

Διπλωματική Εργασία

Ε.Ε 2016 – 2017

τριμελής επιτροπή

επιβλέπων: Αν. καθηγητής: Κωνσταντίνος Ράπτης

Αν. καθηγητής Κωνσταντίνος Γαγανάκης

Επ. καθηγήτρια Μαρία Παπαθανασίου

Το πείραμα της «κόκκινης Βιέννης» (1919-1934)

Προβλήματα και αντιφάσεις του εγχειρήματος του
«σοσιαλισμού σε μια πόλη»

Αλεξάντερ – Κρίστιαν Κάντζιας -Ρόντε
1561201315

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου
157 84 Αθήνα
Τηλ. 210 7277319
www.arch-uoa.gr

Περιεχόμενα

Χρονολόγιο	4
Εισαγωγή	10
1. Η αυστριακή σοσιαλδημοκρατία και ο Αυστρομαρξισμός.....	14
1.1 Ο Αυστρομαρξισμός ως ιδιαίτερη πολιτική θεωρία	14
1.2 Το αυστριακό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα.....	16
1.3 Το κομμουνιστικό κόμμα.....	19
2. Η Αυστρία στο τέλος της «εποχής των αυτοκρατοριών».....	21
2.1. Η δημιουργία της Α' Αυστριακής Δημοκρατίας	21
2.2 Οι μεγάλοι κυβερνητικοί συνασπισμοί.....	23
2.3 Η γέννηση της κόκκινης Βιέννης.....	29
2.4 Η νομοθετική και η οικονομική πολιτική	32
3. Ο χώρος της κόκκινης Βιέννης.....	37
3.1 Ο χώρος της πόλης ως αρένα διεκδικήσεων.....	37
3.2 Η κληρονομιά της μοναρχικής περιόδου.	39
3.3 Η στεγαστική κρίση της Βιέννης.....	41
3.4 Τα πρώτα μέτρα της νέας δημοτικής αρχής.....	47
3.5 Οι κηπουπόλεις	51
3.6 Τα συγκροτήματα κοινωνικών κατοικιών	55
4. Οι άνθρωποι της κόκκινης Βιέννης	64
4.1 Η φροντίδα για την νέα γενιά	64
4.2 Οι γυναίκες της κόκκινης Βιέννης	68
4.3 Οι μειονότητες.....	75
4.4 Οι αντιφάσεις του πολιτιστικού προγράμματος.....	79
5. Οι κρίσεις και το τέλος της κόκκινης Βιέννης.....	85
5.1 Ο Ιούλιος του 1927	85

5.2 Η πορεία προς την κατάλυση της δημοκρατίας.....	88
5.3 Ο Φλεβάρης του 1934.....	94
Επίλογος.....	100
Παράρτημα.....	104
Βιβλιογραφία.....	116

Χρονολόγιο

1918

18.01 Το ενδεχόμενο κατάρρευσης των ειρηνευτικών συνομιλιών του Μπρεστ – Λιτόφσκ, εξαιτίας των σκληρών όρων που έθεταν οι κεντρικές δυνάμεις και η νέα περικοπή στις μερίδες των τροφίμων οδηγεί σε μεγάλη κινητοποίηση των εργαζομένων της Βιέννης.

06.10 Απαίτηση εκπροσώπων των Σέρβων, των Σλοβένων και των Κροατών για την απόσχιση των περιοχών τους από την Αυστροουγγαρία με σκοπό την δημιουργία ξεχωριστών κρατών.

28.10 Ανακήρυξη της Δημοκρατίας της Τσεχοσλοβακίας.

30.10 Συγκροτείται κυβέρνηση εθνικής ενότητας από σοσιαλδημοκράτες, χριστιανοκοινωνιστές και μεγαλογερμανούς.

01.11. Ο νέος πρωθυπουργός της Ουγγαρίας Mihály Károlyi διακηρύσσει την αποδέσμευση της από την Αυστρία.

03.11 Το πρώτο Κομμουνιστικό Κόμμα εκτός Ρωσίας ιδρύεται στην Βιέννη, υιοθετώντας την θέση για την δημιουργία μιας Κομμουνιστικής Διεθνούς.

11.11 Τα όπλα σιγούν.

12.11 Ανακήρυξη της Α' Αυστριακής Δημοκρατίας.

1919

18.01 Αρχίζουν οι εργασίες της συνδιάσκεψης για την ειρήνη στο Παρίσι.

16.02 Διεξαγωγή εθνικών εκλογών για συντακτική εθνοσυνέλευση. Το SDAP θα λάβει το 40,75 % και θα αναδειχθεί σε πρώτο κόμμα, ενώ ο βασικός του αντίπαλος οι χριστιανοκοινωνιστές θα περιοριστούν στο 35,93 %. Στην πόλη της Βιέννης τα αντίστοιχα ποσοστά θα διαμορφωθούν στο 55,4% και στο 22,3% αντίστοιχα.

22.03 Έξω από το δημαρχείο της Βιέννης 20.000 άτομα συμμετέχουν στην κινητοποίηση του κομμουνιστικού κόμματος για την υποστήριξη της Δημοκρατίας των Συμβουλίων της Ουγγαρίας, η οποία είχε ανακηρυχτεί την προηγούμενη ημέρα.

19.04 Μια αιματηρή αναμέτρηση διαδηλωτών με τις δυνάμεις καταστολή αφήνει πίσω της 6 νεκρούς, από τους οποίους οι 5 είναι αστυνομικοί.

04.05 Με ποσοστό 54,1% το SDAP αναδεικνύεται ο μεγάλος νικητής των δημοτικών εκλογών της Βιέννης. Οι χριστιανοκοινωνιστές θα λάβουν 27,1%.

15.06 Το Κομμουνιστικό Κόμμα καλεί σε εξέγερση ενώ το SDAP σε αυτοσυγκράτηση. Την ίδια μέρα 20 διαδηλωτές θα δολοφονηθούν από την αστυνομία στην Βιέννη και η ηγεσία του κομμουνιστικού κόμματος θα συλληφθεί.

01. 08 Κατάρρευση της Δημοκρατίας των Συμβουλίων της Ουγγαρίας. Στην Αυστρία η απόπειρα επανάστασης αποτυγχάνει.

10.09 στο Παρίσι υπογράφεται η Συνθήκη Ειρήνης με την οποία λήγει και επίσημα ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η οποία περιλαμβάνει ιδιαίτερα δυσβάστακτους όρους για τους ηττημένους.

1920

26.09 Μαζική διαδήλωση 50.000 οικιστών στο κέντρο της Βιέννης με αίτημα την νομιμοποίηση των εκτάσεων που είχαν καταπατήσει κατά την διάρκεια του πολέμου.

17.10 Οι μεγάλες διαφωνίες μεταξύ σοσιαλδημοκρατών και χριστιανοκοινωνιστών θα οδηγήσουν στην κατάρρευση του μεγάλου συνασπισμού και στην διεξαγωγή νέων εκλογών. Μεγάλος χαμένος θα είναι το SDAP, το οποίο θα υποχωρήσει στο 35,99 % ενώ οι χριστιανοκοινωνιστές θα αυξήσουν το ποσοστό τους στο 41,79 %. Στην Βιέννη οι σοσιαλδημοκράτες θα λάβει το χειρότερο ποσοστό στην περίοδο του Μεσοπολέμου περιοριζόμενο στο 47%. Θα είναι η μοναδική από τις επτά συνολικά αναμετρήσεις σε τοπικό και εθνικό επίπεδο στην οποία το SDAP α πέσει κάτω από το 50% στην πρωτεύουσα.

10.11 Η Βιέννη μετατρέπεται από δήμο σε κρατίδιο και αποκτά το δικαίωμα να επιβάλλει δικούς της φόρους και νόμους, ενώ τομείς όπως η εκπαίδευση και η υγεία περνούν υπό τον έλεγχο της.

1921

15.01 Εγκαινιάζεται το πρώτο συγκρότημα κοινωνικών κατοικιών της κόκκινης Βιέννης, ο Metzlemataler Hof, τμήματα του οποίου είχαν κατασκευαστεί ήδη πριν τον πόλεμο.

01.11 Τον Νοέμβριο η Αυστρία θα βρεθεί αντιμέτωπη με ένα κύμα πληθωρισμού. Οι τιμές των προϊόντων θα αυξηθούν 76% σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα. Εξαιτίας της ακρίβειας μέχρι το τέλος του χρόνου θα ξεσπάσουν ταραχές και θα σημειωθούν λεηλασίες.

1922

24.09 Το εισιτήριο του τραμ φτάνει να κοστίζει 1.700 κορώνες, όταν το 1919 κόστιζε 1,20 κορώνες.

15.10 Η πολιτοφυλακή του SDAP Republikanischer Schutzbund μετατρέπεται σε παραστρατιωτική οργάνωση έπειτα από απόφαση που πάρθηκε στο συνέδριο του κόμματος.

1923

20.01. Τίθεται σε ισχύ ο νόμος με τον οποίο επιβάλλονται αυξημένοι φόροι στους κατόχους μεγάλης ακίνητης περιουσίας και μέσω του οποίου θα χρηματοδοτηθεί το γιγάντιο κατασκευαστικό πρόγραμμα της κοινότητας.

21.09 Ο δήμος αποφασίζει την κατασκευή 5.000 κατοικιών τον χρόνο.

21.10 Την ίδια μέρα με τις εθνικές εκλογές διεξάγονται και οι εκλογές για τον δήμο της Βιέννης. Ενώ σε τοπικό επίπεδο το SDAP θα λάβει και στις δύο αναμετρήσεις πάνω από το 55% σε τοπικό, το ποσοστό του σε εθνικό επίπεδο θα είναι 39,60 %. Οι χριστιανοκοινωνιστές από την άλλη θα λάβουν το 44,05 % σε εθνικό επίπεδο, θα περιοριστούν όμως κοντά στο 33% στην πρωτεύουσα.

1927

30.01 Στο χωριό Schattendorf του κρατιδίου του Μπούργκενλαντ, το οποίο αποτελούσε «κάστρο» της σοσιαλδημοκρατίας, σημειώνονται συγκρούσεις μεταξύ της ρεπουμπλικανικής πολιτοφυλακής και δεξιών παραστρατιωτικών συνδέσμων, τα μέλη των οποίων θα δολοφονήσουν έναν ανάπηρο πολέμου και ένα οκτάχρονο αγόρι.

24.04 Για δεύτερη φορά οι εθνικές και οι τοπικές εκλογές διεξάγονται την ίδια ημέρα. Και στις δύο οι σοσιαλδημοκράτες θα καταφέρουν να ενισχύσουν σημαντικά τα ποσοστά τους λαμβάνοντας 59,6% και 42,31 %. αντίστοιχα. Οι χριστιανοκοινωνιστές, που έχουν συγκροτήσει ενιαία λίστα με τους μεγαλογερμανούς, το εθνικοσοσιαλιστικό DNSAP (το οποίο διατηρούσε μια αμφίσημη σχέση με τους Γερμανούς εθνικοσοσιαλιστές, τους παραστρατιωτικούς συνδέσμους και άλλες οργανώσεις της δεξιάς θα λάβει 48,20 % στις εθνικές και 37% στις τοπικές εκλογές.

15.07 Η αθώωση των δολοφόνων του Schattendorf θα πυροδοτήσει ένα κύμα οργής, με το δικαστικό μέγαρο της Βιέννης να παραδίδεται στις φλόγες. Η σκληρή καταστολή των διαμαρτυριών θα στοιχίσει την ζωή σε περισσότερους από 80 ανθρώπους.

29.10 Στο ετήσιο συνέδριο του SDAP αντιπαρατίθενται δύο διαφορετικές γραμμές. Οι «πραγματιστές» γύρω από τον Karl Renner ζητούν την συμμετοχή του κόμματος σε μια κυβέρνηση συνασπισμού με τους χριστιανοκοινωνιστές. Η πλειοψηφία του σώματος θα αρνηθεί να κάνει δεκτή αυτήν την πρόταση, αποφασίζοντας την ενίσχυση της ρεπουμπλικανικής πολιτοφυλακής για την προστασία του κόμματος από τους αντιπάλους και της κομματικής πειθαρχίας ώστε να μην παρατηρηθούν στο μέλλον φαινόμενα αυτονόμησης της βάσης όπως στις 15 Ιουλίου.

1929

12.07 Στη δεύτερη διεθνή σοσιαλιστική συνάντηση νέων που διοργανώνεται στην Βιέννη συμμετέχουν 50.000 άτομα.

24.10 Η κατάρρευση του γενικού δείκτη στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης οδηγεί στο ξέσπασμα της παγκόσμια οικονομικής κρίσης.

1930

12.10 Εγκαίνια του ακόμα ανολοκλήρωτου Karl Marx Hof, του μεγαλύτερου συγκροτήματος κατοικιών της ευρωπαϊκής ηπείρου εκείνη την εποχή, που έμελε να γίνει το σύμβολο της «κόκκινης Βιέννης».

09.11 Διεξαγωγή των τελευταίων εθνικών εκλογών της Α' Αυστριακής Δημοκρατίας. Οι σοσιαλδημοκράτες αναδεικνύονται με 41,1 % σε ισχυρότερο κόμμα. Οι χριστιανοκοινωνιστές θα πάρουν 35,7 % και μαζί με τα δύο μικρότερα κόμματα της συντηρητικής δεξιάς (Landbund 11,6 % και Heimatblock 6,2 %) θα σχηματίσουν την τελευταία δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση μέχρι και το 1945. Το αυστριακό παρακλάδι του NSDAP θα περιοριστεί στο 3%.

31.12 Στο τέλος του έτους 250.000 Αυστριακοί είναι χωρίς δουλειά.

1931

11.05 Κατάρρευση της Creditanstalt, της μεγαλύτερης αυστριακής τράπεζας.

19-26.07 Στο νεόδμητο στάδιο Prater διεξάγεται η Β' εργατική ολυμπιάδα με 25.000 αθλητές να διαγωνίζονται σε 117 αθλήματα.

13.09 Οι παραστρατιωτικοί σύνδεσμοι της δεξιάς στο κρατίδιο της Στυρίας επιχειρούν πραξικόπημα, το οποίο όμως αποτυγχάνει.

1932

24.04 Στις τελευταίες εκλογές για τον δήμο της Βιέννης οι σοσιαλδημοκράτες το 58,85% των ψήφων ενώ για πρώτη φορά στο δημοτικό συμβούλιο εισέρχονται οι εθνικοσοσιαλιστές που θα πάρουν 17,4 %. Οι χριστιανοκοινωνιστές θα δουν τα ποσοστά τους να καταρακυλούν στο 20,2 %.

20.05. Ο υπουργός αγροτικών υποθέσεων Engelbert Dollfuß ορκίζεται καγκελάριος ενός κυβερνητικού συνασπισμού που στηρίζεται στην ισχυρή πλειοψηφία της 1 έδρας.

1933

08.01 40 βαγόνια γεμάτα με όπλα τα οποία έχουν αποσταλεί από την φασιστική Ιταλία και έχουν ως προορισμό τους την Ουγγαρία εντοπίζονται από σοσιαλδημοκράτες σιδηροδρομικούς. Η μεταφορά αυτή αποτελεί παραβίαση των μεταπολεμικών συνθηκών ειρήνης που απαγόρευαν στις ηττημένες δυνάμεις να εμπορεύονται πολεμικό υλικό. Το γεγονός πυροδοτεί ένα τεράστιο σκάνδαλο καθώς ένα τμήμα του φορτίου προοριζόταν για τις παραστρατιωτικές οργανώσεις της Heimwehr, η οποία αποτελούσε κυβερνητικό εταίρο των χριστιανοκοινωνιστών, ως αμοιβή για την υποστήριξη τους.

30.01 Στην Γερμανία ο Αδόλφος Χίτλερ κερδίζει τις εκλογές και αναρριχάται στην εξουσία.

10.02 Η κυβέρνηση αναθέτει στους παραστρατιωτικούς συνδέσμους που την στηρίζουν να αφαιρέσουν από τον δήμαρχο της Βιέννης τον έλεγχο των δυνάμεων καταστολής.

15.02 Κορύφωση της ανεργίας με 600.000 Αυστριακούς να είναι άνεργοι.

04.03 Μια ταραχώδης συνεδρίαση οδηγεί στην παραίτηση και των τριών προέδρων της Βουλής και στην αυτοδιάλυση της. Ο Dollfuß εκμεταλλεύεται την συγκυρία για να ξεκινήσει την προσπάθεια κατάλυσης της δημοκρατίας.

01.05 Παρά την απαγόρευση των εκδηλώσεων της Πρωτομαγιάς 10.000 συντελεστές και 60.000 θεατές συμμετέχουν σε μια μεγάλη γιορτή στο στάδιο Prater.

10.05 Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση απαγορεύει την διεξαγωγή τοπικών και εθνικών εκλογών.

20.05 Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση προχωρά στην δημιουργία του «Πατριωτικού Μετώπου» (Vaterländische Front), το οποίο επιδιώκει να αποτελέσει το ενιαίο κόμμα στο μελλοντικό μονοκομματικό κράτος.

26.05 Το Κομμουνιστικό Κόμμα τίθεται εκτός νόμου.

30.05 Απαγόρευση του σοσιαλδημοκρατικού παραστρατιωτικού συνδέσμου (Republikanischer Schutzbund), ο οποίος θα συνεχίσει να δρα στην παρανομία.

31.05 Το Συνταγματικό Δικαστήριο έχει αναστείλει την λειτουργία του.

1934

01.01 Οι εθνικοσοσιαλιστές εξαπολύουν ένα κύμα τρομοκρατίας με 140 επιθέσεις να καταγράφονται μόνο κατά την διάρκεια της πρώτης εβδομάδας του νέου έτους.

21.01 Απαγορεύεται η πώληση της σοσιαλδημοκρατικής εφημερίδας Arbeiterzeitung.

21.02 Η απόπειρα της αστυνομίας να ερευνήσει τα γραφεία του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος στην πόλη του Λιντς θα οδηγήσει σε ένοπλες συγκρούσεις, οι οποίες μέσα σε λίγες ώρες θα επεκταθούν και σε άλλες περιοχές της χώρας. ο κάλεσμα σε γενική απεργία όμως βρίσκει μικρή ανταπόκριση.

13.2 Ο στρατός κανονιοβολεί τα μεγάλα συγκροτήματα κατοικιών της Βιέννης μέσα στα οποία βρίσκονται οχυρωμένα τα μέλη της σοσιαλδημοκρατικής πολιτοφυλακής.

15.02 Η εξέγερση έχει ηττηθεί σε όλη την χώρα.

16.02 Εννέα ηγετικά στελέχη της σοσιαλδημοκρατικής πολιτοφυλακής εκτελούνται δημόσια. Το SDAP και όλες οι σοσιαλδημοκρατικές οργανώσεις τίθενται εκτός νόμου. Μέχρι και τα μέσα Μαρτίου σχεδόν 8.000 άτομα θα έχουν περάσει ή θα βρίσκονται ακόμα στις φυλακές.

30.04 Χωρίς την παρουσία των σοσιαλδημοκρατών το κοινοβούλιο θα συνεδριάσει για τελευταία φορά, με μοναδικό σκοπό να υιοθετήσει τα έκτακτα μέτρα που έχει προτείνει ο Dollfuß. Η Α' Δημοκρατία αποτελεί πλέον παρελθόν και η Αυστρία ανήκει πλέον στα ευρωπαϊκά κράτη που κυβερνώνται από αντιδημοκρατικά καθεστώτα.

Εισαγωγή

Την περίοδο του Μεσοπολέμου η Βιέννη αποτέλεσε τον τόπο ενός πρωτότυπου εγχειρήματος κοινωνικού μετασχηματισμού μέσω της εφαρμογής ενός προγράμματος μεταρρυθμίσεων προς όφελος των λαϊκών στρωμάτων. Φορέας και οργανωτής αυτής της προσπάθειας υπήρξε το αυστριακό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα (SDAP), το οποίο από το 1919 μέχρι και το 1934 χάρη στην απόλυτη πλειοψηφία που κατακτούσε στις εκλογές ήλεγχε την τοπική κυβέρνηση. Επρόκειτο για έναν τεράστιο οργανισμό ο οποίος είχε εκατοντάδες χιλιάδες μέλη και ένα εκτεταμένο δίκτυο συνδικάτων και οργανώσεων υπό τον έλεγχο του, μέσω των οποίων επιχειρούσε να καλύψει κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής, «από την κούνια μέχρι την τεφροδόχο», κάτι που έκανε το SDAP Βιέννης να είναι η μεγαλύτερη τοπική κομματική οργάνωση του κόσμου.

Το πρόγραμμα των σοσιαλδημοκρατών στόχευε στον εκσυγχρονισμό και την επέκταση του εκπαιδευτικού και υγειονομικού συστήματος, στην δημιουργία μιας πολιτιστικής ηγεμονίας της εργατικής τάξης, η οποία θεωρούνταν ως απαραίτητο βήμα πριν την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας σε κεντρικό επίπεδο. Σύμφωνα με έναν από τους ηγέτες του SDAP, τον Max Adler η αυστριακή σοσιαλδημοκρατία επεδίωκε να αποτελέσει *«όχι μονάχα το μεγαλύτερο μαζικό κίνημα του εργαζόμενου λαού αλλά ταυτόχρονα και του μεγαλύτερου πολιτιστικού κινήματος (Kulturbewegung) που δημιούργησε οποιαδήποτε εποχή»*.¹ Στόχος ήταν η δημιουργία «νέων» ανθρώπων, οι οποίοι αφού θα έκαναν κτήμα τους τα επιτεύγματα της επιστημονικής, τεχνολογικής και πολιτιστικής προόδου θα ήταν σε θέση να δημιουργήσουν την νέα σοσιαλιστική κοινωνία. Μεγάλη σημασία δινόταν στους τομείς της ελευθερίας, της μέριμνας, της διαφώτισης και της σωματικής αγωγής καθώς μόνο πνευματικά και σωματικά υγιείς άνθρωποι ήταν κατά την άποψη των ηγετών της σε θέση να πραγματοποιήσουν αυτό το καθήκον.²

Αυτό όμως που κάνει μέχρι και σήμερα το παράδειγμα της «κόκκινης Βιέννης» να ξεχωρίζει είναι το γιγαντιαίο πρόγραμμα κατασκευής κοινωνικών κατοικιών, με το οποίο επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί το οξύ στεγαστικό πρόβλημα που αντιμετώπιζε η πόλη. Επρόκειτο ταυτόχρονα και για μια εκτεταμένη παρέμβαση στον αστικό χώρο που

---

¹ Frei Alfred – Georg: Rotes Wien. Austromarxismus und Arbeiterkultur. Sozialdemokratische Wohnungs- und Kommunalpolitik 1919 - 1934. Βερολίνο: DVK Verlag 1984 σ. 61

² Jahn A. Harald: Das Wunder des roten Wiens. Zwischen Wirtschaftskrise und Art Deco. Βιέννη: Phoibos Verlag 2014 σ. 115

στόχευε να κάνει ορατούς τους ανθρώπους εκείνους που οι πολιτικές των προηγούμενων κυβερνήσεων και δημοτικών αρχών είχαν θέσει στο περιθώριο, αποτελώντας το μοναδικό παράδειγμα εκτός της Σοβιετικής Ένωσης όπου δημιουργήθηκε κατοικήσιμος χώρος για την πλατιά μάζα του πληθυσμού.³ Πουθενά αλλού στην Ευρώπη δεν χτίστηκαν τόσα πολλά διαμερίσματα μέσα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, αν και ορισμένες πόλεις υπήρξαν σίγουρα πολύ πιο καινοτόμες και «τολμηρές» σε ό,τι αφορά την αρχιτεκτονική των κτιρίων τους.^{4,5}

Σε καμία άλλη μεγάλη πόλη επίσης δεν καταβλήθηκαν τόσο εκτεταμένες και συντονισμένες προσπάθειες σε όλα τα επίπεδα, όχι μόνο για την βελτίωση των συνθηκών ζωής των εργατικών στρωμάτων αλλά και για τον μετασχηματισμό ολόκληρου του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζούσαν. Οι ηγέτες του SDAP μάλλον θα συμφωνούσαν με τον Αντόνιο Γκράμσι, ο οποίος τόνιζε τον ρόλο του τύπου στην διαμόρφωση του κοινού νου, της λαϊκής κουλτούρας και των καθημερινών πρακτικών και την σημασία που έχουν για μια πόλη η αρχιτεκτονική των δημόσιων κτιρίων αλλά ακόμα και τα τοπωνύμια της.⁶

Παρά το μέγεθος της σοσιαλδημοκρατικής παρέμβασης όμως ο Μεσοπόλεμος, συγκριτικά με τον «μακρύ» 19ο αιώνα, ήταν μια περίοδος στασιμότητας για την Βιέννη. Η μετάβαση από κέντρο μιας πολυεθνικής Αυτοκρατορίας 56 εκατομμυρίων κατοίκων σε υπερμεγέθη υδροκέφαλη πρωτεύουσα ενός μικρού έθνους – κράτους 6,5 εκατομμυρίων,⁷ θα την βυθίσει σε μια συλλογική κρίση ταυτότητας, παρά το γεγονός ότι συνέχιζε να είναι μια παγκόσμια μητρόπολη, όντας η έκτη μεγαλύτερη πόλη του κόσμου, μετά το Λονδίνο, τη Νέα Υόρκη, το Παρίσι, το Σικάγο και το Βερολίνο. Οι μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών που προκάλεσε η διάλυση της πολυεθνικής

2

---

³ Kriechbaum Gerald: Der Karl Marx Hof. Versailles der Arbeiter. Wien und seine Höfe. Βιέννη: Holzhauser Verlag 2007 σ. 21

⁴ Η κατασκευή κοινωνικών κατοικιών από το κράτος (τοπικό ή κεντρικό) είναι πανευρωπαϊκή τάση κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου. Στην Ολλανδία η «σχολή του Άμστερνταμ» την περίοδο 1915 – 21 θα κατασκευάσει 30.000 κατοικίες, ενώ στο Παρίσι θα δημιουργηθούν 50.000 διαμερίσματα στον παλιό στρατιωτικό δακτύλιο της πόλης.

Levy – Vroelant Claire, Reinsprecht Christoph, Wasseberg Frank: Learning from history: Changes and Path dependency in the social housing sector in Austria, France and the Netherlands (1889 – 2008) http://www.iut.nu/Literature/History_AustriaFranceNL_2008.pdf 05.10.2016 σ. 4

⁵ Στη Γερμανία ο δήμος του Μαγδεβούργου θα κατασκευάσει 12.167 διαμερίσματα την περίοδο 1919 – 32, εκείνος της Φρανκφούρτης λιγότερα από 10.000 (1925 – 33) ενώ εκείνος του Βερολίνου μέχρι και το 1924 γύρω στα 10.000.

Blau Eva: Rotes Wien. Architektur 1919 – 34. Stadt – Raum – Politik. Βιέννη: AMBRA|V 2014 σ. 99

⁶ Βαΐου Ντίνα, Χατζημιχάλης Κωστής: Ο χώρος στην αριστερή σκέψη. Αθήνα: Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, εκδόσεις νήσος 2012 σ. 256

⁷ Kalnoky Stefan: Ringstraße des Proletariats? Zum Wandel der Sozialstruktur der Bewohner fünf ausgewählten Gemeindebauten im Kontext der Wiener Stadtentwicklung des 20 Jahrhunderts. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο της Βιέννης: 2010 σ. 60

Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας μπορεί να οδήγησαν στην μείωση του μη γερμανόφωνου στοιχείου, το ποσοστό των κατοίκων της όμως που δεν αυτοπροσδιορίζονταν ως Γερμανοί και ως καθολικοί συνέχισε, σε αντίθεση με την υπόλοιπη Αυστρία να είναι σημαντικό. Βέβαια, όπως αναφέρει και ο Έρικ Χόμπσπλουμ στην αυτοβιογραφία του, «επρόκειτο για μια κοινωνία πολυεθνική, αλλά σε καμία περίπτωση πολυπολιτισμική. Γερμανική (με κάποια τοπική προφορά) ήταν η γλώσσα της, γερμανική (με τοπικές αποχρώσεις) ήταν η κουλτούρα της καθώς και η πρόσβαση της στον παγκόσμιο πολιτισμό, αρχαίο και νεότερο».⁸

Το γεγονός ότι εκτός της πρωτεύουσας είχαν επικρατήσει οι δυνάμεις της Δεξιάς σήμαινε ότι η Βιέννη βρισκόταν πολιτικά απομονωμένη από την υπόλοιπη Αυστρία. Μετά από τον Ιούνιο του 1921 όταν και θα τελειώσει η εποχή των μεγάλων κυβερνητικών συνασπισμών που οποίοι κλήθηκαν να σταθεροποιήσουν το νέο κράτος η αντίθεση των πολιτικών που εφάρμοζαν οι συντηρητικές κυβερνήσεις και οι σοσιαλδημοκράτες στην Βιέννη θα οδηγήσει σε μια διαρκή ένταση μεταξύ τους. Από την έδρα της στην Βιέννη η ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα επιχειρεί να θέτει διαρκώς εμπόδια στο μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα της δημοτικής αρχής. Το γεγονός ότι υπό τον έλεγχο της κεντρικής εξουσίας βρίσκονταν κρίσιμοι τομείς του τοπικού κρατικού μηχανισμού, όπως τα σώματα ασφαλείας, θα παίξει αποφασιστικό ρόλο στην κατάλυση της δημοκρατίας τον Φεβρουάριο του 1934.

Στόχος αυτής της εργασίας είναι η αναμέτρηση με τα προβλήματα και τις αντιφάσεις του εγχειρήματος της «κόκκινης Βιέννης», που από πολλούς χαρακτηρίζεται ως «σοσιαλισμός σε μια πόλη». Ιδιαίτερη βαρύτητα θα δοθεί στις εντάσεις που αναπτύσσονταν ανάμεσα στην ηγεσία του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος και στα εργατικά στρώματα, μεγάλο μέρος των οποίων ήταν όχι μόνο ψηφοφόροι αλλά και μέλη του κόμματος. Οι εντάσεις αυτές προέκυπταν καθώς παρά το γεγονός ότι οι πολιτικές που εφαρμόζονταν προς όφελος τους συχνά έρχονταν και σε αντίθεση με τις πρακτικές και τον τρόπο ζωής των στρωμάτων αυτών, καθώς επρόκειτο για αποφάσεις που λαμβάνονταν και υλοποιούνταν «από τα πάνω» χωρίς την συμμετοχή τους. Η επιδίωξη της ηγεσίας να ρυθμίζει και να ελέγχει κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής δημιούργουσε ένα πλαίσιο που από τους περισσότερους εκλαμβάνονταν ως ασφυκτικό και από το οποίο αναζητούσαν τρόπους για να ξεφύγουν.

Η διαρκής αυτή αντίθεση ανάμεσα στις διαφορετικές επιδιώξεις βάσης και ηγεσίας λαμβάνει ανοιχτή μορφή και κορυφώνεται σε τρεις κυρίως στιγμές στα επαναστατικά γεγονότα του Νοεμβρίου του 1918, στην εξέγερση του Ιουλίου του 1927 και στον σύντομο αυστριακό εμφύλιο του Φεβρουαρίου του 1934. Κατά κανόνα όμως

---

⁷ Hobsbawm Eric: Συναρπαστικά χρόνια. Μια ζωή στον 20ο αιώνα. Αθήνα: εκδόσεις Θεμέλιο 2004 σ. 30

αυτές οι εντάσεις παρέμεναν υπόγειες και εξατομικεύονταν στην αντίσταση που προέβαλλαν τα μέλη των κατώτερων στρωμάτων σε πολιτικές που επεδίωκε να εφαρμόσει η ηγεσία του SDAP. Όπως θα προσπαθήσω να δείξω στα πλαίσια αυτής της εργασίας τα στελέχη που βρίσκονταν στην κορυφή του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος διακατέχονταν από αισθήματα υπεροχής έναντι των λαϊκών στρωμάτων και αμφισβητούσαν ανοιχτά την ικανότητα τους να διαχειρίζονται την καθημερινότητα τους και να αποφασίζουν τα ίδια αναφορικά με τα ζητήματα που τα αφορούσαν.

Βασικές πηγές για την συγγραφή αυτής της εργασίας αποτέλεσαν τα έργα των Helmut Gruber, *Red Vienna, Experiment in Working Class Culture 1919 – 1934* και Alfred Georg Frei, *Das rote Wien, Austromarxismus und Arbeiterkultur*, στα οποία οι συγγραφείς μας δίνουν μια ολοκληρωμένη εικόνα των συνθηκών ζωής και των πρακτικών των κατώτερων στρωμάτων αλλά και της κοινωνικής πολιτικής των σοσιαλδημοκρατών, των Friedrich Weissensteiner, *Der ungeliebte Staat, Österreich zwischen 1918 und 1938* και Everhard Holtmann, *Zwischen Unterdrückung und Befriedigung, Sozialistische Arbeiterbewegung und autoritäres Regime in Österreich 1933- 1938*, οι οποίοι καταπιάνονται με τα προβλήματα του αυστριακού κοινωνικού σχηματισμού και το συλλογικό, *Wien Geschichte einer Stadt*, το οποίο αναφέρεται στην ιστορία της Βιέννης. Αναφορικά με την μελέτη του οικιστικού προγράμματος της δημοτικής αρχής βασίστηκα ιδιαίτερα στο δίτομο έργο του Harald A. Jahn, *Das Wunder des roten Wiens*, την μελέτη της Eva Blau, *Rotes Wien: Architektur 1919-1934 Stadt-Raum-Politik* και στην εργασία της Dagmar Keller, *Superblock versus Gartenstadt, Studien zur Diskussion über den Wiener Wohnbau der 1920er*, η οποία καταπιάνεται με τις ταλαντεύσεις της δημοτικής αρχής σχετικά με το μοντέλο οικιστικής ανάπτυξης που θα ακολουθούσε. Για την ανάλυση του αστικού χώρου της Βιέννης και των λειτουργιών του στηρίχτηκα κυρίως στα βιβλία, *Η σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη* των Jean - Luc Pinol και Francois Walter και στο *Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και Νεοτερικότητα* των Mike Savage και Alan Warde.

Τέλος οφείλω ιδιαίτερες ευχαριστίες στο επιστημονικό προσωπικό της βιβλιοθήκης ιστορικών επιστημών (*Fachbereichsbibliothek Geschichtswissenschaften*) και της βιβλιοθήκης σύγχρονης ιστορίας (*Fachbereichsbibliothek Zeitgeschichte*) του Πανεπιστημίου της Βιέννης, της βιβλιοθήκης του εργατικού επιμελητηρίου και των αρχείων της πόλης της Βιέννης για την προθυμία με την οποία με βοήθησαν στην συλλογή μεγάλου μέρους των πηγών αυτής της εργασίας.

1. Η αυστριακή σοσιαλδημοκρατία και ο Αυστρομαρξισμός

1.1 Ο Αυστρομαρξισμός ως ιδιαίτερη πολιτική θεωρία

Προκειμένου να προσεγγίσουμε το εγχείρημα της «κόκκινης Βιέννης» θα πρέπει πρώτα να κάνουμε μια ειδική αναφορά στον πολιτικό του φορέα, το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα Αυστρίας¹ και στην ιδιαίτερη πολιτική θεωρία που ανέπτυξαν οι διανοούμενοι του, τον Αυστρομαρξισμό.² Βέβαια αν θέλουμε να είμαστε ακριβείς ο Αυστρομαρξισμός ήταν περισσότερο ιδεολογική τάση παρά μια συγκροτημένη και συνεκτική θεωρία κύριοι εκπρόσωποι της οποίας ήταν οι Max Adler, Karl Renner, Otto Bauer και Rudolf Hilferding. Οι θεωρητικοί αυτοί είχαν ξεκινήσει τις έρευνες τους *«με πρόθεση να κατανοήσουν τα νέα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο μαρξισμός σε διάφορους τομείς, όπως ο νεοκαντιανισμός, η οικονομία της οριακής χρησιμότητας και το εθνικό ζήτημα»*.³ Κοινή τους πεποίθηση ήταν ότι η ιδεολογία και οι πολιτιστικές αξίες έπαιζαν κεντρικό ρόλο στην διαδικασία της κοινωνικής αλλαγής, ήταν όλοι τους υποστηρικτές της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και μοιράζονταν μια θετική θεώρηση του κράτους. Σύμφωνα με τον Otto Bauer ζητούμενο ήταν η κατάκτηση και όχι η καταστροφή της κρατικής εξουσίας, με στόχο την διασφάλιση και επέκταση των μεταρρυθμίσεων που

4

---

¹ Το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα ιδρύθηκε το 1889 και υπήρξε ο μοναδικός πολιτικός φορέας στον οποίο έβρισκαν στέγη όλες οι εθνότητες της Αυτοκρατορίας. Στις εθνικές εκλογές του 1907, στις πρώτες που εφαρμόστηκε το καθολικό δικαίωμα ψήφου για όλους τους άντρες το οποίο είχε θεσπιστεί ένα χρόνο νωρίτερα θα καταλάβει 87 από τις 516 έδρες του κοινοβουλίου. Ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά θα καταγράψει στην Βιέννη όπου θα λάβει γύρω στο 38% καταλαμβάνοντας 10 από τις 33 έδρες που αντιστοιχούσαν στην πρωτεύουσα.

Sandner Günter: Sozialdemokratie in Österreich. Von den Anfängen der Arbeiterbewegung zur modernen Sozialdemokratie. Βιέννη: Renner Institut 2012 σ. 14,16

² Σύμφωνα με τον Otto Bauer αυτός που εισήγαγε τον όρο του Αυστρομαρξισμού ήταν ο Αμερικανός αρθρογράφος Louis B. Boudon λίγο μετά την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου αρχικά για να χαρακτηρίσει το θεωρητικό έργο μιας ομάδας διανοουμένων που είχαν γεννηθεί μεταξύ του 1870 και του 1882 και οι οποίοι συνδέονταν με την επίσημη εφημερίδα του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος («Die Arbeiterzeitung»), την σειρά των μαρξιστικών ερευνών του 1904 και το μηνιαίο περιοδικό «Der Kampf» (ο Αγώνας) που πρωτοκυκλοφόρησε το 1907. Οι διασημότεροι από αυτούς τους ανθρώπους, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν και για την λαϊκή επιμόρφωση και κατείχαν σημαντικές θέσεις μέσα στο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα ήταν ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Βιέννης Max Adler, ο ανεπίσημος ηγέτης του κόμματος Otto Bauer, ο κατοπινός υπουργός οικονομικών της Γερμανίας Rudolf Hilferding και ο μελλοντικός πρόεδρος της αυστριακής δημοκρατίας Karl Renner.

Pfabigan Alfred: Der Austromarxismus und das "Austriacum" στο περιοδικό: Deutsche Zeitschrift für Philosophie. Τεύχος 49 Ιούνιος 2001 σ. 381 – 395

³ Mc Lellan David: Ο Μαρξισμός μετά τον Μαρξ. Αθήνα: εκδόσεις Σαββάλας 2014 σ. 75

είχε πετύχει το κίνημα, ενώ «η δικτατορία του προλεταριάτου νοείται ως η συνέχεια προς τα αριστερά της αστικής δημοκρατίας και δεν έχει καμία σχέση με την επαναστατική βία και ιδίως την »κόκκινη τρομοκρατία«». Σύμφωνα άλλωστε και με τον Κάουτσκι «οι επαναστάτες ούτε προετοιμάζουν την επανάσταση, ούτε εξεγείρονται, ούτε συνθηκολογούν, απλώς περιμένουν».⁴ Οι προϋποθέσεις για την υπέρβαση της καπιταλιστικής κοινωνικής οργάνωσης δημιουργούνται έτσι από την ίδια την εξέλιξη του καπιταλισμού με την μετατροπή των καπιταλιστών σε απλούς μετόχους, γεγονός που τους αφαιρεί την καπιταλιστική ιδεολογία και αλλοιώνει τις αρχικές του λειτουργίες. Ο «οργανωμένος καπιταλισμός» δίνει τέλος στο άναρχο παιχνίδι των δυνάμεων της αγοράς και δημιουργεί ένα είδος σχεδιασμένης οικονομίας, επιτρέποντας την υπέρβαση του. Η μετάβαση στον σοσιαλισμό πραγματοποιείται έτσι βασικά στην οικονομική σφαίρα με την ανάληψη και κοινωνικοποίηση των τραστών και των καρτέλ από τις οργανωμένες δυνάμεις του εργατικού κινήματος.

Ως απαραίτητο βήμα σε αυτήν την διαδικασία εκλαμβάνεται η εφαρμογή του καθολικού εκλογικού δικαιώματος το οποίο, έπειτα από μια μακρά περίοδο συσσώρευσης δυνάμεων και ισχυροποίησης του, θα οδηγήσει στην κατάκτηση της απόλυτης πλειοψηφίας των ψήφων από το κόμμα της εργατικής τάξης. Το δημοκρατικό κράτος, αντικείμενο πάλης μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων τάξεων, και ο κρατικός μηχανισμός θα προσαρμοστούν στην συνέχεια στις ανάγκες της εργατικής τάξης και θα χρησιμοποιηθούν ως όργανα εξουσίας για να αποσπαστούν τα μέσα παραγωγής από το μεγάλο κεφάλαιο και να τεθούν στην κοινή ιδιοκτησία ολόκληρου του λαού.⁵ Το σχέδιο αυτό όμως δεν προέβλεπε τον έλεγχο τους από τους ίδιους τους παραγωγούς, αλλά από επιτροπές αποτελούμενες από εκπροσώπους των συνδικαλιστικών και καταναλωτικών ενώσεων και από κρατικούς υπαλλήλους.⁶

5

---

⁴ Μπελαντής Δημήτρης: Το εγχείρημα του «ειρηνικού δρόμου». Όψεις του αριστερού κυβερνητισμού στο 20ο αιώνα.

http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1051&Itemid=29 23.09.2017

⁵ Sandkuhler Hans Jörg, De la Vega Rafael (εκδ): Austromarxismus. Texte zu ‚Ideologie und Klassenkampf‘ von Otto Bauer, Max Adler, Karl Renner, Sigmund Kunfi, Bela Fogarosi und Julius Leoggel. Φρανκφούρτη, Βιέννη: Europäische Verlagsanstalt Frankfurt, Europa Verlag Berlin 1970 σ. 384

⁶ Opratko Benjamin, Probst Stefan: Sozialismus in einer Stadt
<http://www.perspektiven-online.at/2010/05/04/sozialismus-in-einer-stadt/> 30.09.2017

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό των Αυστρομαρξιστών ήταν το γεγονός ότι προσαρμόζαν τις επεξεργασίες τους ανάλογα με τις πολιτικές επιλογές της ηγεσίας του SDAP (στην οποία άλλωστε και οι ίδιοι συμμετείχαν) για να δικαιολογήσουν μια αλλαγή γραμμής, όπως την συμμετοχή στις κυβερνήσεις εθνικής ενότητας αμέσως μετά τον πόλεμο. Ταυτόχρονα ο θεωρητικός ριζοσπαστισμός λειτουργούσε ως αντίβαρο στην ρεφορμιστική πολιτική που ακολουθούσε το κόμμα έχοντας, όπως άλλωστε και τα υπόλοιπα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Ευρώπης, από καιρό εγκαταλείψει τα σχέδια για την βίαιη ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος.

1.2 Το αυστριακό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα

Το SDAP παρ' όλα αυτά αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση στο εσωτερικό της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας του Μεσοπολέμου, όχι μόνο λόγω της θεωρίας του αλλά και εξαιτίας των πολιτικών του πρακτικών. Αυτό που το κάνει να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα κόμματα της Β' Διεθνούς είναι το γεγονός ότι δίπλα στους τρεις παραδοσιακούς πυλώνες του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος (δηλαδή το κόμμα, τα συνδικάτα και τις συνεταιριστικές ενώσεις),⁷ διέθετε και έναν τέταρτο, ένα εκτεταμένο δίκτυο πολιτιστικών και μορφωτικών συλλόγων που έπαιζαν κεντρικό ρόλο στο εσωτερικό του.⁸ Μέσω αυτών οι σοσιαλδημοκράτες είχαν επιχειρήσει να παρακάμψουν την απαγόρευση της δράσης πολιτικών οργανώσεων που είχε επιβληθεί κατά την μοναρχική περίοδο, ενώ παράλληλα εξυπηρετούσαν και την αντίληψη της ηγεσίας που πίστευε ότι έχει μια αποστολή «εκπολιτισμού» των λαϊκών στρωμάτων. Η «εισβολή» των μαζών στο «πολιτικό προσκήνιο που λαμβάνει χώρα εκείνη την περίοδο θα προκαλέσει το ενδιαφέρον ερευνητών όπως ο Sigmund Freud, ο Hermann Broch και ο Elias Carettis, οι οποίοι θα περιγράψουν την μάζα ως άναρχο, απειλητικό και βίαιο σύνολο. Οι Αυστριακοί σοσιαλδημοκράτες θα συμμεριστούν τις αντιλήψεις αυτές αντιλαμβανόμενοι τις μάζες ως απείθαρχες, ακατάστατες, ακόμα και ως ζώδεις και θα επιδιώξουν να τους μεταλαμπαδεύσουν τις αξίες της αστικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

---

⁷ Το συνεταιριστικό κίνημα στόχευε στην κατάκτηση κοινωνικών και οικονομικών θέσεων ισχύος εντός του καπιταλιστικού συστήματος. Αμέσως μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου θα έχει 500.000 μέλη, κατά την διάρκεια της Α' Δημοκρατίας όμως ο αριθμός τους θα πέσει στο μισό. Verlic Marc: Emerging Housing Common? Vienna's housing crises then and now. http://www.rc21.org/en/wp-content/uploads/2014/12/E8_Verlic.pdf 22.09.2016 σ. 28

⁸ Bakk Krejcs Stefanie: ,Erziehungs und Bildungstheorie in der sozialdemokratischen Monatsschrift ,Der Kampf' (1907 B 1934). Διπλωματική εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2011 σ. 29

Όπως και σε όλα τα εργατικά κόμματα του Μεσοπολέμου η εσωκομματική δημοκρατία δεν θεωρούνταν σημαντικό ζήτημα και επικρατούσε η αντίληψη ότι η ηγεσία «ήξερε καλύτερα» και δρούσε πάντα με κριτήριο το κοινό συμφέρον. Όλες οι αποφάσεις λαμβάνονταν από την κεντρική επιτροπή με τα ετήσια κομματικά συνέδρια να έχουν απλά το ρόλο επικύρωσης τους, για να μεταφερθούν στην συνέχεια στην κομματική βάση, η οποία δεν είχε άμεση συμμετοχή στην διαμόρφωση της πολιτικής γραμμής του κόμματος. Στις εβδομαδιαίες συνεδριάσεις των οργανώσεων τα μέλη όχι μόνο δεν καλούνταν να συμβάλλουν στην εσωτερική ζωή αλλά αποθαρρύνονταν ακόμα και από το να θέσουν διευκρινιστικές ερωτήσεις πάνω στις αποφάσεις που τους ανακοινώνονταν. Στα συνέδρια μόλις ένα ποσοστό ελαφρά μεγαλύτερο του 50% των συνέδρων εκλεγόταν από τις οργανώσεις βάσης, με το υπόλοιπο σώμα να αποτελείται από τα μέλη της κεντρικής επιτροπής και του πολιτικού γραφείου, εκπροσώπους των ομοσπονδιακών και τοπικών επιτροπών, ηγετικά στελέχη του συνδικαλιστικού κινήματος και άτομα την συμμετοχή των οποίων η ηγεσία έκρινε ως απαραίτητη.⁹ Δεν υπήρξε ούτε ένας που να προτάθηκε ποτέ για εκλογή στην εκτελεστική γραμματεία του οποίου η υποψηφιότητα του να μην είχε πρώτα εγκριθεί από την επιτροπή ορισμού. Κανένα μέλος του κεντρικού κομματικού οργάνου δεν ανακλήθηκε ποτέ από την θέση του, με αποτέλεσμα η ηγεσία του κόμματος να αποτελείται από μια εξαιρετικά σταθερή και προσωποπαγή ολιγαρχία.¹⁰

Δεν υπήρχε καμία πρόβλεψη για διάδραση ανάμεσα στην κορυφή και την βάση του κόμματος και οι μεταξύ τους σχέσεις ήταν περισσότερο σχέσεις κυριαρχίας και υποταγής παρά ισοτιμίας και συντροφικότητας και οι επαφές τους περιορίζονταν στις συμβολικές μαζικές γιορτές οι οποίες ήταν οργανωμένες και σκηνοθετημένες. Η μεταξύ τους απόσταση δεν ήταν ενσωματωμένη μόνο στους διαφορετικούς ρόλους που καλούνταν να επιτελέσουν αλλά ήταν και χωρική καθώς η ηγεσία κατοικούσε πολύ μακριά από τους τόπους ζωής της εργατικής τάξης και σαν συνέπεια είχε και μια παραμορφωμένη εικόνα της καθημερινότητας της. Παρ' όλα αυτά οι διανοούμενοι του κόμματος είχαν σαφείς αντιλήψεις για το πώς θα έπρεπε να συμπεριφέρονται οι μάζες. Συγκεκριμένες συμπεριφορές εξιδανικεύονταν, ενώ άλλες, όπως η κατανάλωση αλκοόλ και η συμμετοχή σε τυχερά παίγνια, η ασυνέπεια και ο καταναλωτισμός, η σχέση με την θρησκεία και την εκκλησία καταδικάζονταν και αντιμετωπίζονταν με περιφρόνηση και απαξίωση.

---

⁹ Gruber Helmut: Red Vienna. Experiment in Working – Class Culture 1919 – 1934. Νέα Υόρκη: Oxford University Press 1991 σ. 53

¹⁰ Από τα περίπου 20 τακτικά και αναπληρωματικά μέλη της κατά την περίοδο 1919-34 υπήρξαν μόλις 9 αλλαγές, με 4 μέλη να παραιτούνται λόγω γήρατος και 5 να πεθαίνουν σε προχωρημένη ηλικία.

ό, π, σ. 53

Η βάση και οι μάζες αντιμετωπιζόνταν ως ανίσχυρες και άβουλες, ανίκανες να δίνουν λύση στα προβλήματα τους ενώ η ηγεσία ως πανίσχυρη και με τέτοια παντογνωσία που μπορούσε να δίνει λύσεις σε όλα τα προβλήματα, ακόμα και σε αυτά που προκαλούσε η ίδια.¹¹ Σύμφωνα με τον Max Adler το προλεταριάτο δεν μπορούσε να μάθει από την ίδια του την εμπειρία.¹² ενώ προς τα έξω το κίνημα και η ιδεολογία του έπρεπε να εμφανίζονται ενιαία. Οι όποιες διαφορές έπρεπε να επιλύονται πίσω από κλειστές πόρτες, με το αντίθετο να εκλαμβάνεται ως ένδειξη αδυναμίας¹³ και τα μέλη του κινήματος όφειλαν να είναι πειθαρχημένα και υπάκουα και να ακολουθούν τις υποδείξεις των ειδικών.¹⁴

Η ενότητα του κόμματος όμως, όπως και των άλλων σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων της ηπείρου, θα δοκιμαστεί κατά την διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Το γεγονός όμως ότι τον Μάρτιο του 1914 το κοινοβούλιο για ακόμη μια φορά δεν λειτουργούσε απάλλαξε τους Αυστριακούς σοσιαλδημοκράτες από το δίλλημα έγκρισης ή απόρριψης των πολεμικών δαπανών. Η ηγεσία του SDAP βέβαια είχε εξ' αρχής υιοθετήσει μια ξεκάθαρη θέση υπέρ του πολέμου και θα προσπαθήσει να περιορίσει τις λαϊκές κινητοποιήσεις προκειμένου να υποστηρίξει την πολεμική προσπάθεια.¹⁵ Ακόμα και το 1917, όταν η κατάσταση των κατώτερων στρωμάτων είχε ήδη γίνει δραματική, θα αρνηθεί να υιοθετήσει το αίτημα για την σύναψη μιας συνθήκης ειρήνης χωρίς προσαρτήσεις και άλλες αξιώσεις. Μόλις κατά την διάρκεια εκείνης της χρονιάς η στάση του έναντι του πολέμου αρχίζει να γίνεται πιο κριτική, καθώς η κατάσταση στα μέτωπα των επιχειρήσεων και οι αυθόρμητες απεργίες που ξεσπούσαν στις πόλεις οδήγησαν στην ενδυνάμωση της αριστερής του πτέρυγας.

Παρά τις προσπάθειες των συνδικάτων να περιορίσουν τις αντιδράσεις της εργατικής τάξης, τα δύο τελευταία χρόνια του πολέμου θα αποτελέσουν περίοδο όξυνσης των κοινωνικών αγώνων. Ιδίως κατά το 1918 θα ξεσπάσουν επανειλημμένα αυθόρμητες απεργίες που είχαν ως αιτήματα την ειρήνη και την αντιμετώπιση της

89

---

¹¹ Σκουλάς Γιώργος: Ενοιολόγηση της θεωρίας του Γκράμσι για την Ηγεμονία και το Κράτος.. http://www.theseis.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=559 01.10.2016

¹² Frei 1984: σ. 62

¹³ Wasserman Janek: Black Vienna. The radical Right in the red city 1918 – 1938. Νέα Υόρκη: Cornell University 2014 σ. 58

¹⁴ Ιδιαίτερα στην Βιέννη την εσωκομματική δημοκρατία δυσχέραινε επίσης και το γεγονός ότι ο πολιτικός, πολιτιστικός και εκδοτικός μηχανισμός του κόμματος στελεχωνόταν από περίπου 1.500 επαγγελματικά στελέχη. Το 1932 ο μισθός αυτών των στελεχών ήταν 2.5 φορές υψηλότερος από αυτόν ενός ειδικευμένου μεταλλεργάτη και αυτό που σε μια εποχή που το 1/3 των μελών του κόμματος ήταν άνεργα. Επιπλέον γύρω στα 21.500 άτομα δούλευαν για το κόμμα και τις οργανώσεις του σε εθελοντική βάση, χωρίς και αυτά να έχουν λόγο στην διαμόρφωση του προγράμματος και των αποφάσεων που καλούνταν να εφαρμόσουν.

Gruber 1991: σ. 54

¹⁵ Ιδιαίτερα αρνητική δημοσιότητα θα κερδίσει ένα άρθρο του αρχισυντάκτη του κομματικού εντύπου «Die Arbeiterzeitung» ο οποίος στις 5 Αυγούστου του 1914 έβλεπε τον πόλεμο σαν έναν «αγώνα» του γερμανικού λαού «για την διατήρηση της κρατικής και εθνικής του ύπαρξης». Sander 2012: σ. 18

επισιτιστικής κρίσης. Το γεγονός όμως ότι οι κινητοποιήσεις αυτές δεν έχαιραν της συγκατάθεσης της ηγεσίας (που ιεραρχούσε ως πρώτιστο μέλημα την αντιμετώπιση της αποσύνθεσης του κομματικού μηχανισμού) είχε σαν αποτέλεσμα οι περισσότερες από αυτές να λήγουν ανεπιτυχώς.

1.3 Το κομμουνιστικό κόμμα

Παρά τις έντονες εσωκομματικές εντάσεις όμως καμία πλευρά δεν αμφισβήτησε την κομματική ενότητα με αποτέλεσμα η αυστριακή σοσιαλδημοκρατία να παραμείνει και κατά τον Μεσοπόλεμο ένα κίνημα με τρομακτική οργανωτική ποικιλομορφία,¹⁶ και πάνω από σαράντα ειδικές οργανώσεις σε εθνικό επίπεδο.¹⁷ Ένας από τους βασικότερους λόγους για τους οποίους οι παραδοσιακοί δεσμοί της εργατικής τάξης με την σοσιαλδημοκρατία δεν διερράγησαν ήταν το γεγονός ότι το SDAP, παρά την ρεφορμιστική του πολιτική, δεν θα εγκαταλείψει τις αναφορές του στον σοσιαλισμό και την σοσιαλιστική φρασεολογία. Ένας ακόμη λόγος ήταν ότι κατά την ταραχώδη περίοδο που ακολούθησε την κατάρρευση της Αυτοκρατορίας δεν προέβη στην βίαιη καταστολή της άκρας αριστεράς, όπως έκανε το SPD στην Γερμανία.

Οι παράγοντες αυτοί δεν ευνοούσαν την ανάπτυξη δυνάμεων στα αριστερά του και το κομμουνιστικό κόμμα Αυστρίας (KPÖ), το οποίο είχε προκύψει από κύκλους στο εσωτερικό του, δεν θα καταφέρει να απειλήσει την ηγεμονία του παρά μονάχα κατά την σύντομη περίοδο της μεταπολεμικής κρίσης των καθεστώτων της κεντρικής Ευρώπης. Μετά από την απότομη άνοδο της επιρροής του κατά το πρώτο εξάμηνο του 1919,¹⁸ χάρη και στην υποστήριξη που δέχτηκε από τις δημοκρατίες των συμβουλίων του

10

---

¹⁶ Το 1927 οι καταναλωτικές ενώσεις είχαν 255.177 μέλη, η ένωση των ενοικιαστών 231.195, οι φυσιολατρικοί σύλλογοι 69.000, οι ποδηλατικοί σύλλογοι 17.000 ενώ ειδικές θεματικές οργανώσεις υπήρχαν ακόμα και για τους συλλέκτες γραμματοσήμων, τους κυνηγούς, τους αθλητές του Jiu-Jitsu κλπ.

Frei 1984: σ. 28 – 30

¹⁷ Το 1931 οι οργανώσεις αυτές είχαν συνολικά 653.605 μέλη όταν το ίδιο το κόμμα είχε 582.687 μέλη.

Jeffery Charlie: *Social Democracy in the Austrian Provinces 1918 – 1934. Beyond red Vienna*. Λονδίνο: Leicester University Press 1995 σ. 129

¹⁸ Τον Φεβρουάριο του 1919 θα έχει 3.000 μέλη, τον Ιούνιο 40.000 και τον Δεκέμβριο 10.000 μέλη. Το γεγονός όμως αυτό δεν θα βρει την αποτύπωση του στο εργατικό κίνημα. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα του γεγονότος αυτού είναι οι πρώτες εκλογές των εργατικών συμβουλίων, στις οποίες το KPÖ θα περιοριστεί σε ένα ποσοστό κοντά στο 8%.

Baier Walter: *Das Kurze Jahrhundert. Kommunismus in Österreich. KPÖ 1918 bis 2009*. Βιέννη: Edition Steinbauer 2009 σ. 25

Μονάχου και της Ουγγαρίας. Μετά από την κατάρρευση τους όμως θα βρεθεί πολύ σύντομα στο περιθώριο της πολιτικής ζωής,¹⁹ ταλανιζόμενο από έντονες εσωτερικές διαμάχες, όπως άλλωστε και τα υπόλοιπα κομμουνιστικά κόμματα κατά την δεκαετία του 1920. Χωρίς να καταφέρει να συνάψει δεσμούς με το «κυρίως σώμα» της εργατικής τάξης, θα συσπειρώνει κυρίως μέλη των χαμηλότερων στρωμάτων της και άτομα που δεν συμμετείχαν στην παραγωγική διαδικασία, όπως άνεργους, άστεγους και ανάπηρους πολέμου. Μόνο μετά το 1931, όταν και η πολιτική της Κομμουνιστικής Διεθνούς θα έχει αναπροσαρμοστεί και η αντιπαράθεση στο εσωτερικό του SDAP θα έχει βαθύνει θα αρχίσει να ασκεί ουσιαστική πίεση στους σοσιαλδημοκράτες, χωρίς όμως και πάλι να καταφέρει να αποτελέσει παράγοντα καθορισμού των εξελίξεων.

---

¹⁹ Στις δημοτικές εκλογές της «κόκκινης Βιέννης» τα ποσοστά του κόμματος θα κινούνται σταθερά σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα: 1,3% το 1920, 0,6% το 1927 και 1,9% το 1932, χρονιά στην οποία θα καταφέρει να εκλέξει από έναν αντιπρόσωπο στα τοπικά συμβούλια του δέκατου και του δέκατου έκτου τομέα.

Seliger Maren, Ucaker Karl: Wahlrecht und Wählerverhalten in Wien 1848 - 1932. Βιέννη, Μόναχο: Jugend und Volk Verlag 1984 σ. 166

2. Η Αυστρία στο τέλος της «εποχής των αυτοκρατοριών»

2.1. Η δημιουργία της Α' Αυστριακής Δημοκρατίας

Το τέλος του Α' παγκοσμίου πολέμου θα βρει τις άλλοτε κραταιές αυτοκρατορίες της Ευρώπης να αποσυντίθενται σε μεταξύ τους αντιμαχόμενα εθνικά κράτη, τα οποία αναταράσσονταν από μεγάλα εσωτερικά προβλήματα. Η κατάρρευση της παραγωγής, η διατροφική κρίση και οι επιδημίες, σε συνδυασμό με τις μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών, τις επαναστάσεις και τις τοπικές συγκρούσεις θα σηματοδέψουν κατά τα επόμενα χρόνια την εικόνα μιας ηπείρου που έβγαινε βαθιά τραυματισμένη από τα τέσσερα χρόνια πολέμου.

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες στις 12 Νοεμβρίου του 1918 ανακηρύχτηκε η Α' Αυστριακή Δημοκρατία ήταν έτσι κάθε άλλο από ευνοϊκές. Το νέο κράτος δεν ήταν παρά ένα προϊόν της τύχης, της στρατιωτικής ήττας και των ιμπεριαλιστικών σχεδίων της Αντάντ. Με έκταση μόλις 83.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα και πληθυσμό 6,5 εκατομμυρίων κατοίκων,¹ δεν μπορούσε να συγκριθεί με την παλιά Αυτοκρατορία. Η πρόσβαση στην Μεσόγειο είχε χαθεί, τα σημαντικότερα βιομηχανικά κέντρα βρίσκονταν πλέον στην Τσεχοσλοβακία και οι περισσότερες πλουτοπαραγωγικές βρίσκονταν πλέον στα νέα κράτη.² Η αγροτική παραγωγή δεν έφτανε να καλύψει ούτε το μισό των αναγκών,³ η βιομηχανική δραστηριότητα είχε παγώσει και οι ανάγκες σε πρώτες ύλες ήταν αδύνατο να καλυφθούν⁴ ενώ το συγκοινωνιακό δίκτυο είχε υποστεί τεράστιες καταστροφές. Η κατάσταση της γενικής υγείας του πληθυσμού ήταν άσχημη,⁵ και

12

---

¹ Weissensteiner Friedrich: Der ungeliebte Staat. Österreich zwischen 1918 und 1938. Βιέννη: ÖBV Publikationsverlag/Wissenschaftsverlag 1990 σ. 44

² Το νέο κράτος περιελάμβανε περίπου το 15% της έκτασης, το 12% του πληθυσμού, το 30% των βιομηχανικών εργατών το 20% της ατμοδύναμης και μόλις το 0,5% των κοιτασμάτων άνθρακα της παλαιάς Αυτοκρατορίας .

Papathanasiou Maria: Zwischen Arbeit, Spiel und Schule. Die ökonomische Funktion der Kinder ärmerer Schichten in Österreich 1880 – 1939. Βιέννη: Böhlau Verlag 1999 σ. 44

³ Η σοδειά του 1918 σε σχέση με την τελευταία πριν τον πόλεμο ήταν μειωμένη κατά 48% για το σιτάρι, 43% για τη σίκαλη, 39% για την πατάτα καλύπτοντας μόλις το ¼ των αναγκών σε αλεύρι και το 1/5 σε πατάτες ενώ σε ό,τι αφορά την παραγωγή κρέατος η κατάσταση ήταν ακόμα δραματικότερη.

Csender Peter, Opll Ferdinand (εκδότες): Wien. Geschichte einer Stadt. Von 1790 bis zur Gegenwart. Βιέννη: Böhlau Verlag 2006 σ. 335

⁴ Το νέο κράτος είχε μηνιαίες ανάγκες σε λιγνίτη 1.150.000 τόνων μπορούσε όμως από ίδιες πηγές να διασφαλίσει μέγιστο 155.00 τόνων κατά κύριο λόγο μάλιστα χαμηλής ποιότητας.

ό, π, σ. 334

⁵ Ο αριθμός των θανάτων αυξήθηκε από 32.314 το 1913 σε 51.497 το 1918 ενώ οι ζωντανές γεννήσεις μειώθηκαν από 37.367 σε 19.612 το 1919 κάτι που συνεπάγεται μια απώλεια πληθυσμού περίπου 120.000 ατόμων.

ό, π, σ. 331

επιτεινόταν ακόμα περισσότερο από την απαξίωση της τιμής της εργατικής δύναμης,⁶ καθιστώντας τις συνθήκες ζωής της ακόμα χειρότερες από ότι κατά την διάρκεια του πολέμου.⁷ Η ανεργία βρισκόταν σε υψηλά επίπεδα ⁸ ενώ η απαξίωση των πολεμικών ομολόγων έπαιξε κεντρικό ρόλο στην αποπτώχευση των παλαιών μεσαίων στρωμάτων, ιδίως στην πόλη της Βιέννης. Ο καλπάζων πληθωρισμός ⁹ αντιμετωπίστηκε και το νόμισμα σταμάτησε να χάνει σε αξία μόνο έπειτα από τις εγγυήσεις της Κοινωνίας των Εθνών, στη βάση ενός σχεδίου εξυγίανσης της οικονομίας, το οποίο προέβλεπε και βαθιές τομές στην αγορά εργασίας.¹⁰

Ένα ακόμα ζήτημα που έπρεπε να επιλύσει η νεαρή δημοκρατία ήταν και εκείνο της μεθορίου της. Τα σύνορα προς το Βορρά (με την Τσεχοσλοβακία), προς την Ανατολή (με την Ουγγαρία) και τα Νοτιοανατολικά (με την Γιουγκοσλαβία) ήταν ακόμα ακαθόριστα ενώ σημαντικό μέρος των γερμανόφωνων περιοχών της παλαιάς Αυτοκρατορίας βρισκόταν εκτός των ορίων της. Στο εσωτερικό, η έλλειψη ενός θετικού αφηγήματος για το νέο κράτος όξυνε τις αντιφάσεις ανάμεσα στα ιστορικά Länder (κρατίδια), σε καθένα από τα οποία επικρατούσαν αρκετά διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Το Τιρόλο και το Σάλτσμπουργκ επεξεργάζονταν τα δικά τους Συντάγματα και μαζί με το κρατίδιο της Στυρίας επεδίωκαν την προσχώρηση τους στην Γερμανία, για την οποία διεξήγαγαν και τοπικά δημοψηφίσματα. Ταυτόχρονα η αντιπαράθεση με τα υπόλοιπα διάδοχα κράτη της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας οδήγησε και σε ένοπλες αντιπαραθέσεις μεταξύ τους.

13

---

⁶ Εάν οι μισθοί κατά την διάρκεια του πολέμου είχαν στην καλύτερη περίπτωση διπλασιαστεί, οι θεσμοθετημένες ανώτερες τιμές των τροφίμων για κρέας, γάλα και αυγά είχαν αυξηθεί κατά 300 – 1.000%.

Keller Fritz: Die Arbeiter und Soldatenräte in Österreich 1918 – 23. Versuch einer Analyse. Βιέννη: Sozialistische Links Partei 1998 σ. 18

⁷ Σε σχέση με το 1914 η τιμή του κρέατος ήταν κατά 80.000% υψηλότερη, της πατάτας κατά 250.000% και του κάρβουνου κατά 125.000%. Συνολικά το κόστος ζωής συγκριτικά με τον Ιούλιο του 1915 ήταν κατά 31,02% αυξημένο τον Δεκέμβριο του 1919, κατά 69,60% τον Οκτώβριο του 1920, κατά 237,76% τον Οκτώβριο του 1921 και κατά 14,153% τον Σεπτέμβριο του 1922.

Weissensteiner 1990: σ. 109

⁸ Στα τέλη του 1918 μόνο στην Βιέννη υπήρχαν 100.000 άνεργοι ενώ το 1919 ο αριθμός τους σε όλη την χώρα έφτασε τις 414.000, δηλαδή στο 18,4% του εργατικού δυναμικού.

ό, π, σ. 66

⁹ Το καλοκαίρι του 1922 εξαιτίας του πληθωρισμού το κόστος ζωής αυξάνει κατά 260% μέσα σε δύο μήνες.

Blau 2014: σ. 45

¹⁰ Ο Karl Renner διαπίστωνε το 1923 ότι «το νόμισμα και η εθνική οικονομία εξυγιάνθηκαν σε βάρος των μαζών του εργαζόμενου λαού, των πνευματικών και χειρωνακτών εργατών».

Krula Willy: Die Geschichte der österreichischen Gewerkschaftsbewegung von den Anfängen bis 1945. Βιέννη: έκδοση της αυστριακής συνδικαλιστικής ομοσπονδίας 2002 σ. 42

Με την συνθήκη του St. Germain, η οποία θα υπογραφεί στις 19 Σεπτεμβρίου 1919 και θεωρείται μια από τις συνθήκες με τις οποίες οι νικήτριες δυνάμεις επιχείρησαν να ρυθμίσουν την νέα γεωπολιτική πραγματικότητα που είχε προκύψει στην κεντρική Ευρώπη από την διάλυση της «διπλής Μοναρχίας». Οι όροι της ήταν ιδιαίτερα επαχθείς για την Αυστρία καθώς όχι μόνο περιόριζε το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση, απαγορεύοντας την ένωση της με την Γερμανία, αλλά την καθιστούσαν και το μοναδικό διάδοχο κράτος της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων που καλούνταν να καταβάλει πολεμικές επανορθώσεις. Αυτό όμως που προκάλεσε τις μεγαλύτερες αντιδράσεις στο εσωτερικό ήταν η παραχώρηση της γερμανόφωνης Σουδητίας στην Τσεχοσλοβακία (και του γερμανόφωνου Νότιου Τιρόλου στην Ιταλία, όπου οι εντάσεις θα διατηρηθούν μέχρι και τα τέλη του αιώνα.

2.2 Οι μεγάλοι κυβερνητικοί συνασπισμοί

Το βάρος για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών έπεσε στους ώμους των δημοκρατικών κομμάτων και κυρίως του σοσιαλδημοκρατικού και του χριστιανοκοινωνιστικού, τα οποία είχαν και τις μεγαλύτερες κοινωνικές εκπροσωπήσεις. Λίγοι ήταν εκείνοι όμως που πίστευαν στην βιωσιμότητα του νέου κράτους, με τα περισσότερα στελέχη των κομμάτων να επιζητούν την ένωση με την Γερμανία (είτε υπό δημοκρατικό, είτε υπό σοσιαλιστικό καθεστώς) με σκοπό την δημιουργία ενός «Ράιχ» το οποίο θα δέσποζε στον γεωγραφικό χώρο της κεντρικής Ευρώπης. Δεν είναι έτσι τυχαίο το γεγονός ότι η ανακήρυξη της Α' Αυστριακής Δημοκρατίας πραγματοποιείται λίγες μέρες μετά από την 9^η Νοεμβρίου του 1918, το πρωινό της οποίας ο σοσιαλδημοκράτης Philipp Scheidemann ανακοίνωνε από το μπαλκόνι του κοινοβουλίου στο Βερολίνο την μετάβαση της Γερμανίας σε δημοκρατικό καθεστώς. Εντός αυτής της ταραγμένης περιόδου και όντας πεπεισμένοι για τον προσωρινό χαρακτήρα του αυστριακού κράτους, το βασικό μέλημα των αυστριακών πολιτικών ήταν να κερδίσουν χρόνο. Για το σκοπό αυτό από τον Νοέμβριο του 1918 μέχρι και την διεξαγωγή των εκλογών για την συντακτική εθνοσυνέλευση τον Μάρτιο του 1919 η κυβέρνηση θα κυβερνά με την βοήθεια έκτακτης νομοθεσίας, με το σύνολο των αποφάσεων και των νόμων που ψήφισε το κοινοβούλιο να έχουν προσωρινό χαρακτήρα.

Το γεγονός ότι η ανάγκη συνταγματικών μεταρρυθμίσεων αναγνωριζόταν από όλες τις πολιτικές δυνάμεις είχε σαν συνέπεια η μετάβαση στη δημοκρατία να πραγματοποιηθεί σε ρήξη με το αυτοκρατορικό παρελθόν, με το οποίο το νέο κράτος δεν είχε νομοθετική και συνταγματική συνέχεια. Το ποιοτικά νέο στοιχείο όμως είναι η είσοδος της εργατικής τάξης στο προσκήνιο, με το νέο καθεστώς να υπόσχεται σε όλους τους κατοίκους της χώρας ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Αυτό από τη μια μετέτρεπε σε καθοριστικό πολιτικό παράγοντα τα κατώτερα στρώματα καθώς τα συμφέροντα τους

των οποίων δεν μπορούσαν πλέον εύκολα να αγνοηθούν, από την άλλη όμως αύξανε και τις δυνατότητες ενσωμάτωσης τους στο πολιτικό σύστημα.¹¹

Παρά όμως την σχετικά ειρηνική μετάβαση στο δημοκρατικό καθεστώς δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε τα προβλήματα που την συνόδευαν. Τα αιτήματα των σοσιαλδημοκρατών για τον εκδημοκρατισμό του κρατικού μηχανισμού προσέκρουσαν στις αντιδράσεις των αστικών κομμάτων, ενώ η αυταρχική παράδοση, η εμμονή με τις ιεραρχίες και η κυριαρχία των συντηρητικών αντιλήψεων δυσχέραιναν την ανάπτυξη μιας δημοκρατικής κουλτούρας εντός του πληθυσμού. Ιδιαίτερα ο τεράστιος κρατικός μηχανισμός στεκόταν ιδιαίτερα αρνητικά απέναντι στην δημοκρατία, την οποία ταύτιζε με την απώλεια των προνομίων και του κύρους του, αποτελώντας ένα από τα βασικά πεδία στρατολόγησης για τις δυνάμεις που τάσσονταν υπέρ των αυταρχικών μορφών διακυβέρνησης. Επιπλέον το γεγονός ότι οι διαφορετικές πολιτικές κουλτούρες του κάθε κρατιδίου αποκρυσταλλώνονταν και εντός των μεγάλων κομμάτων σήμαινε ότι οι αντιφάσεις και οι πολιτικές αντιπαραθέσεις στο εσωτερικό τους θα είναι ιδιαίτερα έντονες.

Το λεγόμενο «εθνικό» στρατόπεδο ήταν διασπασμένο ανομοιογενές και η πολιτική του συγκρότηση κατά την κατάρρευση της Μοναρχίας ήταν χαλαρή. Η βασική δύναμη στο εσωτερικό του, οι χριστιανοκοινωνιστές μάλιστα δεν οργανώνονταν κυρίαρχα μέσω του κόμματος τους αλλά μέσω των καθολικών οργανώσεων και συλλόγων. Η ιδεολογική τους βάση στηριζόταν στην δύναμη ενσωμάτωσης της καθολικής εκκλησίας ενώ οι βασικές πολιτικές τους αρχές ήταν η υπεράσπιση της ιδιωτικής περιουσίας και ο αντισημιτισμός.¹² Η καθολική εκκλησία της Αυστρίας, που ήταν μια από τις πιο συντηρητικές της Ευρώπης, και το CSP συνδέονταν μεταξύ τους μέσω πολλαπλών και πολυεπίπεδων δεσμών. Η εκκλησία παρείχε στους χριστιανοκοινωνιστές ένα σταθερό εκλογικό σώμα, με τους ιερείς να υποδεικνύουν από άμβωνος στο ποίμνιο τους τι να ψηφίσει. Επιπλέον τους παρείχε πολλά στελέχη και εκπροσώπους με αρκετές καθολικές οργανώσεις να στελεχώνονται από τα ίδια πρόσωπα με τις αντίστοιχες του CSP. Από την άλλη οι εκλογικές επιτυχίες των

14

---

¹¹ Τα κόμματα, αν και εκφραστές επί μέρους συμφερόντων και αντιλήψεων συμβάλλουν στην πολιτική και κοινωνική συνοχή και ενσωμάτωση. Σύμφωνα με τον Μιχάλη Σπουρδαλάκη: «Τα κόμματα είναι θεσμοί πολιτικής εκπροσώπησης της κοινωνίας, που εξ ορισμού αποζητούν την διεύρυνση των (δημοκρατικών) ορίων του πολιτικού συστήματος. Ταυτόχρονα όμως τα κόμματα με την ικανότητά τους να μετατρέπουν κοινωνικά και πολιτικά αιτήματα σε κυβερνητικό πρόγραμμα είναι και διαχειριστές της κρατικής εξουσίας. Με αυτή την έννοια η φύση των κομμάτων είναι διττή. Από την μια τα κόμματα είναι φορείς ρήξης και ανατροπής και από την άλλη φορείς ενσωμάτωσης». Σπουρδαλάκης Μιχάλης: Πολιτικά Κόμματα και Κομματικά Συστήματα. <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PSPA178/Spourdalakis%20kommata%20kai%20koinonikimmatika%20systimata.pdf> 28.09.2017 σ. 1

¹² Werlitsch Doris: Denkmalsetzungen in Florisdorf. Der Bürgerkrieg im Februar 1934. Διπλωματική εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2009 σ. 23

χριστιανοκοινωνιστών εγγυούνταν την διατήρηση της ισχυρής επιρροής της εκκλησίας εντός των κρατικών μηχανισμών. Ο καθολικισμός ήταν η μόνη θρησκεία ή δόγμα του οποίου οι ιερείς πληρώνονταν από το κράτος, διατηρώντας επιπλέον και το δικαίωμα να κατέχουν δημόσια αξιώματα. Δεδομένου του αντικληρικαλισμού των σοσιαλδημοκρατών η συμμαχία αυτή εγγυήθηκε την συνέχιση της παρουσίας των καθολικών ιερέων εντός των σχολείων και τον έλεγχο κρίσιμων λειτουργιών της δημόσιας ζωής, όπως της γαμήλιας τελετής, από την εκκλησία. Θα έχει όμως επιπτώσεις και στο εσωτερικό του CSP, με τους φιλελεύθερους να εκτοπίζονται σταδιακά από το κόμμα, κάτι που θα συντελέσει στην εντεινόμενη μείωση της κοινωνικής του επιρροής.¹³ Από πλευράς κοινωνικών εκπροσωπήσεων, οι χριστιανοκοινωνιστές εξέφραζαν κυρίως τα συμφέροντα των ιδιοκτητών ακινήτων, των βιομηχάνων και των μεγαλογαιοκτημόνων, η εκλογική τους βάση όμως ήταν τα μικρομεσαία αγροτικά στρώματα. Μικρότερο ρόλο εντός του αστικού στρατοπέδου θα παίξει το κόμμα των μεγαλογερμανών, οι οποίοι από τον Ιούνιο του 1921 μέχρι και τον Μάιο του 1929 θα αποτελέσουν τον κυβερνητικό εταίρο των χριστιανοκοινωνιστών.

Το SDAP από την άλλη παρέμενε ένα ιδιαίτερα συγκεντρωτικό κόμμα, με έναν εκτεταμένο μηχανισμό και ιδιαίτερα στενές σχέσεις με τα συνδικάτα.¹⁴ Αν και αποτελούσε υπολογίσιμη πολιτική δύναμη ήδη από τις αρχές του αιώνα δεν είχε καταφέρει να πετύχει τους στόχους τους οποίους έθετε. Στην συγκυρία του 1918 όμως η επιρροή που ασκούσε στους εργαζομένους, στους στρατιώτες και στους ανέργους αποτελούσε τον κρίσιμο παράγοντα για την σταθερότητα και την διατήρηση της τάξης και ως τέτοιοι αντισταθμιζόταν και τον εαυτό του. Αν και τα εργατικά συμβούλια που είχαν δημιουργηθεί κατά την διάρκεια του πολέμου αποτελούσαν μια πραγματική εναλλακτική στην αστική δημοκρατία, οι σοσιαλδημοκράτες δεν τα αντιμετώπισαν ως όργανα εξουσίας των εργατών αλλά ως απλούς θεσμούς αντιπροσώπευσης τους, επιδιώκοντας συνειδητά τον περιορισμό των εξουσιών και των αρμοδιοτήτων τους.¹⁵

15

---

¹³ Στις εθνικές εκλογές του 1920 οι χριστιανοκοινωνιστές θα εκλέξουν 85 βουλευτές ενώ οι σοσιαλδημοκράτες 69, σε αυτές του 1923 η αναλογία θα είναι 82 – 68, σε εκείνες του 1927 θα διαμορφωθεί στο 73 – 71 ενώ σε αυτές του 1929 ο συσχετισμός θα ανατραπεί με τους σοσιαλδημοκράτες να εκλέγουν 72 βουλευτές και τους χριστιανοκοινωνιστές μόλις 66. Καθώς όμως θα συμμαχήσουν με τα μικρότερα κόμματα της δεξιάς θα παραμείνουν στην εξουσία και οι σοσιαλδημοκράτες θα μένουν για μια ακόμα φορά εκτός κυβέρνησης.

Weissensteiner 1990: σ .39

¹⁴ Τα ελεύθερα συνδικάτα το 1923 είχαν 896,763 μέλη, ήτοι το 80,27% όλων εκείνων που ήταν οργανωμένοι σε συνδικάτα ο αριθμός των μελών τους όμως θα βαίνει συνεχώς μειούμενος με αποτέλεσμα το 1932 να έχει πέσει στις 520.162.

Frei 1984: σ. 24

¹⁵ Ειδικά ο Max Adler αμφισβητούσε το ότι οι εργάτες ως εργάτες και οι στρατιώτες ως στρατιώτες μπορούσαν να αποφασίζουν για ζητήματα που είχαν να κάνουν με την παραγωγή αλλά και ευρύτερα την κοινωνία. Επιπλέον φοβόταν ότι μια πιθανή ενίσχυση των εξουσιών των συμβουλίων θα γεννούσε ανταγωνισμούς ανάμεσα στις μεμονωμένες επιχειρήσεις και κλάδους για τις πρώτες ύλες, τον όγκο της παραγωγής, και την ένταση της εργασίας,

Demirovic Alex: Rätedemokratie und das Ende der Politik.

<http://www.prokla.de/wp/wp-content/uploads/2009/07/demirovic.pdf> 22.04.2017

Κατά την γνώμη της ηγεσίας τους θα έπρεπε να αποτελέσουν στηρίγματα στην προσπάθεια να διασφαλιστεί η επιβίωση των εξαθλιωμένων μαζών και μέσω άσκησης πίεσης για την επιβολή μεταρρυθμίσεων, στα πλαίσια της συμμετοχής του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση.

Για την συμμετοχή του σε αυτήν την κυβέρνηση το SDAP έθεσε μια σειρά από προϋποθέσεις, οι οποίες έγιναν όλες τους αποδεκτές. Μεταξύ άλλων θα ζητήσει την αναγνώριση της ανεξαρτησίας των υπόλοιπων εθνών της Αυτοκρατορίας, την σύγκληση μιας συντακτικής εθνοσυνέλευσης το συντομότερο δυνατόν, στη βάση του καθολικού και ισότιμου εκλογικού δικαιώματος, την κατοχύρωση της ελευθερίας του τύπου, την θέσπιση επιδόματος ανεργίας και την παραχώρηση αμνηστίας για όσους κατηγορούνταν ή είχαν καταδικαστεί για πολιτικά αδικήματα.¹⁶

Το αποτέλεσμα των πρώτων εθνικών εκλογών της 16ης Φεβρουαρίου 1919 έφερε το SDAP στην πρώτη θέση,¹⁷ επιτρέποντας του να καταλάβει τα σημαντικότερα υπουργεία στην νέα κυβέρνηση συνασπισμού: ο Otto Bauer ορίστηκε υπουργός εξωτερικών, ο Julius Deutsch άμυνας, ο Ferdinand Hanusch υγείας, ενώ ο καγκελάριος Karl Renner ανέλαβε και τα υπουργεία εσωτερικών και παιδείας, ενώ υφυπουργός του τελευταίου ορίστηκε ο Otto Glöckel.

Κατά την διάρκεια των τριών μηνών ζωής της συγγρικής δημοκρατίας των συμβουλίων, οι Αυστριακοί σοσιαλδημοκράτες μπόρεσαν να επιβάλλουν μια σειρά μεταρρυθμίσεων, οι οποίες μετατόπισαν σημαντικά τον συνολικό συσχετισμό δύναμης μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας, προς όφελος των δυνάμεων της εργασίας. Οι σημαντικότερες από αυτές ήταν η κατοχύρωση του καθολικού εκλογικού δικαιώματος για άντρες και γυναίκες άνω των εικοσιένα ετών, η εφαρμογή συλλογικών συμβάσεων εργασίας, η νομική κατοχύρωση του οκτάωρου,¹⁸ η απαγόρευση της παιδικής εργασίας, η δημιουργία ενός συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, η θέσπιση επιδόματος ανεργίας και άδειας εγκυμοσύνης και οι άδειες μετ' αποδοχών.¹⁹ Οι διατάξεις που επέτρεπαν την

16

17

---

¹⁶ Weissensteiner 1990: σ. 22

¹⁷ Στις πρώτες εθνικές εκλογές οι σοσιαλδημοκράτες εξέλεξαν 72 βουλευτές, οι χριστιανοκοινωνιστές 69, οι μεγαλογερμανοί 26 και τα υπόλοιπα κόμματα 3.

ό, π, σ. 39

¹⁸ Για τους δημόσιους υπαλλήλους θεσπίστηκε εργάσιμη ημέρα 7 ωρών, κάτι που σήμαινε ότι εργάζονταν 42 ώρες την εβδομάδα καθώς και το Σάββατο αποτελούσε εργάσιμη ημέρα
Brousek Karl: Wien und seine Tschechen. Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert. Βιέννη: Verlag für Geschichte und Politik 1980 σ. 53

¹⁹ Ο νόμος προέβλεπε 1 εβδομάδα άδεια για όσους εργάζονταν στην ίδια επιχείρηση πάνω από 1 χρόνο και 2 εβδομάδες για όσους εργάζονταν πάνω από 5 χρόνια.

Gruber 1991: σ. 21

επιβολή ενδοεταιρικών ποινών στους εργαζομένους καταργήθηκαν και δημιουργήθηκε ειδική νομοθεσία που ρύθμιζε την νυχτερινή εργασία των γυναικών και των νέων. Το μισθό εργατικό βιβλιάριο καταργήθηκε, ενώ στις μεγάλες πόλεις δημιουργήθηκαν εργατικά επιμελητήρια, τα οποία λειτουργούσαν ως προέκταση των συνδικάτων, αναλαμβάνοντας την νομική εκπροσώπηση των εργαζομένων, επόπτευαν την τήρησης της εργασιακής νομοθεσίας, συνέτασσαν επιστημονικά πορίσματα και συμβούλευαν το κοινοβούλιο σχετικά με νομοπαρασκευαστικά ζητήματα άμεσου ενδιαφέροντος των εργαζομένων.

Παρ' όλα αυτά οι σοσιαλδημοκράτες δεν εκμεταλλεύτηκαν πλήρως τις δυνατότητες της συγκυρίας. Ο νόμος για τα επιχειρησιακά συμβούλια (Betriebsrätegesetz) παρά το γεγονός ότι αποτελούσε τεράστια κοινωνικοπολιτική πρόοδο, καθώς τους έδινε το δικαίωμα να εποπτεύουν την τήρηση των συλλογικών συμβάσεων και να μπλοκάρουν απολύσεις που είχαν πολιτικό κίνητρο δεν τους παραχώρησε ουσιαστικά δικαιώματα συνδιοίκησης και ο ρόλος τους εντός των επιχειρήσεων παρέμεινε περιορισμένος. Το ίδιο περιορισμένος ήταν και ο αριθμός των κρατικοποιήσεων, οι οποίες προχώρησαν κυρίως στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, με τις προσπάθειες των σοσιαλδημοκρατών να κρατικοποιήσουν τον τομέα της μεταλλουργίας να αποτυγχάνουν.²⁰ Επιπλέον οι παραβιάσεις των νέων νόμων υπέρ των εργαζομένων, ιδίως στις μικρότερες μονάδες, ήταν συχνές, ενώ παράλληλα οι εργοδότες κατέβαλλαν προσπάθειες για την παράκαμψη των επιχειρησιακών συμβουλίων και των συνδικάτων.²¹

Για να τεκμηριώσει την συμμετοχή του κόμματος στους δύο κυβερνητικούς συνασπισμούς βάση της μαρξιστικής θεωρίας, η ηγεσία του SDAP θα αναπτύξει την θεωρία περί «ισορροπίας των ταξικών δυνάμεων», με την οποία περιγραφόταν μια συνθήκη στην οποία ούτε η αστική αλλά ούτε και η εργατική τάξη ήταν σε θέση να επιβληθούν η μια στην άλλη, κάτι που τις ανάγκαζε να προβούν σε έναν προσωρινό συμβιβασμό και να μοιραστούν την κρατική εξουσία. Ο Otto Bauer στο βιβλίο του για την ιστορία της αυστριακής επανάστασης θα κάνει μάλιστα μια αναγωγή με την γαλλική επανάσταση του 1848 η οποία και αυτή είχε οδηγήσει στην μετατόπιση του ταξικού

---

²⁰ Θα επικρατήσει το σχέδιο των χριστιανοκοινωνιστών το οποίο περιορίζει τις κρατικοποιήσεις στον τομέα των μεταφορών, της εξόρυξης και της παραγωγής προϊόντων μαζικής κατανάλωσης σε περιπτώσεις που υπήρχε ο κίνδυνος δημιουργίας μονοπωλίων.

Weissensteiner 1990: σ. 70

²¹ Ιδίως τα σοσιαλδημοκρατικά ελεύθερα συνδικάτα θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην ανοικοδόμηση της χώρας συνεργαζόμενα στενά με την κυβέρνηση. Κατά την περίοδο αυτή θα γνωρίσουν μια εντυπωσιακή αύξηση των μελών τους που θα αυξηθούν από 400.000 στα τέλη του 1918 σε 1,08 εκατομμύρια το 1920. Την ίδια χρονιά τα χριστιανικά συνδικάτα είχαν 79.000, και τα εθνικά 45.000 και τα εργοδοτικά λιγότεροι από 40.000 μέλη.

Krula 2002: σ. 41, 43

συσχετισμού υπέρ των υποτελών τάξεων. Σύμφωνα με τον Bauer ήταν ακριβώς αυτή η ισορροπία των εξουσιών που άνοιγε τον δρόμο προς την λαϊκή δημοκρατία ²² καθώς «η νίκη της δημοκρατίας οδηγεί τον αγώνα για τον σοσιαλισμό». ²³

Παρά το γεγονός ότι οι δύο αυτές κυβερνήσεις κατάφεραν να διασφαλίσουν την εθνική συνοχή και την σταθεροποίηση των συνόρων, το νεαρό αυστριακό κράτος συνέχισε να αντιμετωπίζει μια σειρά δομικών προβλημάτων, τα οποία μέχρι και την κατάλυση της Α' Δημοκρατίας δεν θα καταφέρει να ξεπεράσει. Η αυστριακή βιομηχανία δεν ήταν ιδιαίτερα ανταγωνιστική στις ξένες αγορές, οι οποίες άλλωστε προστατεύονταν και από δασμούς, ενώ τα υψηλά επιτόκια δανεισμού καθιστούσαν ιδιαίτερα δαπανηρό τον εκσυγχρονισμό των μονάδων παραγωγής. Η εσωτερική αγορά ήταν περιορισμένη και η εμπορευματική παραγωγή διατηρήθηκε σε χαμηλά επίπεδα, με τον όγκο της βιομηχανικής παραγωγής να είναι ακόμα και κατά το «καλό» 1929 κατά 2% χαμηλότερος από εκείνον του 1913. ²⁴ Κυριαρχούσαν οι μικρές και οι μεσαίες βιομηχανικές μονάδες, πολλές από τις οποίες ήταν σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένες από ξένα κεφάλαια ²⁵ ενώ ο πρωτογενής τομέας για τα δυτικοευρωπαϊκά δεδομένα παρέμενε δυσανάλογα μεγάλος. ²⁶ Το τραπεζικό σύστημα δεν θα καταφέρει να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα και οι αμφίβολες και παρακινδυνευμένες επενδύσεις των αυστριακών τραπεζών στην ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια θα αποτύχουν, κάτι που θα επιτείνουν και την κρίση του. ²⁷ Ο πληθωρισμός των πρώτων μεταπολεμικών ετών θα πλήξει έντονα τα μεσαία στρώματα, δηλαδή την εκλογική βάση των χριστιανοκοινωνιστών, με την αγοραστική δύναμη των υπαλλήλων, κυρίως εκείνων του δημόσιου τομέα να μειώνεται κατά 83% σε σχέση με το 1914. ²⁸ Όλοι αυτοί οι παράγοντες θα συντελέσουν στο γεγονός ότι μέχρι και την προσάρτηση της Αυστρίας από την Γερμανία το 1938 δεν θα καταστεί δυνατό να δημιουργηθεί ένα θετικό αφήγημα για το νέο κράτος και το αίσθημα μιας εθνικής ταυτότητας στον πληθυσμό. Όπως αναφέρει και ο Έρικ Χομπσμπάουμ στην αυτοβιογραφία του «η Αυστρία δεν ήταν μόνο ένα κράτος που δεν ήθελε να υπάρχει αλλά και μια κατάσταση που ήταν αδύνατον να διαρκέσει». ²⁹

192920

---

²² Saage Richard: Arbeiterbewegung, Faschismus, Neokonservatismus. Φρανκφούρτη επί του Μάιν: Suhrkamp Verlag 1987 σ. 17

²³ Frei 1984: σ. 40

²⁴ Weissensteiner 1990: σ. 215

²⁵ Το 1929 μόλις 29 επιχειρήσεις είχαν πάνω από 1.000 εργαζομένους ενώ το 1934 θα είναι μόλις 15 ό, π, σ. 216

²⁶ Γύρω στο 32% των εργαζομένων απασχολούνταν στην γεωργία και την δασοκομία, 35% στην βιομηχανία και τη βιοτεχνία και 33% στον τριτογενή τομέα.

ό, π, σ. 215

²⁷ Την περίοδο 1925 – 27 θα καταρρεύσουν περισσότερες από 100 από τις 370 τράπεζες που υπήρχαν το 1923 με τις οποίες εμπλέκονταν άμεσα πολλοί πολιτικοί των χριστιανοκοινωνιστών και των μεγαλογερμανών.

ό, π, σ. 206

²⁸ Benesch Markus: Die Wiener Christlichsoziale Partei 1910 – 1934. Geschichte der Zerrissenheit in Zeiten des Umbruchs. Βιέννη: Böhlau Verlag 2014 σ. 171

²⁹ Hobsbawm 2004: σ. 27

2.3 Η γέννηση της κόκκινης Βιέννης

Στις πρώτες δημοτικές μεταπολεμικές εκλογές που θα διεξαχθούν στην Βιέννη στις 4 Μαΐου του 1919 οι σοσιαλδημοκράτες με ποσοστό 54.1% θα κατακτήσουν την απόλυτη πλειοψηφία των ψήφων.³⁰ Η αυστριακή πρωτεύουσα γινόταν έτσι η πρώτη πόλη με πληθυσμό άνω του ενός εκατομμυρίου που διοικούνταν από σοσιαλδημοκράτες.³¹ Εκείνη την εποχή η Βιέννη δεν αποτελούσε ακόμα ξεχωριστό κρατίδιο αποτελώντας κομμάτι της Κάτω Αυστρίας, ενώ η παροχή διευρυμένων αρμοδιοτήτων στην τοπική αυτοδιοίκηση και η μετατροπή της πόλης σε έναν «κόκκινο θύλακα» δεν περιλαμβανόταν στις αρχικές προθέσεις των σοσιαλδημοκρατών, οι οποίοι μέχρι και το 1920 τάσσονταν υπέρ ενός συγκεντρωτικού κρατικού μοντέλου. Μετά από την απώλεια της εξουσίας σε κεντρικό επίπεδο όμως το SDAP άρχισε να διεκδικεί την μεγαλύτερη αυτονομία των κρατιδίων, προκειμένου να επεκταθεί το πεδίο αρμοδιοτήτων των αρχών της Βιέννης. Οι χριστιανοκοινωνιστές με την σειρά τους ενώ αρχικά επεδίωκαν την εφαρμογή ενός ομοσπονδιακού συστήματος (μέσω του οποίου θα εκτονώνονταν και οι αντιθέσεις μεταξύ των τοπικών τους οργανώσεων), έχοντας πλέον επικρατήσει τόσο στα κρατίδια (με εξαίρεση την Κάτω Αυστρία) όσο και σε ομοσπονδιακό επίπεδο, ξεκίνησαν μια προσπάθεια ενίσχυσης του ρόλου της κεντρικής εξουσίας, με όλες τις συνταγματικές μεταρρυθμίσεις που θα προωθήσουν κατά την δεκαετία του 1920 να κινούνται προς αυτήν την κατεύθυνση.

Ο βασικός παράγοντας που θα συντελέσει τελικά στην μετατροπή της Βιέννης σε ξεχωριστό κρατίδιο ήταν το γεγονός ότι η Κάτω Αυστρία συγκέντρωνε ένα δυσανάλογα υψηλό ποσοστό του πληθυσμού και της οικονομικής και βιομηχανικής δραστηριότητας σε σχέση με τα υπόλοιπα της χώρας.³² Την πεποίθηση αυτή την μοιράζονταν όλες οι τοπικές οργανώσεις του CSP με εξαίρεση εκείνης της Βιέννης, η οποία όμως δεν ήταν σε θέση να παρουσιάσει ένα εναλλακτικό σχέδιο ή να δείξει την απαιτούμενη αποφασιστικότητα να αντισταθεί στον διαχωρισμό τους. Τον Μάρτιο του 1920 οι σοσιαλδημοκράτες τελικά θα συναινέσουν σε αυτήν την πρόταση, διεκδικώντας την επέκταση των ορίων της πόλης προκειμένου να συμπεριληφθούν στο νέο κρατίδιο και οι κοντινές βιομηχανικές περιοχές, κάτι το οποίο όμως δεν θα συμβεί. Έχουν όμως κερδίσει

---

³⁰ Jahn 2014: σ. 37

³¹ Οι σοσιαλδημοκράτες με το 43% που είχαν κατακτήσει στις δημοτικές εκλογές του 1900 ήταν η ισχυρότερη πολιτική δύναμη στην πόλη, εξαιτίας όμως του εκλογικού συστήματος που ευνοούσε όσους κατείχαν μεγάλη ιδιοκτησία είχαν καταλάβει μόνο 2 από τις 158 έδρες του δημοτικού συμβουλίου.

Frei 1984: σ. 51

³² Στην Κάτω Αυστρία συμπεριλαμβανομένης της Βιέννης κατοικούσαν τα 3,5 από τα 6,5 εκατομμύρια του πληθυσμού της χώρας εκ των οποίων πάνω από τα μισά κατοικούσαν στην πρωτεύουσα.

Weissensteiner 1990: σ. 44

ένα πεδίο δράσης στο οποίο κατά τα επόμενα δεκατέσσερα χρόνια θα καταφέρουν να κυριαρχήσουν απόλυτα,³³ χωρίς να εξαρτώνται από άλλες πολιτικές δυνάμεις και αβέβαιες πλειοψηφίες στην Κάτω Αυστρία. Σύμφωνα με την άποψη των ηγετών του κόμματος αυτή η ευκαιρία να αποδείξουν ότι το πρόγραμμα τους ήταν αποτελεσματικό σύντομα θα οδηγούσε στην κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας και σε εθνικό επίπεδο.

Παρά την διεύρυνση των αρμοδιοτήτων των τοπικών αρχών όμως οι περιορισμοί που έθετε το ομοσπονδιακό σύστημα σήμαινε ότι οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες των σοσιαλδημοκρατών περιορίστηκαν στην σφαίρα της αναπαραγωγής. Στόχος ήταν η κατάκτηση της μητρόπολης από τους εργάτες, χωρίς όμως «επαναστατικές αλλαγές» και η δημιουργία της νέας κοινωνίας μέσα στα όρια της παλιάς.³⁴ Η «κόκκινη» Βιέννη θα παραμείνει έτσι το ίδιο καπιταλιστική με την υπόλοιπη Αυστρία, στηριζόμενη όμως σε έναν πολύ στενό δεσμό της κοινωνίας των πολιτών, της τοπικής αυτοδιοίκησης και του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος και των οργανώσεων του. Όλες οι πτυχές της καθημερινής ζωής καλύπτονταν από σοσιαλδημοκρατικές οργανώσεις ενώ ο δήμος (σε ορισμένες περιπτώσεις και το SDAP) ανέλαβε να παρέχει στον πληθυσμό (και ιδιαίτερα στις λαϊκές τάξεις)³⁵ μια σειρά από κοινωνικές υπηρεσίες, ενώ συμπληρωματική δραστηριότητα ανέπτυξαν το τοπικό εργατικό επιμελητήριο, τα συνδικάτα,³⁶ οι πολιτιστικοί σύλλογοι, το δίκτυο των λαϊκών πανεπιστημίων και μια σειρά από ιδρύματα και ινστιτούτα. Η συνεργασία όλων αυτών των φορέων οδήγησε στην δημιουργία μιας συμμαχίας της εργατικής τάξης με την κατώτερη μεσαία τάξη και τμήματα των ελεύθερων επαγγελματιών και των διανοουμένων η οποία στο μεγαλύτερο μέρος της υπόλοιπης Αυστρίας δεν μπόρεσε να οικοδομηθεί.

Οι συνθήκες εκεί ήταν πολύ διαφορετικές από εκείνες που επικρατούσαν στην πρωτεύουσα. Με εξαίρεση την μεγάλη πεδιάδα νοτίως της Βιέννης, το βόρειο τμήμα του κρατιδίου του Μπούργκενλαντ και το νοτιοανατολικό τμήμα της Κάτω Αυστρίας, η χώρα διέθετε πολύ λίγους θύλακες βιομηχανικής δραστηριότητας και το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού κατοικούσε σε αγροτικές κοινότητες και ασχολούνταν με την γη. Αυτό

---

³³ Οι σοσιαλδημοκράτες θα συγκεντρώσουν την απόλυτη πλειοψηφία σε 12 από τους 21 τομείς το 1919, σε 11 το 1923 και σε 15 το 1927 και το 1932. Οι χριστιανοκοινωνιστές αντίθετα θα καταφέρουν κάτι ανάλογο μόνο σε 1 τομέα το 1919, σε 2 το 1923, σε 4 το 1927 (στον 1^ο, 4^ο, 7^ο και 8^ο) λόγω της συμμαχίας τους με άλλα αστικά κόμματα με τα οποία συγκρότησαν κοινό ψηφοδέλτιο και σε κανέναν το 1932.

Seliger, Ucakar 1984: σ. 140

³⁴ Blau 2014: σ. 52

³⁵ ό, π, 2014: σ. 52

³⁶ Το 1920 458.635 Βιεννέζοι εργάτες πλήρωναν συνδρομές στα σοσιαλδημοκρατικά ελεύθερα συνδικάτα, αποτελώντας σχεδόν το 50% των μελών τους σε εθνικό επίπεδο.

Gruber 1991: σ. 20

σήμαινε ότι οι πολιτικές που εφαρμόζονταν σε μια πόλη όπου κυριαρχούσε το εργατικό στοιχείο,³⁷ δεν μπορούσαν να μεταφερθούν με έναν γραμμικό τρόπο και στην ύπαιθρο, αυτό ακριβώς όμως επιχείρησαν οι σοσιαλδημοκράτες. Το ειδικό βάρος της κομματικής οργάνωσης της Βιέννης³⁸ μετέτρεπε τις επαρχιακές οργανώσεις σε παθητικούς παραλήπτες εντολών από το κομματικό κέντρο. Η αγνόηση των τοπικών παραδόσεων, η δυσπιστία και η υπεροπτική στάση έναντι των αγροτών δυσχέρανε τις προσπάθειες των σοσιαλδημοκρατών να κερδίσουν ψήφους στην επαρχία, ειδικά εκείνων των συντηρητικών μικροκαλλιεργητών των αλπικών κρατιδίων, κάτι που αποτυπώνεται και στα αποτελέσματα των εθνικών εκλογών του 1927 όπου το SDAP κέρδισε την πλειοψηφία των ψήφων μόνο στο 10% των κοινοτήτων της χώρας.³⁹ Οι λίγες κοινότητες στις οποίες σημείωνε επιτυχίες ήταν κυρίως σε βιομηχανικές περιοχές με παρουσία μιας χειρωνακτικής εργατικής τάξης. Από τις συνολικά 410 κοινότητες (σε σύνολο 4.368) στις οποίες πλειοψήφησαν οι σοσιαλδημοκράτες οι 149 βρίσκονταν στην βιομηχανική περιοχή νοτίως της Βιέννης, ενώ πολλές από τις υπόλοιπες 261 ήταν σε απομονωμένες αλπικές περιοχές, με τους πολιτικούς τους αντιπάλους να κυριαρχούν απόλυτα σε όλες τις γειτονικές κοινότητες.⁴⁰

Ως αιτίες γι' αυτήν την αποτυχία μεταξύ άλλων μπορούν να αναφερθούν οι πατερναλιστικές σχέσεις μεταξύ των εργοδοτών και των εργαζομένων της υπαίθρου, η ισχυρή επιρροή της καθολικής εκκλησίας, η κυριαρχία συντηρητικών και αντιμοντερνιστικών ιδεών και ο ισχυρός τοπικισμός. Οι ιδέες της σοσιαλδημοκρατίας συχνά εκλαμβάνονταν ως απειλή για τις παραδοσιακές κοινωνικές ιεραρχίες, ενώ κυριαρχούσε η εντύπωση ότι ήταν εναντίον της ατομικής ιδιοκτησίας. Όπως αναφέρει

23

---

³⁷ Αυτό αποτυπώνεται και στις εκλογικές αναμετρήσεις στις οποίες οι σοσιαλδημοκράτες έφτασαν να λαμβάνουν πολύ πάνω από το 90% της εργατικής και υπαλληλικής ψήφου στους πιο «εργατικούς» τομείς της πόλης.

Csender, Opll 2006: σ. 392

³⁸ Από τα 731.834 μέλη που είχε το κόμμα στο αποκορύφωμα της δύναμης του το 1929 τα 398.735 κατοικούσαν στην Βιέννη, με τα 303.342 από αυτά να υπόκεινται σε εξαρτημένες σχέσεις εργασίας. Εκείνη την περίοδο 47 στους 100 εργάτες που κατοικούσαν στην πόλη ήταν μέλη του κόμματος, ήτοι το 54% των αντρών και το 32% των γυναικών.

Kalnoky 2010: σ. 36

³⁹ Στο κρατίδιο του Vorarlberg πλειοψήφησε μόνο σε 1 από τις 99 κοινότητες λαμβάνοντας συνολικά 22.22%, και στο κρατίδιο της Κάτω Αυστρίας κατέλαβε την πρώτη θέση μόνο σε 18 από τις 506 κοινότητες λαμβάνοντας συνολικά 29.54%.

Jeffery 1995 σ. 20

⁴⁰ Ο Charlie Jeffery παραθέτει ορισμένα τέτοια παραδείγματα κοινοτήτων της Άνω Αυστρίας: στην κοινότητα Obetrium το SDAP το 1927 έλαβε 83.9%, ενώ σε όλη την ευρύτερη περιοχή του Gmunden 40%, στην κοινότητα Wolfegg 60.3% και σε επίπεδο περιφέρειας (Vöcklerbruch) 28.8%, και στην κοινότητα Langenstein 54.8% την ώρα που σε όλη την περιφέρεια του Perg συγκέντρωσε μόλις το 23.4% των ψήφων.

ό, π, σ 20 - 21

και ο Γιώργος Χουτόπουλος «οι δημοκρατικοί αγρότες δεν μπορούσαν παρά να συμφωνούν με την απαλλοτρίωση (με αποζημίωση) των μεγάλων γαιοκτησιών, που ως τότε άνηκαν στην κοσμική και εκκλησιαστική αριστοκρατία. Δύσκολα όμως μπορούσαν να αποδεχτούν την θεσμοποίηση συνεταιρισμών και φορέων που θα τους στερούσαν τα πλήρη ιδιοκτησιακά τους δικαιώματα και τον πλήρη έλεγχο διακίνησης της παραγωγής τους».⁴¹

Οι σχέσεις πόλης – υπαίθρου είχαν βέβαια διαρραγεί ήδη από την περίοδο του πολέμου καθώς τα μέτρα επίταξης των τροφίμων οδήγησαν σε έναν ανταγωνισμό μεταξύ τους για τους περιορισμένους πόρους, με τους αγρότες να προσπαθούν να παρακρατήσουν όλο και περισσότερα τρόφιμα για τον εαυτό τους. Η εχθρότητα της υπαίθρου έναντι της πρωτεύουσας ήταν μάλιστα τόσο μεγάλη που ακόμα και τα τοπικά εργατικά συμβούλια (στα οποία όπως και στις πόλεις κυριαρχούσαν οι σοσιαλδημοκράτες) υποστήριξαν σε αρκετές περιπτώσεις το αίτημα των αγροτών να μην τροφοδοτούν την Βιέννη. Ένας άλλος παράγοντας που λειτουργούσε σε βάρος των σοσιαλδημοκρατών ήταν το γεγονός ότι η απώλεια του Τιρόλου είχε συντελεστεί την περίοδο κατά την οποία υπουργός εξωτερικών ήταν ο Otto Bauer. Η εχθρότητα των επαρχιών έναντι της πρωτεύουσας όμως δεν ήταν μόνο πολιτική, καθώς οι νέοι τρόποι ζωής και διασκέδασης που είχαν επικρατήσει στην πρωτεύουσα προκαλούσαν την αντίδραση των αγροτών έναντι της «έκφυλης» και «άθειας» μεγαλούπολης.⁴² Η Βιέννη θα παραμείνει έτσι «ένα κόκκινο νησί μέσα σε μια μαύρη θάλασσα», πολιτικά και πολιτιστικά απομονωμένη από την υπόλοιπη χώρα.

2.4 Η νομοθετική και η οικονομική πολιτική

Με την, έστω και περιορισμένη, δυνατότητα που αποκτούσε πλέον η Βιέννη ως ανεξάρτητο κρατίδιο να νομοθετεί και να ασκεί ανεξάρτητη οικονομική πολιτική, οι αρχές της πόλης προχώρησαν στην ψήφιση μιας σειράς νόμων, στους οποίους θα στηριζόταν το εγχείρημα των σοσιαλδημοκρατών. Για την διασφάλιση των απαραίτητων οικονομικών πόρων για την υλοποίηση των προγραμμάτων της η δημοτική αρχή θα

24

---

⁴¹ Χουτόπουλος Γιώργος: Ο Otto Bauer και ο «τρίτος δρόμος» της αυστριακής Σοσιαλδημοκρατίας. Διπλωματική εργασία. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης 2007 σ. 44

⁴² Οι θρησκευτικές τελετές στην Βιέννη μπορεί να εξακολουθούσαν να συγκεντρώνουν μεγάλα πλήθη, ιδίως όμως για τους εργάτες δεύτερης και τρίτης γενιάς, για ανθρώπους δηλαδή που οι ίδιοι οι και οι γονείς τους είχαν μεγαλώσει μακριά από την ύπαιθρο, ήταν μάλλον η ίδια η τελετή και η κοινωνική της διάσταση παρά το πνευματικό της περιεχόμενο που εξακολουθούσε να είναι ελκυστικό. Ο αντικληρικαλισμός που παρατηρείται την ίδια εποχή σε όλες τις ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις βρισκόταν και εδώ σε άνοδο με 7 – 8.000 εργάτες να εγκαταλείπουν κάθε χρόνο επίσημα την καθολική εκκλησία. Καθώς όμως αυτή η διαδικασία ήταν ιδιαίτερα πολύπλοκη και γραφειοκρατική ο πραγματικός αριθμός όσων αποστρέφονταν το καθολικό δόγμα θα πρέπει να ήταν ακόμα μεγαλύτερος. Gruber 1991: σ. 28

εισαγάγει μια σειρά νέων φόρων, μετατοπίζοντας το κέντρο βάρους από τους έμμεσους στους άμεσους και κλιμακωτούς φόρους και από την φορολόγηση των χαμηλότερων στην φορολόγηση των μεσαίων και μεγάλων εισοδημάτων της μεγάλης γαιοκτησίας και ακίνητης περιουσίας, με τον φόρο επί του ενοικίου να επιβάλλεται πλέον μόνο στο οικονομικά ισχυρότερο 20% των ενοικιαστών.⁴³ Καθώς όμως ένας μονάχα φόρος δεν μπορούσε να χρηματοδοτήσει το στεγαστικό πρόγραμμα της κοινότητας το 1923 εισήχθη και ένας «στεγαστικός φόρος» (Wohnbausteuer), ο οποίος ήταν έντονα κλιμακωτός με το 82% των ενοικιαστών να καταβάλλουν το 22% και το 0,5% το 45% των συνολικών εσόδων με μόνο 402 άτομα να ανήκουν στην ανώτερη φορολογική κλίμακα⁴⁴ και τα 90 ακριβότερα ακίνητα να καταβάλλουν το ίδιο ποσό με τα 350.000 φθηνότερα.⁴⁵ Ο νόμος για την προστασία των ενοικιαστών (Mieterschutz) του 1922 ήταν η βασική προϋπόθεση για την επιτυχία της στεγαστικής πολιτικής της «κόκκινης Βιέννης» καθώς πάγωσε τις τιμές των ενοικίων ενώ ταυτόχρονα προστάτευε τους ενοικιαστές από την έξωση, οδηγώντας στην ραγδαία υποτίμηση της αξίας των ακινήτων. Πάνω στον φόρο αυτό στηρίχθηκε και η συμμαχία των σοσιαλδημοκρατών με τους μικροκαταστηματάρχες και τους τεχνίτες καθώς το ενοικιοστάσιο τους επέτρεψε να διατηρήσουν τις επιχειρήσεις τους στο κέντρο της πόλης. Επιπλέον φόροι επιβλήθηκαν για την συντήρηση των ακινήτων ενώ η απαγόρευση της κατοχής πολλών προσωπικών κατοικιών εντός των ορίων της πόλης, μια προσφυλής πρακτική των εύπορων κατοίκων, αυξήθηκε ο αριθμός των διαθέσιμων διαμερισμάτων.

Μια άλλη μεγάλη κατηγορία αποτέλεσαν οι λεγόμενοι «φόροι πολυτελείας» που επιβλήθηκαν πάνω στη διασκέδαση⁴⁶ στα εστιατόρια πολυτελείας,⁴⁷ στην απασχόληση

2526

---

⁴³ Meret Juen Kristina: Hubert Gessner als Erfinder des Wiener Gemeindebaustils der Zwischenkriegszeit und Initiator des Volkswohnpalasts, seine Gemeindebauten im Roten Wien und seine und deren Relation zur Schule Otto Wagners. Διπλωματική εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2012. σ. 24

⁴⁴ Kalnoky 2010: σ. 36

⁴⁵ Blau 2014: σ. 166

⁴⁶ Στα εισιτήρια των θεατρικών παραστάσεων επιβλήθηκε φόρος 4%, σε αυτά για τις οπερέτες και τις επιθεωρήσεις 6% , στις αλογοδρομίες, τους αγώνες πυγμαχίας και πάλης 33.1/3%, στα μαθήματα χορού, τις παραστάσεις τσίρκου και βαριετέ 23%, στα εισιτήρια των αθλητικών αγώνων 26%, των χοροεπερίδων και σε εκείνα του σινεμά 28.5%.

Patzer Franz: Streiflichter auf die wiener Kommunalpolitik (1919 – 1934). Veröffentlichungen aus der Wiener Stadt- und Landesbibliothek. Βιέννη, Μόναχο: Jugend und Volk Verlag 1978 σ. 19

⁴⁷ Στα τέλη Οκτωβρίου του 1929 σε αυτήν την κατηγορία ενέπιπταν τα 694 από τα 3.663 εστιατόρια της πόλης ενώ μόλις 6 ήταν εκείνα που φορολογούνταν σύμφωνα με τον υψηλότερο συντελεστή, δηλαδή το 15%.

ό, π, σ.19

υπηρετικού προσωπικού⁴⁸ στην κατοχή αλόγων, σκύλων, αυτοκινήτων, στην διαμονή σε ξενοδοχεία και στις τραπεζικές συναλλαγές. Το 1927 οι συγκεκριμένοι φόροι επέφεραν γύρω στο 36% των φορολογικών εσόδων και το 20% των συνολικών εσόδων του κρατιδίου της Βιέννης.⁴⁹

Αν και αυτοί οι φόροι αναμφίβολα έθιγαν κυρίως τους εύπορους κατοίκους της πόλης, όπως δείχνει και η έρευνα των αδερφών Hautmann που παραθέτει ο Erich Bramhas, στην πραγματικότητα δεν τους έπλητταν σημαντικά καθώς η φορολογική πολιτική παρέμενε κυρίως ζήτημα της ομοσπονδιακής κυβέρνησης.⁵⁰ Παρ' όλα αυτά αυτή η φορολογική πολιτική αποδείχθηκε ιδιαίτερα επιτυχημένη, κάτι που αποτυπώνεται και στο γεγονός ότι το κρατίδιο της Βιέννης, στο οποίο κατοικούσε το 28.5% του πληθυσμού της χώρας, συνέβαλε σταθερά παραπάνω από το 50% των συνολικών εσόδων του αυστριακού κράτους, δηλαδή κατά κεφαλήν σχεδόν το διπλάσιο του εθνικού μέσου όρου.⁵¹

Επιπλέον ο δήμος, με μοναδική εξαίρεση ένα δάνειο 30 εκατομμυρίων δολαρίων το 1927 για τον εκσυγχρονισμό των δημοτικών επιχειρήσεων, απέφυγε κατά την περίοδο 1924 -34 την σύναψη μεγάλων δανείων, ενώ ακόμα και η αποπληρωμή αυτού του δανείου δεν επιβάρυνε τα ταμεία του δήμου, αλλά μετακυλίστηκε στις ίδιες τις δημοτικές επιχειρήσεις.⁵² Παράλληλα ο πληθωρισμός των αρχών της δεκαετίας του '20 επέτρεψε στο δήμο να απαλλαγεί από χρέη ύψους 760 εκατομμυρίων σελινιών,⁵³ ενώ θα εκμεταλλευτεί και την κατάρρευση των μεγάλων ιδιωτικών τραπεζικών ομίλων προκειμένου να κερδίσει νέους πελάτες για την δημοτική τράπεζα (Zentralsparkasse Wien), στην οποία ακόμα και οι πολιτικοί αντίπαλοι της δημοτικής αρχής είχαν μεγάλες καταθέσεις.⁵⁴

27

---

⁴⁸ Νοικοκυριά που απασχολούσαν 1 άτομο ως υπηρετικό προσωπικό απαλλάσσονταν από την καταβολή αυτού του φόρου αλλά για όσα απασχολούσαν περισσότερα ο φόρος ήταν έντονα κλιμακωτός. Το 1930 από τα περίπου 650.000 νοικοκυριά της Βιέννης επηρεάζονταν τα 5.319 τα οποία κλήθηκαν να καταβάλλουν συνολικά 1.8 εκατομμύρια σελίνια.

Patzer 1978: σ. 20

⁴⁹ Baumann Natalie: Die Entwicklung der Wiener Gemeindebauten im Kontext ihrer Architektur. Διπλωματική εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2012. σ. 28

⁵⁰ Bramhas Erich: Der Wiener Gemeindebau. Vom Karl Marx Hof bis zum Hundertwasserhaus.

Βασιλεία: Birkhauser Verlag 1987 σ. 35

⁵¹ Csunder, Opll 2006: σ. 445

⁵² Patzer 1978: σ. 16

⁵³ ό,π, σ. 24

⁵⁴ Οι χριστιανοκοινωνιστές αντίθετα, παρά την σκληρή κριτική που ασκούσαν στην φορολογική πολιτική των σοσιαλδημοκρατών, δεν είχαν ένα πραγματικό σχέδιο για το πώς θα έπρεπε να οργανωθούν τα οικονομικά του δήμου, εμμένοντας στις παραδοσιακές τους αντιλήψεις για την επιβολή κυρίως έμμεσων φόρων, την σύναψη μακροπρόθεσμων δανείων και την λειτουργία των δημοτικών επιχειρήσεων με κερδοσκοπικά κριτήρια.

Benesch 2014: σ. 145

Οι επιτυχίες αυτές αποκτούν ακόμα μεγαλύτερη σημασία αν αναλογιστεί κανείς την κατάσταση των οικονομικών της πόλης στο τέλος του πολέμου. Ο δήμος ήταν υπερχρεωμένος, εξαιτίας και του γεγονότος ότι η προηγούμενη δημοτική αρχή είχε ξοδέψει το τεράστιο ποσό των 250 εκατομμυρίων κορωνών για την αγορά πολεμικών ομολόγων, με αποτέλεσμα να μην είναι σε θέση να καταβάλλει τους μισθούς των εργαζομένων του.⁵⁵ Στις 23 Μαΐου του 1919 οι αρχές της πόλης βρέθηκαν έτσι αναγκασμένες να διπλασιάσουν τις τιμές των εισιτηρίων του τραμ και στις 4 Ιουνίου να τριπλασιάσουν τα τιμολόγια των δημοτικών επιχειρήσεων, ενώ στα τέλη του μήνα τα οικονομικά του δήμου παρουσίαζαν ένα έλλειμμα της τάξης του 48,4%.⁵⁶

Χάρη όμως στις προσπάθειες των σοσιαλδημοκρατών η οικονομική στενότητα των πρώτων χρόνων γρήγορα ξεπεράστηκε με αποτέλεσμα ο δήμος να είναι σε θέση να προχωρήσει σε σημαντικά έργα υποδομής, βελτιώνοντας το δίκτυο ύδρευσης, επεκτείνοντας το δίκτυο του τραμ, κατασκευάζοντας δρόμους και γέφυρες, όπως και υδροηλεκτρικά φράγματα, με σκοπό την παραγωγή φθηνότερης ενέργειας και την απεξάρτηση από τις εισαγωγές λιγνίτη. Ένας από τους βασικότερους στόχους ήταν η μείωση των τιμολογίων για το γκάζι, το νερό και το ρεύμα σε επίπεδα που απλά να καλύπτονται τα λειτουργικά έξοδα των αντίστοιχων επιχειρήσεων και η συντήρηση του δικτύου τους,⁵⁷ με αποτέλεσμα ιδιαίτερα οι αστικές συγκοινωνίες να είναι σταθερά ελλειμματικές. Παράλληλα έγινε προσπάθεια οι επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας να ανοιχτούν και σε άλλες δραστηριότητες⁵⁸ ενώ ο δήμος θα αναλάβει και μια σειρά άλλων επιχειρήσεων, όπως συνεργεία, αρτοποιία, ζυθοποιεία και καθαριστήρια. Ιδιαίτερη σημασία θα αποκτήσουν οι δημοτικές εταιρίες του κλάδου των κατασκευών (όπως οι μάντρες οικοδομών, οι μονάδες παραγωγής γρανίτη, χαλικιού, ασβέστη και τούβλων), οι οποίες όχι μόνο εφοδίαζαν τις οικοδομές του στεγαστικού προγράμματος αλλά ανταγωνίζονταν και τις ιδιωτικές, κάτι που κρατούσε τις τιμές των οικοδομικών υλικών σε χαμηλά επίπεδα και απέτρεπε την δημιουργία καρτέλ στο συγκεκριμένο κλάδο.

Παρά την εξυγίανση των οικονομικών του δήμου όμως οι σοσιαλδημοκράτες δεν μπόρεσαν να αναιρέσουν το γεγονός ότι για την Βιέννη ο Μεσοπόλεμος ήταν εποχή συρρίκνωσης όλων των τομέων της κοινωνικής ζωής και της οικονομίας και μείωσης του πληθυσμού. Σε αντίθεση με τα άλλα βιομηχανικά κέντρα της ευρωπαϊκής ηπείρου (όπως η Πράγα) η κλίμακα της παραγωγής θα παραμείνει μικρή ενώ η μετάβαση από το

28

---

⁵⁵ Speiser Wolfgang: Paul Speiser und das rote Wien, Βιέννη, Μόναχο: Jugend und Volk Verlag 1979. σ. 37

⁵⁶ Benesch 2014: σ. 147

⁵⁷ Επιπλέον κάθε κάτοικος δικαιούνταν 35 λίτρα νερό δωρεάν την ημέρα με την αποκομιδή των απορριμμάτων να είναι επίσης δωρεάν

Frei 1984: σ. 54

⁵⁸ Παραδείγματος χάριν το εργοστάσιο φωταερίου (η διάθεση του οποίου απέφερε το 65% των εσόδων της επιχείρησης) επεξεργαζόταν και οπτάνθρακα, βενζόλιο και άλλα χημικά προϊόντα, τα οποία χάρη της υψηλής τους ποιότητας πωλούνταν και στο εξωτερικό. Patzer 1978: σ. 29

εσωτερικό στο εξωτερικό εμπόριο αποδείχτηκε ιδιαίτερα δύσκολη για τις επιχειρήσεις της πόλης.⁵⁹ Οι παράγοντες αυτοί θα οδηγήσουν στην φτωχοποίηση ενός μεγάλου μέρους της παλιάς αριστοκρατίας και των μεσαίων στρωμάτων, ιδίως της παλιάς υπαλληλίας και των αξιωματικών του στρατού, ακόμα σημαντικότερη όμως από την απομείωση των καταθέσεων τους ⁶⁰ ήταν ίσως η απώλεια των αριστοκρατικών τους τίτλων και του κύρους που απολάμβαναν. Αυτή η παρακμή της παλιάς μεσαίας και ανώτερης τάξης θα έχει σημαντικές πολιτικές συνέπειες, καθώς σταδιακά τα μέλη της θα στραφούν ενάντια στην δημοκρατία, αποζητώντας την επιστροφή σε αυταρχικές μορφές διακυβέρνησης.

29

---

⁵⁹ Κατά την περίοδο της Αυτοκρατορίας η Βιέννη επιτελούσε το ρόλο του διοικητικού κέντρου και το ενδιαφέρον των ιδιωτών για επενδύσεις στην βιομηχανία υπήρξε μικρό. Αντίθετα σημαντικό ρόλο έπαιζαν οι κρατικές βιομηχανικές επιχειρήσεις, ιδίως εκείνες που παρήγαγαν όπλα και πολεμικό υλικό, οι οποίες όμως μετά τον πόλεμο ανέστειλαν την λειτουργία τους. Έτσι το 1930 μόλις 6 επιχειρήσεις απασχολούσαν πάνω από 1.000 εργαζομένους, συνολικά 10.200 άτομα. Benesch 2014: σ. 147

⁶⁰ Εξαιτίας του πολέμου και του πληθωρισμού οι καταθέτες απώλεσαν το 50% των καταθέσεων τους Verlic Marc: Emerging Housing Common? Vienna's housing crises then and now. http://www.rc21.org/en/wp-content/uploads/2014/12/E8_Verlic.pdf 22.09.2016 σ. 53

3. Ο χώρος της κόκκινης Βιέννης

3.1 Ο χώρος της πόλης ως αρένα διεκδικήσεων

Η διαμόρφωση του χώρου της καπιταλιστικής πόλης υπήρξε ανέκαθεν ένα αποτέλεσμα διαπραγμάτευσης και πάλης μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων και ομάδων οι οποίες κατοικούν μέσα σε αυτόν και διεκδικούν να τον καταλάβουν και να τον ορίσουν. Ως προϊόν αλληλοεπιδράσεων, αλληλεξαρτήσεων, οξυμένων κοινωνικών αντιφάσεων και συγκρούσεων ένας τέτοιος χώρος δεν μπορεί ποτέ να είναι μια παγιωμένη οντότητα ή ένα κλειστό σύστημα αλλά βρίσκεται συνεχώς «εν τω γίνεσθαι», με τις δυναμικές αυτές να καθρεφτίζονται διαθλασμένα στους δημόσιους χώρους και στα κτίρια του.

Σύμφωνα με τον David Harvey: «η κατασκευασμένη μορφή δεν μπορεί απλώς να αναγνωριστεί ως το προϊόν μιας εποχής. Είναι μάλλον το προϊόν συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων που αγωνίζονται για την πολιτιστική ηγεμονία και κοινωνική και πολιτική εξουσία. Το κατασκευασμένο περιβάλλον είναι και μια αρένα διεκδικήσεων».¹ Ο Manuel Castells αναφέρει πως «ο χώρος δεν είναι ουδέτερος, είναι πρώτα απ' όλα σημείο διαμάχης συμφερόντων, πεδίο ταξικών αγώνων. Δεν αποτελεί δεδομένο αλλά προϊόν, του οποίου η οργάνωση καθορίζεται κύρια από τις οικονομικές δραστηριότητες. Επιστημολογικά μπορεί να προσδιοριστεί σαν ενεργή αντανάκλαση της κοινωνικοοικονομικής βάσης».²

Η καπιταλιστική πόλη είναι έτσι τελείως διαφορετική από τις πόλεις προηγούμενων κοινωνικών συστημάτων.³ Είναι μια «πόλη του κεφαλαίου» καθώς το σύνολο των βαθμίδων της κυριαρχείται από την κίνηση του συνολικού κεφαλαίου αποτελώντας το αποτύπωμα στο χώρο της συνολικής εκμετάλλευσης της εργασίας από το κεφάλαιο και την εγγραφή των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων του

30

---

¹ Savage Mike, Warde Alan: Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα. Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση 2005 σ. 231

² Βαΐου, Χατζημιχάλης 2012: σ. 280

³ Όπως επισημαίνει και ο Νίκος Πουλαντζάς «...αυτά τα συστήματα δεν έχουν ενδογενή χαρακτήρα, οι ιστορικές τους μεταβολές δεν είναι απλές παραλλαγές αυτού του χαρακτήρα. Οι ασυνέχειες είναι αποφασιστικές: οι πόλεις, τα σύνορα, το έδαφος δεν έχουν καθόλου την ίδια πραγματικότητα και το ίδιο νόημα στους προκαπιταλιστικούς τρόπους παραγωγής και στον καπιταλισμό».

Πουλαντζάς Νίκος: Το κράτος η εξουσία ο σοσιαλισμός. Αθήνα: εκδόσεις Θεμέλιο 2001. σ. 143

κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής στον φυσικό χώρο.⁴ Η γεωγραφικά άνιση ανάπτυξη του καπιταλισμού αποτυπώνεται και εντός της ίδιας πόλης, με τις συνοικίες στις οποίες κατοικούν τα ανώτερα στρώματα ή επικεντρώνεται η εμπορική δραστηριότητα να παρουσιάζουν μια πολύ διαφορετική εικόνα από εκείνες στις οποίες κατοικούν τα μέλη των χαμηλότερων στρωμάτων.

Το κράτος τείνει να μονοπωλεί τις μεθόδους οργάνωσης του χώρου μιας πόλης. Βασικός στόχος των παρεμβάσεων του στον αστικό ιστό δεν είναι η κάλυψη των αναγκών εκείνων που κατοικούν εντός των ορίων του αλλά η δημιουργία των συνθηκών εκείνων και η διαμόρφωση του με τρόπο τέτοιο που να εξυπηρετείται η καπιταλιστική ανάπτυξη. Η χάραξη μεγάλων λεωφόρων διευκολύνει την μεταφορά των εμπορευμάτων, τα δίκτυα ενέργειας εξυπηρετούν (κατά κύριο λόγο) τις ανάγκες των παραγωγικών μονάδων, ενώ η ανάπτυξη του δικτύου των μέσων μαζικής μεταφοράς στοχεύει στην αντιμετώπιση των προβλημάτων κατακερματισμού του αστικού χώρου που δημιουργεί ο διαχωρισμός του τόπου εργασίας από τον τόπο κατοικίας των εργαζομένων.

Ταυτόχρονα όμως ο χώρος της πόλης είναι και ένα διαφιλονικούμενο πεδίο στο οποίο καθρεφτίζονται οι κοινωνικοί ανταγωνισμοί και εκφράζει τις πολλαπλές κοινωνικές σχέσεις και πρακτικές που λαμβάνουν χώρα στο εσωτερικό του. Η αντιπαράθεση για το ποιοί θα είναι ορατοί και ποιοί θα έχουν πρόσβαση σε ποιους χώρους και υπό ποιους όρους αναγνωρίζεται και στις τις κατασκευές που εκλαμβάνονται ως τα σύμβολα μιας πόλης. Τα μεγάλα αντιπροσωπευτικά κτίρια της όπερας, της βιβλιοθήκης και των μουσείων που οικοδομούνται στο κέντρο των ευρωπαϊκών αστικών κέντρων κατά τον 19ο αιώνα (και έρχονται να αντικαταστήσουν ως σύμβολα τους καθεδρικούς ναούς και τα ανάκτορα) όχι μόνο αποτελούν έργα γοήτρου και δείγματα επιστημονικής και οικονομικής προόδου, αλλά καταλαμβάνουν και έναν προνομιακό χώρο. Οι κανόνες και οι πρακτικές που ορίζουν την χρήση τους απαγορεύουν στην πλειοψηφία των κατοίκων την πρόσβαση σε αυτούς τους χώρους, με τις οικονομικές τους δυνατότητες και τις πολιτιστικές τους πρακτικές όχι μόνο να μην λαμβάνονται υπόψη αλλά συνειδητά και συστηματικά να αποκλείονται από αυτούς.

Το ίδιο άνισες είναι και οι δυνατότητες των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων να ορίσουν και να διαμορφώσουν τους τόπους κατοικίας τους, γεγονός που οξύνει τις ανισότητες που προκύπτουν αρχικά από την αγορά εργασίας. Ο Ηλίας

---

⁴ Ιωακείμογλου Ηλίας: Η πόλη του κεφαλαίου.
<https://barikat.gr/content/i-poli-toy-kefalaioy 18.10.1016>

Ιωακείμογλου σημειώνει πως «η διαίρεση της πόλης σε συνοικίες είναι η μορφή που παίρνει στον χώρο η διαίρεση της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας σε τάξεις και το διαμέρισμα της πολυκατοικίας είναι το κυριότερο στοιχείο που χρειάζονται οι εργαζόμενες τάξεις για την συντήρηση και την αναπαραγωγή της ικανότητάς τους να εργάζονται».⁵ Η μετατροπή των σπιτιών σε εμπορεύματα και η κατασκευή τους με αποκλειστικό γνώμονα το κέρδος, δηλαδή την παραγωγή ανταλλακτικών αξιών και όχι αξιών χρήσης, δημιουργεί μια σχέση έντασης μεταξύ τους, την οποία οι φιλελεύθερες κρατικές και δημοτικές αρχές των αρχών του εικοστού αιώνα αδυνατούσαν να εκτονώσουν. Ειδικότερα στην Βιέννη η δημοτική αρχή θα φανεί εξαιρετικά απρόθυμη να λύσει το συγκεκριμένο πρόβλημα, παρά το γεγονός ότι ο παρεμβατισμός της σε άλλους τομείς της οικονομίας και της δημόσιας ζωής θα υπάρξει ιδιαίτερα σημαντικός.

3.2 Η κληρονομιά της μοναρχικής περιόδου.

Στα τέλη του 19ου αιώνα λαμβάνει χώρα μια σειρά σημαντικών κοινωνικών και οικονομικών μεταβολών οι οποίες φέρνουν τους δήμους των δυτικών χωρών μπροστά σε νέες προκλήσεις και καθήκοντα. Η μετάβαση από τους ατομικούς καπιταλιστές στις ανώνυμες μετοχικές εταιρίες και η τάση συγκεντροποίησης της παραγωγής σε μεγάλες βιομηχανικές μονάδες, η όξυνση των διεθνών ανταγωνισμών, οι αυξανόμενες ανάγκες των επιχειρήσεων αλλά και των κατοίκων και η ανάγκη για απελευθέρωση κεφαλαίων για την πραγματοποίηση επενδύσεων στην παραγωγή είναι οι κύριες αιτίες της εξέλιξης αυτής. Τομείς που δεν ήταν πλέον κερδοφόροι για το κεφάλαιο καθώς απαιτούνταν μεγάλες επενδύσεις για τον εξυγχιτισμό και την επέκτασή τους, χωρίς την προοπτική μελλοντικών κερδών αλλά ταυτόχρονα ήταν απαραίτητοι για την λειτουργία της οικονομίας περνούν υπό τον έλεγχο των κρατών και ιδιαίτερα των δήμων, γεγονός που διευρύνει τους τομείς ευθύνης τους και αυξάνει την οικονομική τους αυτοτέλεια. Το γεγονός αυτό δημιουργεί μια αυξανόμενη ανάγκη για δημόσιες επενδύσεις στις υποδομές κάτι που με την σειρά του απαιτεί και την μεγέθυνση του κρατικού μηχανισμού. Όπως επισημαίνουν και οι Mike Savage και Alan Warde «ο παρεμβατικός ρόλος της τοπικής εξουσίας ως προς την πρόνοια και την οικονομία προκύπτουν από προβλήματα διαχείρισης της καπιταλιστικής ανάπτυξης»⁶ Είναι όμως και λόγοι που έχουν να κάνουν με ζητήματα όπως η δημόσια υγιεινή και το στεγαστικό πρόβλημα, ικανών να προκαλέσουν μια κρίση στη λειτουργία της καπιταλιστικής πόλης που οδηγούν στον παρεμβατισμό των αρχών. Ήδη από τον 19ο αιώνα οι δημοτικές αρχές

⁵ Ιωακείμογλου Ηλίας: Αυτό δεν είναι μία πόλη. Για έναν μαρξιστικό ορισμό της πόλης. <https://barikat.gr/content/ayto-den-einai-mia-poli-gia-enan-marxistiko-orismo-tis-polis> 18.10.1016

⁶ Savage, Warde 2005: σ. 271

«εμπλέκονται όλο και περισσότερο στους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας και των κατασκευών και τα πεδία παρέμβασης διαφοροποιούνται από την ανάπτυξη των ταμειωτηρίων έπειτα από προτροπή πολλών δήμων στην ανάπτυξη κοινωνικών υποδομών».⁷ Καθώς «οι επενδύσεις στην πόλη συνήθως χρειάζονται πολύ χρόνο για να πραγματοποιηθούν και ακόμα περισσότερο χρόνο για να ωριμάσουν»⁸ είναι οι δήμοι εκείνοι που προχωρούν στην αγορά γης και (σε συνεργασία με ιδιώτες) αναλαμβάνουν την κατασκευή των μεγάλων έργων υποδομής. Κατά την αλλαγή του αιώνα, με στόχο την βελτίωση των συνθηκών υγιεινής και την διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης, πολλές ευρωπαϊκές χώρες δημιουργούν τα πρώτα προγράμματα για την αντιμετώπιση της στεγαστικής κρίσης των πόλεων, η κλίμακα των οποίων όμως είναι περιορισμένη.⁹

Στη Βιέννη, η περιορισμένη διεύρυνση του εκλογικού σώματος το 1885 θα οδηγήσει στην εκλογική νίκη του κόμματος των χριστιανοκοινωνιστών. Ιδίως κατά την θητεία του δημάρχου Karl Lueger (1897 – 1910) η νέα δημοτική αρχή θα προχωρήσει στην υλοποίηση μιας σειράς σημαντικών έργων, κατασκευάζοντας νέες γέφυρες, δρόμους, πάρκα και πλατείες, βελτιώνοντας τα δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης και προχωρώντας στην ίδρυση μιας δημοτικής τράπεζας. Επιπλέον ο δήμος θα αναλάβει μια σειρά επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνταν στον τομέα των υποδομών, όπως το τοπικό δίκτυο των μέσων μαζικής μεταφοράς και το δίκτυο ηλεκτροδότησης και βρισκόταν υπό τον έλεγχο ξένων κεφαλαίων, προχωρώντας στην συνέχεια στον εκσυγχρονισμό και στην επέκταση τους. Βασικός στόχος αυτών των ενεργειών ήταν η υποστήριξη της τοπικής βιομηχανίας, ταυτόχρονα όμως εκλαμβάνονταν και ως μια σημαντική πηγή εσόδων για τα ταμεία του δήμου και για το σκοπό αυτό λειτουργούσαν κερδοσκοπικά.¹⁰ Παράλληλα θα προχωρήσει και στην επέκταση των δομών περίθαλψης με την δημιουργία νοσοκομείων, κλινικών και ορφανοτροφείων. Ο αριθμός των σχολείων θα διπλασιαστεί ενώ θα κατασκευαστούν και πολλές εγκαταστάσεις υγιεινής όπως δημόσια λουτρά και κολυμβητήρια. Για την πραγματοποίηση όλων αυτών των

33

---

⁷ Pinol Jean – Luc, Walter Francois: Η σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη. Έως τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αθήνα: εκδόσεις Πλέθρον 2007 σ. 215

⁸ Harvey David: Εξεγερμένες πόλεις. Από το δικαίωμα στην πόλη στην επανάσταση της πόλης. Αθήνα: εκδόσεις ΚΨΜ 2013 σ. 122

⁹ Το Βέλγιο έγινε η πρώτη χώρα στον κόσμο που προχώρησε στην ψήφιση ενός τέτοιου νόμου το 1889, ακολούθησε η Μεγάλη Βρετανία που υιοθέτησε το «Housing working class Act» το 1890 και η Ολλανδία που θα δημιουργήσει έναν παρόμοιο νόμο το 1901.

Levy – Vroelant Claire, Reinsprecht Christoph, Wasseberg Frank: Learning from history: Changes and Path dependency in the social housing sector in Austria, France and the Netherlands (1889 – 2008)

http://www.iut.nu/Literature/History_AustriaFranceNL_2008.pdf

05.10.2016 σ. 3

¹⁰ Τα κέρδη από τις δημοτικές επιχειρήσεις πριν από τον πόλεμο αποτελούσαν το 20-25% των δημοτικών εσόδων.

Patzer 1978: σ. 43-44

έργων ο δήμος θα αυξήσει το προσωπικό του ¹¹ και α προχωρήσει στην σύναψη μεγάλων δανείων, γεγονός που θα οδηγήσει στην υπερχρέωση του, οι υπηρεσίες που προσέφεραν οι δημοτικές επιχειρήσεις όμως ήταν ελλιπείς και υπερκοστολογημένες.

Παρά την σημασία αυτών των έργων για τους κάτοικους της πόλης, τα πλατιά λαϊκά στρώματα συνέχιζαν να γνωρίζουν σημαντικούς αποκλεισμούς στην καθημερινότητα τους. Η στεγαστική κρίση που αντιμετώπιζε η πόλη όχι μόνο δεν θα αντιμετωπιστεί αλλά αντίθετα θα οξυνθεί ακόμα περισσότερο, γεγονός που οφείλεται και στην στενή διαπλοκή της δημοτικής αρχής με τους μεγαλοϊδιοκτήτες ακινήτων.¹² Οι περιορισμένες παρεμβάσεις της στο συγκεκριμένο ζήτημα αφορούσαν κυρίως κατηγορίες εργαζομένων οι οποίες δεν έρχονταν αντιμέτωπες με τις χειρότερες μορφές της κρίσης,¹³ ενώ το ίδιο αναμικτές θα αποδειχτούν και οι μεμονωμένες πρωτοβουλίες διαφόρων εργοδοτών και φιλανθρωπικών ιδρυμάτων.¹⁴

3.3 Η στεγαστική κρίση της Βιέννης

Η κατοικία αποτελεί ένα από τα βασικότερα στοιχεία για την συντήρηση και αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης. Η ραγδαία ανάπτυξη των ευρωπαϊκών πόλεων κατά τον 19ο αιώνα όμως και η μετατροπή της σε αντικείμενο κερδοσκοπίας δημιούργησε μια στεγαστική κρίση που αποτυπώνεται τόσο στην έλλειψη διαμερισμάτων όσο και στην κακή ποιότητα των κτιρίων τους. Στην πρωτεύουσα της Αυστροουγγαρίας όμως η κατάσταση συγκριτικά με άλλες μητροπόλεις όπως το Λονδίνο και το Παρίσι ήταν ακόμα χειρότερη. Ήδη από τα τέλη του 18ου αιώνα η πόλη αδυνατούσε να παρέχει επαρκή και αξιοπρεπή στέγη σε όλους της τους κατοίκους, με

34

---

¹¹ Πριν αναλάβουν οι χριστιανοκοινωνιστές ο δήμος της Βιέννης απασχολούσε περίπου 2.000 υπαλλήλους και μερικές εκατοντάδες εργάτες. Μερικά μόνο χρόνια αργότερα σε αυτόν θα εργάζονται περισσότεροι από 30.000 άνθρωποι, γεγονός που θα τον καταστήσει τον μεγαλύτερο εργοδότη της Μοναρχίας.

Kalnoky 2010: σ. 30

¹² Το 1906 από τα 158 μέλη του δημοτικού συμβουλίου τα 77 ήταν κάτοχοι μεγάλης ακίνητης περιουσίας. Παράλληλα όχι μόνο οι χριστιανοκοινωνιστές, αλλά και όλα τα αστικά κόμματα έρχονταν σε συνεννόηση με τους συλλόγους των ιδιοκτητών ακινήτων προτού καταρτίσουν τα ψηφοδέλτια τους.

Patzer 2010: σ. 38

¹³ Μια τέτοια κατηγορία ήταν και οι οδηγοί του τραμ για τους οποίους ο δήμος της Βιέννης (δηλαδή ο εργοδότης τους) κατασκεύασε ειδικές κατοικίες.

Blaui 2014: σ. 268 – 269

¹⁴ Το 1900 το ίδρυμα του Φραγκίσκου – Ιωσήφ θα κατασκευάσει ένα συγκρότημα με 380 διαμερίσματα και μια μεγάλη εσωτερική αυλή στην θέση των ανθυγιεινών φωταγωγών. Η οικοδόμηση μόλις του 45% της επιφάνειας του οικοπέδου, αντί του 85% που επιτρεπόταν από τον νόμο, και η δημιουργία κοινόχρηστων εγκαταστάσεων (καθαριστηρίου, λουτρού και βιβλιοθήκης) συνιστούν στοιχεία που τα συναντάμε και στα συγκροτήματα της κόκκινης Βιέννης λίγες δεκαετίες αργότερα.

Keller Dagmar: Superblock versus Gartenstadt Studien zur Diskussion über den Wiener Wohnbau der 1920er Jahre. Διπλωματική Εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2011 σ. 15

την κρίση να γιγαντώνεται κατά την διάρκεια του 19ου αιώνα εξαιτίας της ραγδαίας αστικοποίησης, που οδήγησε στην αύξηση του πληθυσμού της από 440.000 το 1840 σε πάνω από 2.000.000 το 1918.¹⁵ Από αυτήν δεν πλήττονταν μόνο οι μεροκαματιάρηδες και οι εργοστασιακοί εργάτες αλλά και τμήματα των μεσαίων στρωμάτων, όπως οι εργαζόμενοι στις εμπορικές επιχειρήσεις και οι χαμηλόβαθμοι υπάλληλοι. Τις μεγαλύτερες όμως δυσκολίες εξεύρεσης στέγης αντιμετώπιζαν οι πολύτεχνες οικογένειες, οι οποίες θεωρούνταν θορυβώδεις και ρυπαρές.

Παρά την έκρηξη της οικοδομικής δραστηριότητας που παρατηρείται αυτόν τον αιώνα η ζήτηση δεν καλύπτονταν και η κατάσταση συνεχώς χειροτέρευε. Ο Ηλίας Ιωακείμογλου επισημαίνει πως το πρόβλημα της στενότητας κατοικίας οφείλεται σε έναν συνδυασμό παραγόντων: από το γεγονός ότι η τιμή της κατοικίας είναι το ισοδύναμο πολλών ετών εργασίας και η ζήτηση είναι ανελαστική, με την έννοια ότι όποιο και αν είναι το ύψος του ενοικίου οι άνθρωποι πρέπει να στεγαστούν, μέχρι του ότι ο ρυθμός συσσώρευσης κεφαλαίου στους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας είναι πολύ ταχύτερος από ότι σε αυτόν της οικοδομής, κάτι που τον καθιστά λιγότερο κερδοφόρο. Πάντα κατά τον Ιωακείμογλου «σε περιόδους ταχείας συσσώρευσης κεφαλαίου, που συχνά συνοδεύεται από σημαντική μεγέθυνση του εργατικού δυναμικού, αυτά τα χαρακτηριστικά του κλάδου της οικοδομής οδηγούν σε έλλειψη κατοικιών».¹⁶

Στη Βιέννη η ραγδαία άνοδος στις τιμές των ενοικίων¹⁷ οφείλεται όμως και σε έναν άλλο παράγοντα: τους υψηλούς δημοτικούς φόρους, οι οποίοι ήταν οριζόντιοι και όχι κλιμακωτοί και μπορούσαν να αντιστοιχούν μέχρι και στο 43,31% της τιμής του ενοικίου¹⁸ και αποτελούσαν μια σημαντική πηγή εσόδων για την μητρόπολη του Δούναβη.¹⁹ Οι παράγοντες αυτοί θα οδηγήσουν στην υπερφόρτωση των διαμερισμάτων:²⁰ το 1910 στο 36% εκείνων που είχαν ένα δωμάτιο ζούσαν πάνω από τρία και στο 29% όσων είχαν δύο πάνω από πέντε άτομα,²¹ ενώ υπήρχαν και

3536

---

¹⁵ Frei 1984: σ. 78

¹⁶ Ιωακείμογλου Ηλίας: Η πόλη του κεφαλαίου.

<https://barikat.gr/content/i-poli-toy-kefalaiou> 18.10.1016

¹⁷ Σύμφωνα με ορισμένες αναφορές την περίοδο 1891-1914 έχουμε ως και τετραπλασιασμό της τιμής των ενοικίων των εργατικών κατοικιών, ενώ το 1913 το 46% των δημοτικών εσόδων προερχόταν από φόρους που επιβάλλονταν επί του ενοικίου, τους οποίους οι ιδιοκτήτες μετακυλούσαν στους ενοικιαστές.

Bramhas 1987: σ. 10

¹⁸ Frei 1984: σ. 79

¹⁹ Το 1913 το 45-50% των εσόδων της πόλης προερχόταν από φόρους επί των ενοικίων, ενώ το 12% από φόρους κατανάλωσης επί του κρέατος και του αλκοόλ ενώ το 12% από την φορολόγηση της βιομηχανίας και των εσόδων από εμπορική δραστηριότητα.

Pinol, Walter 2007: σ. 219

²⁰ Το 1910 ο μέσος όρος των ατόμων που κατοικούσαν σε κάθε διαμέρισμα ήταν 9 στη Μόσχα και την Αγία Πετρούπολη, 3.6 στο Βερολίνο, 2.7 στο Παρίσι και 4.2 στη Βιέννη.

ό, π, σ. 252

²¹ Keller 2011: σ. 13

περιπτώσεις στις οποίες μέχρι και δέκα άτομα μοιράζονταν ένα διαμέρισμα 30 τμ.²² Ακόμα και τα μικρότερα διαμερίσματα φιλοξενούσαν υπενοικιαστές,²³ οι οποίοι αποτελούσαν ένα ετερόκλητο πλήθος σχεδόν 170.000 ανθρώπων,²⁴ με έναν αδιευκρίνιστο αριθμό ατόμων να κατοικεί σε εντελώς ακατάλληλους χώρους όπως υγρά κελάρια και αποθήκες ενώ ορισμένοι αδυνατούσαν να βρουν ένα οποιοδήποτε μέρος να μείνουν. Εκείνοι που ήταν σε θέση να νοικιάσουν ένα σπίτι μετακόμιζαν κατά μέσο όρο μια φορά το χρόνο, συχνά αφήνοντας απλήρωτους λογαριασμούς, ως μια αυθόρμητη τακτική αντιμετώπισης της εκμετάλλευσης που υφίσταντο.²⁵ Συνήθως όμως κατά τις μετακινήσεις τους παρέμεναν εντός του ίδιου τομέα, προκειμένου να διατηρήσουν το δίκτυο γνωριμιών τους και να βρίσκονται κοντά στον τόπο εργασίας τους.

Κατά την αλλαγή του αιώνα στην αυτοκρατορική πρωτεύουσα, όπως άλλωστε και σε όλες τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, παρατηρείται μια αύξηση του τριτογενούς σε βάρος του δευτερογενούς τομέα της οικονομίας.²⁶ Παρ' όλα αυτά η Βιέννη παρέμεινε μια «πόλη των εργατών» με τις σχέσεις μισθωτής εργασίας να κυριαρχούν.²⁷ Το 1914 το 70% όλων των μισθωτών ήταν εργάτες, από τους οποίους τα $\frac{1}{5}$ εργαζόνταν σε βιοτεχνικές και το $\frac{1}{5}$ σε βιομηχανικές μονάδες.²⁸ Η παραγωγή παρέμεινε έτσι διασκορπισμένη σε μικρές και μεσαίες μονάδες, που χρειαζόνταν έναν μεγάλο αριθμό ειδικευμένων εργατών για να λειτουργήσουν, με την μεγάλη βιομηχανία να παίζει δευτερεύοντα ρόλο.

---

²² Bramhas 1987: σ. 10

²³ Το 1910 το 22% των διαμερισμάτων 1 δωματίου φιλοξενούσαν υπενοικιαστές

Frei 1984: σ. 78

²⁴ Egner Peter, Herbert Matis, Resch Andreas: Sozialer Wohnbau in Wien- eine historische Bestandsaufnahme.

http://www.demokratiezentrum.org/fileadmin/media/pdf/matis_wohnbau.pdf 14.10.2016 σ. 45

²⁵ Οι εύποροι κάτοικοι κατέβαλλαν αναλογικά πολύ μικρότερο ενοίκιο για διαμερίσματα υψηλότερης ποιότητας και επιφάνειας. Κατά μέσο όρο οι αστοί κατέβαλλαν περίπου το 10% του εισοδήματός τους για το ενοίκιο, ενώ για τα εργατικά στρώματα το ποσοστό αυτό κυμαινόταν μεταξύ του 20% - 40% του μισθού τους.

ό, π, σ. 4

²⁶ Την περίοδο 1890 – 1910 το ποσοστό όσων απασχολούνταν στον δευτερογενή τομέα θα υποχωρήσει από το 48.5% στο 47.1% ενώ εκείνων που εργαζόνταν στον τριτογενή τομέα θα ανέβει από το 50.3% στο 52%.

Garstenauer Michael: Marginalisierung in der Vorstadt: Sozioökonomische Entwicklung Wiens und Madrits im 19. Jahrhundert. Διπλωματική εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2007 σ. 35

²⁷ Μεταξύ των ετών 1869 - 1910 το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων στην Βιέννη επί του οικονομικά ενεργού πληθυσμού θα μειωθεί από το 21,8% στο 14,3% ενώ αυτό των εργατών και των υπαλλήλων θα ανέβει εντυπωσιακά.

Garstenauer 2007: σ. 86

²⁸ Gruber 1991: σ. 16

Αναφορικά με την διάταξη των κοινωνικών στρωμάτων στον χώρο η πόλη μπορεί να χωριστεί σε τρεις «ζώνες». Στο κέντρο, μετά από τον εκτοπισμό των λαϊκών στρωμάτων, κατοικούν κυρίως τα μέλη των ανώτερων στρωμάτων και το υπηρετικό τους προσωπικό,²⁹ ενώ επιβιώνει και ένας σημαντικός αριθμός μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Στους εσωτερικούς τομείς συνυπάρχουν, εντός μάλιστα του ίδιου κτιρίου, μέλη διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων, με τους ευκατάστατους μεσοαστούς να κατοικούν στον πρώτο όροφο, ενώ στις σοφίτες και στα υπόγεια διαβιώνουν τα μέλη των κατώτερων στρωμάτων. Στους εξωτερικούς τομείς τέλος, όπου επικρατούσαν και οι αθλιότερες συνθήκες και συχνά ξεσπούσαν επιδημίες,³⁰ κυριαρχούν τα εργατικά στρώματα.

Προκειμένου να διαχωριστούν από την εργατική τάξη και να διατρανώσουν την νέα τους δύναμη οι εύποροι αστοί θα προσαρμόσουν τα κτίρια τους στα αριστοκρατικά παλάτια της ιταλικής Αναγέννησης. Η τάση αυτή θα «μεταφερθεί» και στις κατοικίες της εργατικής τάξης καθώς οι ιδιοκτήτες τους επεδίωκαν μέσω του πλούσιου αναγεννησιακού διακόσμου και της φροντισμένης τους πρόσοψης από την μια να συγκαλύψουν τις κακές συνθήκες στο εσωτερικό τους³¹ και από την άλλη να καλλιεργήσουν στους ενοίκους την ψευδαίσθηση ότι «είχαν γίνει κάποιои» και να δικαιολογήσουν τις υψηλές τιμές των ενοικίων.

Τα περισσότερα από τα 554.544 διαμερίσματα της πόλης³² ήταν μικρά και συνήθως αποτελούνταν από ένα μεγάλο δωμάτιο 19-21 τμ, ένα δεύτερο δωμάτιο 9,6 - 11 τμ και μια κουζίνα 6-7,6 τμ, ενώ μόλις ένα 2.29% διέθετε χωλ.³³ Στις εργατικές πολυκατοικίες οι εισοδοί των διαμερισμάτων βρίσκονταν κατά μήκος ενός μακριού και σκοτεινού διαδρόμου που οδηγούσε σε έναν στενό φωταγωγό 12 τμ³⁴ ενώ σε αυτόν

38

---

²⁹ Το 1869 τα ανώτερα στρώματα της Βιέννης απασχολούσαν περίπου 77.000 υπηρέτες, το 1910 ο αριθμός τους είχε ανέβει στις 101.000 το ποσοστό τους όμως επί του συνόλου των εργαζομένων θα παρουσιάσει μια αργή υποχώρηση.

Gaistenauer 2007: σ. 88

³⁰ Στις φτωχότερες συνοικίες η θνησιμότητα από ευλογιά ήταν κατά 1.150% υψηλότερη από κοκίτη κατά 1.260% και από ιλαρά κατά 4.060% υψηλότερη από ότι σε έναν πλούσιο τομέα.

Frei 1984: σ. 79

³¹ Το 1910 το 92% των διαμερισμάτων της Βιέννης δεν διέθετε δική του τουαλέτα και το 95% τρεχούμενο νερό.

Autengruber Peter, Schwarz Ursula: Lexikon der Wiener Gemeindebauten. Namen, Denkmäler, Sehenswürdigkeiten. Βιέννη, Γκρατς, Κλάγκενφουρτ: εκδόσεις Pilcher 2013 σ. 12

³² Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από την καταγραφή του Απριλίου του 1917

Weihsmann Helmut: Das rote Wien. Sozialdemokratische Architektur und Kommunalpolitik 1919 – 1934. Βιέννη: εκδόσεις Promedia 2002 σ. 21

³³ Σε αυτήν την κατηγορία άνηκε το 73,21% των διαμερισμάτων της πόλης.

Reppe Susanne: Der Karl Marx Hof. Geschichte eines Gemeindebaus und seiner Bewohner. Βιέννη: εκδόσεις Picus 1993. σ. 10

³⁴ Weihsmann 2002: σ. 22

έβλεπε» και το μοναδικό παράθυρο. Αυτό συνεπαγόταν ότι τα καταλύματα αυτά δεν διέθεταν φυσικό (αλλά συνήθως τεχνητό) φωτισμό³⁵ και εξαερισμό, γεγονός που καθιστούσε τις συνθήκες στο εσωτερικό τους ιδιαίτερα ανθυγιεινές.

Από το 1910 παρατηρείται μια κάποια μεταστροφή στην στεγαστική πολιτική του δήμου με την ίδρυση μιας υπηρεσίας επιφορτισμένης με την αντιμετώπιση του στεγαστικού ζητήματος («Wohnungspolitischer Ausschuss») ενώ από το 1911 η κοινότητα θα προχωρήσει στην αγορά μεγάλων εκτάσεων οικοδομήσιμης γης. Την επόμενη χρονιά θα κατασκευαστούν 250 διαμερίσματα για άστεγες οικογένειες³⁶ και θα ενοικιαστεί το παλάτι του Inzersdorf για την δημιουργία ενός έκτακτου καταλύματος. Οι περιορισμένες αυτές παρεμβάσεις στην αγορά κατοικίας ήρθαν ως απάντηση σε ένα κύμα δυσαρέσκειας και βίας που πυροδοτούνταν από το γεγονός ότι τα ενοίκια είχαν αυξηθεί γύρω στο 20% και οι τιμές των τροφίμων είχαν εκτοξευθεί.³⁷ Ο μεγάλος αριθμός των εξώσεων³⁸ οδηγούσε συχνά σε γενικευμένες ταραχές οι οποίες μπορούσαν γρήγορα να εξαπλωθούν σε περισσότερους τομείς.³⁹

Το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1914 θα οξύνει ακόμα περισσότερο την στεγαστική κρίση της Βιέννης καθώς η οικοδομική δραστηριότητα θα παγώσει,⁴⁰ τα παλιά κτίρια θα σταματήσουν να ανακαινίζονται ή να κατεδαφίζονται, ενώ πολλά από αυτά, ιδίως στους εσωτερικούς τομείς της πόλης, θα επιταχθούν για την στέγαση του στρατιωτικού προσωπικού. Το γεγονός αυτό θα αυξήσει την ζήτηση για μεγάλα διαμερίσματα καθώς οι μεσοαστοί ένοικοι τους αναζητούν νέα κατοικία. Προκειμένου να ανταποκριθούν στην ζήτηση αυτή οι ιδιοκτήτες ακινήτων θα προχωρήσουν στην έξωση πολλών ενοικιαστών των εργατικών στρωμάτων με σκοπό την

39

---

³⁵ Το 1919 μόνο το 14% των νοικοκυριών είχε παροχή γκαζιού και το 7% παροχή ρεύματος.

Kalnoky 2010: σ. 32

³⁶ Egner Peter, Herbert Herbert Matis, Resch Andreas: Sozialer Wohnbau in Wien- eine historische Bestandsaufnahme http://www.demokratiezentrum.org/fileadmin/media/pdf/matis_wohnbau.pdf σ.45 14.10.2016 σ. 8

³⁷ Blau 2014 σ.104

³⁸ Μόνο το 1905 εκδόθηκαν περισσότερες από 153.000 δικαστικές εξώσεις.

Garstenauer 2007: σ. 114

³⁹ Την περίοδο 1910 – 11 οι κοινωνικές εντάσεις θα κορυφωθούν με το υπουργείο εσωτερικών να καταγράφει 327 διαμαρτυρίες εναντίον της ακρίβειας των τροφίμων και της στενότητας κατοικίας. Σε μια τέτοια μαζική διαμαρτυρία στις 17 Σεπτεμβρίου στην περιοχή του Ottakring θα σκοτωθούν 4 διαδηλωτές ενώ 126 θα τραυματιστούν.

ό, π, σ. 158

⁴⁰ Το 1913 κατασκευάστηκαν 13.128 διαμερίσματα ενώ το 1918 μόλις 36.

Frei 1984: σ.79

ένωση των διαμερισμάτων τους.⁴¹ Μόλις το 1917 ο φόβος των κοινωνικών αναταραχών θα οδηγήσει τις αρχές στην υιοθέτηση ενός νόμου για την προστασία των ενοικιαστών («Verordnung des Gesamtministeriums über den Schutz der Mieter»), ο οποίος έθετε προσωρινούς περιορισμούς στο ύψος του ενοικίου. Παρ' ότι αποτελούσε μια άμεση παρέμβαση στην ιδιωτική αγορά κατοικίας στην συγκυρία του πολέμου ο νόμος αυτός ήταν κάθε άλλο από ριζοσπαστικός, προστατεύοντας τους ενοικιαστές μόνο από τις χειρότερες μορφές εκμετάλλευσης. Αντίθετα δεν οδήγησε στην μείωση των τιμών των ενοικίων σε ένα επίπεδο που θα ήταν υποφερτό για τα χαμηλότερα εισοδήματα, πλήττοντας μάλιστα και ιδιαίτερα τους υπενοικιαστές. Η ανεπάρκεια αυτού του μέτρου οδήγησε στην έξαρση του στεγαστικού προβλήματος μετά την λήξη του πολέμου.

Εξαιτίας της ανάδυσης των νέων εθνικών κρατών στον χώρο της κεντρικής Ευρώπης η μεταπολεμική περίοδος αποτελεί και για την Βιέννη εποχή στην οποία εκδηλώνονται μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα. Ένα σημαντικό, αν και όχι το πλειοψηφικό, μέρος των σλαβόφωνων μειονοτήτων της πόλης θα μετακινηθεί προς την Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια, την ώρα που από τις νότιες και τις ανατολικές επαρχίες της Αυτοκρατορίας δεκάδες χιλιάδες γερμανόφωνοι θα έρθουν να εγκατασταθούν στην πρωτεύουσα. Ο πληθυσμός της πόλης θα υποχωρήσει έτσι από 2,12 εκατομμύρια το 1910 σε 1,92 εκατομμύρια το 1923,⁴² η κατάσταση στην αγορά κατοικίας όμως όχι μόνο δεν θα βελτιωθεί αλλά αντιθέτως θα οξυνθεί ακόμα περισσότερο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ενώ εκείνοι που φεύγουν είναι σε μεγάλο ποσοστό υπενοικιαστές ή ένοικοι μικρών διαμερισμάτων (με όσους έχουν οικογένεια να την αφήνουν πίσω μέχρι να βρουν δουλειά στην «νέα» πατρίδα), αυτοί που έρχονται είναι κυρίως υπάλληλοι, δηλαδή μέλη των μεσαίων στρωμάτων που αναζητούν μεγάλα διαμερίσματα. Στην μεγέθυνση του προβλήματος όμως θα συμβάλει και η αύξηση του αριθμού των γάμων⁴³ καθώς οι στρατιώτες που επιστρέφουν από τα μέτωπα επιδιώκουν να δημιουργήσουν την δική τους οικογένεια.⁴⁴ Η μετατόπιση του μέσου όρου ηλικίας προς όφελος των γηραιότερων ενηλίκων και η ραγδαία αύξηση του

40

---

⁴¹ Στο τέλος του 1913 υπήρχαν στην Βιέννη 5.594 μικρά και 835 μεσαία άδεια διαμερίσματα, τον Μάρτιο του 1918 ήταν 897 και 99 αντίστοιχα.

Benesch 2014: σ. 39

⁴² Becker Joachim, Novy Andreas: Divergence and emergence of national and local regulation. The case of Austria and Vienna. Βιέννη: Abteilung für Stadt- und Regionalentwicklung

Wirtschaftsuniversität Wien 1999 σ. 14

<http://epub.wu.ac.at/800/1/document.pdf> 18.10.2016

⁴³ Κατά την διάρκεια του πολέμου ο ετήσιος μέσος όρος σύναψης γάμων στην Βιέννη είχε υποχωρήσει στις 13.000 για να ανέβει κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια σχεδόν στις 30.000. Speiser 1979: σ. 51

⁴⁴ Παρά την μείωση του πληθυσμού ο αριθμός των νοικοκυριών θα αυξηθεί κατά 40.000.

Blau 2014: σ. 107

αριθμού των κτιρίων που ήταν πλέον μη κατοικήσιμα είναι μερικοί ακόμα παράγοντες που όξυναν την στεγαστική κρίση. Το 1919 όμως καμία αρχή δεν είχε επεξεργαστεί κάποιο σχέδιο για την αντιμετώπιση της, όπως θα ήταν η οργάνωση της στέγασης των νεοαφιχθέντων, με αποτέλεσμα ο αριθμός των αστέγων να παρουσιάσει κατακόρυφη αύξηση.⁴⁵

3.4 Τα πρώτα μέτρα της νέας δημοτικής αρχής

Η Αριστερά διαχρονικά υποτιμούσε την σημασία του χώρου στις αναλύσεις της. Όπως αναφέρει ο Κωστής Χατζημιχάλης «στον κυρίαρχο λόγο της αριστεράς ο χώρος σπάνια αποτελεί πρωτεύον ερώτημα, κατατάσσεται στις λεγόμενες «δευτερεύουσες αντιθέσεις» και εξακολουθεί να προσεγγίζεται κυρίως ως υλικός, απόλυτος χώρος, ως δοχείο για συλλογή πραγμάτων, όπου οι γεωμετρικές διαστάσεις και τα φυσικά χαρακτηριστικά συσχετίζονται εκ των υστέρων και με θετικιστικούς όρους με τις κοινωνικές σχέσεις».⁴⁶ Αν και οι Μαρξ και Ένγκελς έκαναν λόγο και για «δευτερογενείς μορφές εκμετάλλευσης που ασκούνται στους χώρους κατοικίας των εργατικών τάξεων από τους καπιταλιστές εμπόρους και τους γαιοκτήμονες»,⁴⁷ οι θεωρητικοί του Μαρξισμού και μαζί τους και το εργατικό κίνημα λίγη σημασία θα δώσουν σε εκείνες τις μορφές εκμετάλλευσης που λαμβάνουν χώρα εκτός της παραγωγής, όπως αυτές που εκπορεύονταν από την σπιτονοικοκυρά και τον μπακάλη.⁴⁸ Ιδιαίτερα ο Ένγκελς πίστευε πως το ζήτημα της κατοικίας δεν μπορεί να λυθεί στον καπιταλισμό, καθώς αποτελεί αναπόφευκτο συμπλήρωμα της μισθωτής εργασίας που οι συνθήκες της καπιταλιστικής παραγωγής οδηγούν στην διαρκή αναπαραγωγή του. Πιο συγκεκριμένα ανέφερε πως «η αστική τάξη έχει μόνο μια δυνατότητα για να λύσει το πρόβλημα της κατοικίας, να το μεταθέσει αλλού, σε άλλη περιοχή της πόλης ή σε άλλη πόλη».⁴⁹ Καθώς εκείνη την εποχή η παρέμβαση του κράτους στην οικονομία ήταν περιορισμένη δεν θεωρούσε ότι

41

---

⁴⁵ Το 1919 καταγράφηκαν στην πόλη 90.000 άστεγοι.

Verlic Marc: *Emerging Housing Common? Vienna's housing crises then and now.*

http://www.rc21.org/en/wp-content/uploads/2014/12/E8_Verlic.pdf 22.09.2016 σ. 5

⁴⁶ Χατζημιχάλης Κωστής: *Ζητήματα γεωγραφίας κατάλληλα και για μη γεωγράφους.* Αθήνα: εκδόσεις νήσος 2016 σ. 109

⁴⁷ Harvey 2013: σ. 86

⁴⁸ Θα είναι ιδιαίτερα ο Αντόνιο Γκράμσι που θα αναδείξει ότι «το κεφάλαιο και η εργασία δεν παράγουν μόνο ταξικές αντιθέσεις, υπεραξία και προϊόντα, όπως υποστηρίζει η πολιτική οικονομία, αλλά μέσα από τις ρουτίνες της καθημερινής ζωής παράγουν και χρόνους, χώρους, κοινωνικές σχέσεις και πολιτισμό», το έργο του όμως θα ασκήσει επιρροή αρκετές δεκαετίες μετά τον θάνατο του. Χατζημιχάλης 2016: σ. 107

⁴⁹ Ένγκελς Φρίντριχ: *Για το ζήτημα της κατοικίας.* Αθήνα: εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή 1987. σ. 82

αυτό μπορούσε να παίξει ρόλο στην επίλυση της στεγαστικής κρίσης, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι το πρόβλημα θα λυθεί μόνο όταν «*ανατραπεί συθέμελα όλο το κοινωνικό καθεστώς που την δημιουργεί*».⁵⁰ Πάντα σύμφωνα με τον Ένγκελς, η κατοχή ιδιοκτησίας περιορίζει την ελευθερία κίνησης της εργατικής δύναμης και μαζί και την ικανότητα της να αντιστέκεται ενάντια στις μειώσεις των μισθών που επιδιώκουν οι εργοδότες ενώ οδηγεί και στην υπερχρέωση του εργατικού νοικοκυριού. Η ιδιόκτητη εργατική κατοικία δεν είναι άρα κάτι το οποίο μπορεί να εφαρμοστεί σε ευρεία κλίμακα καθώς πρόκειται για μια μορφή κατοικίας την οποία «η ιστορία έχει απορρίψει εδώ και πολύ καιρό»,⁵¹ η επαναφορά της άρα θα δυσχέραινε την πορεία προς τον σοσιαλισμό.

Οι Αυστριακοί σοσιαλδημοκράτες διατηρούσαν μια θετική αντίληψη για την σύγχρονη μεγαλούπολη καθώς πίστευαν ότι πέρα από τα πολιτικά οφέλη που δημιουργούσε η υψηλή συγκέντρωση ανθρώπων σε έναν περιορισμένο χώρο, η πόλη μπορούσε και ως τόπος τεχνολογικής και κοινωνικής προόδου και δημιουργικής ενέργειας που αναδιαμόρφωνε τον σύγχρονο κόσμο να προσφέρει στην εργατική τάξη θετικά κοινωνικά ερεθίσματα και να διεγείρει το σώμα και το πνεύμα των μελών της. Έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα στην σημασία της Βιέννης ως παγκόσμιας μητρόπολης, ως μιας πόλης σύγχρονης και ταυτόχρονα γεμάτης ιστορική συνείδηση, της οποίας ο κοσμοπολίτικος προσανατολισμός έπρεπε να προασπιστεί το ίδιο με την αυτοκρατορική της κληρονομιά.

Όπως θα προσπαθήσω να δείξω και στην συνέχεια όμως αυτή η θετική αντίληψη για την σύγχρονη πόλη και τον πυκνό πολεοδομικό ιστό της συνυπήρχε στο εσωτερικό του κόμματος με μια άλλη άποψη, αυτή της ανάγκης προάσπισης της πυρηνικής οικογένειας και του νοικοκυριού της, ιδανική κατοικία της οποίας σύμφωνα με την κυρίαρχη άποψη της εποχής ήταν η μονοκατοικία με κήπο στα προάστια. Αν και πολύ σύντομα οι αντικειμενικές συνθήκες θα στρέψουν την οικιστική πολιτική του δήμου προς την κατασκευή μεγάλων συγκροτημάτων κατοικιών, η αντίφαση αυτή θα παραμείνει ενεργή. Αυτό μεταξύ άλλων αποτυπώνεται και στην συνεχή μείωση της οικοδομήσιμης επιφάνειας των οικοπέδων και στην αντίστοιχη αύξηση της έκτασης που καταλάμβαναν οι εσωτερικές αυλές και οι χώροι πρασίνου.

Στόχος των σοσιαλδημοκρατών όμως δεν ήταν μόνο να λύσουν το στεγαστικό πρόβλημα αλλά και να ανανοηματοδοτήσουν τον χώρο, θεωρώντας πως η παραγωγή συγκεκριμένων τύπων κοινωνικού περιβάλλοντος είναι ένας σημαντικός παράγοντας για

---

⁵⁰ Ένγκελς 1987: σ. 50-51

⁵¹ ό, π, σ. 106

την διαμόρφωση ομάδων με κοινές πολιτιστικές αξίες και εμφάνιση.⁵² Στην απόπειρα μετασχηματισμού της Βιέννης από αυτοκρατορική πρωτεύουσα σε μια σοσιαλιστική πόλη (ή σε εκείνο που οι αυστριακοί σοσιαλδημοκράτες αντιλαμβάνονταν ως τέτοια) και στα συγκεκριμένα πρότυπα οργάνωσης της ζωής που επεδίωκαν να προωθήσουν, «*το σπίτι έπρεπε να είναι ένα καλό περιβάλλον για να μπορεί η εργατική δύναμη να ξεκουραστεί και η γυναικεία βοηθητική δύναμη να φροντίσει τα παιδιά*».⁵³ Στόχος τους δεν ήταν απλά να παρέχουν καλύτερες συνθήκες στέγασης αλλά και το κατάλληλο περιβάλλον μέσα στο οποίο η εργατική οικογένεια θα μπορούσε να κοινωνικοποιηθεί, να γίνει «εύτακτη», να μορφωθεί και να μπολιαστεί με την κομματική κουλτούρα στην πορεία προς τον «νέο άνθρωπο». Για τον σκοπό αυτό η κατοικία έπρεπε να αποσπασθεί από τον έλεγχο του ιδιώτη επιχειρηματία και να μετατραπεί από αντικείμενο κερδοσκοπίας σε καθολικό δικαίωμα και η εξασφάλιση της από ιδιωτική υπόθεση μεμονωμένων ατόμων σε υποχρέωση της κοινότητας προς τα μέλη της.

Οι δραματικές διαστάσεις που είχε λάβει το πρόβλημα όμως ασκούσε μεγάλες πιέσεις στην δημοτική αρχή να δώσει άμεσες λύσεις. Το 1919 και το 1920 οι βιεννέζοι εργάτες θα προβούν σε μαζικές κινητοποιήσεις, διεκδικώντας την λύση του στεγαστικού και του επισιτιστικού ζητήματος, αρκετές από τις οποίες λάμβαναν βίαιο χαρακτήρα. Μέσα στις δύσκολες αυτές συνθήκες της πρώτης περιόδου της κόκκινης Βιέννης (1919 – 24) οι προσπάθειες της δημοτικής αρχής επικεντρώνονται στην εξασφάλιση έκτακτων καταλυμάτων και στην υποστήριξη όσων κατά την διάρκεια του πολέμου είχαν καταλάβει εκτάσεις γης με σκοπό την καλλιέργεια τροφίμων. Η ψήφιση ενός νόμου (Wohnungsanforderungsgesetz) επέτρεψε στην κοινότητα να επιτάσσει δωμάτια, διαμερίσματα ή ακόμα και ολόκληρα κτίρια τα οποία δεν χρησιμοποιούνταν ή κρινόταν ότι χρησιμοποιούνταν ελλιπώς. Αν και ο συγκεκριμένος νόμος σε καμία περίπτωση δεν καταργούσε το δικαίωμα στην ιδιοκτησία εντούτοις παρενέβαινε άμεσα στο ιδιοκτησιακό καθεστώς καθώς απαγόρευε στους ιδιοκτήτες την ελεύθερη χρήση της περιουσίας τους. Βάσει αυτού του νόμου ο δήμος της Βιέννης μπόρεσε να στεγάσει χιλιάδες άτομα σε παλιά ξενοδοχεία, σχολεία και στρατώνες, αλλά και εντός διαμερισμάτων, των οποίων ο αριθμός των δωματίων υπερέβαινε κατά δύο των αριθμών των ενοίκων. Επιτάχθηκαν επίσης εκείνα τα διαμερίσματα τα οποία χρησίμευαν ως δεύτερη προσωπική κατοικία εντός της πόλης, μιας προσφιούς πρακτικής των ανδρών των ανώτερων στρωμάτων.

---

⁵² Savage, Warde 2005: σ. 146

⁵³ Verlic Marc: Emerging Housing Common? Vienna's housing crises then and now.
http://www.rc21.org/en/wp-content/uploads/2014/12/E8_Verlic.pdf 22.09.2016 σ. 9

Μέχρι και το 1925 μπόρεσαν να δημιουργηθούν έτσι περίπου 60.000 προσωρινές κατοικίες,⁵⁴ πολλά όμως από τα διαμερίσματα που επιτάσσονταν μερικώς κατοικούνταν ήδη από υπενοικιαστές, με αποτέλεσμα ο πραγματικός τους αριθμός να είναι μικρότερος. Όταν το 1925 η ομοσπονδιακή κυβέρνηση δεν ανανέωσε την ισχύ του συγκεκριμένου νόμου ο αριθμός των αστέγων θα αυξηθεί εκ νέου. Η αντίδραση της δημοτικής αρχής ήταν να ψηφίσει μια διάταξη με την οποία υποχρέωνε τους ιδιοκτήτες ακινήτων να δηλώνουν στον δήμο πότε νοικιάζεται ή ξενοικιάζεται ένα διαμέρισμα, ώστε αυτό να βρίσκει το συντομότερο δυνατό ένα νέο ενοικιαστή.

Παράλληλα η δημοτική αρχή επιχείρησε να υποστηρίξει και την ιδιωτική αγορά κατοικίας. Από τον Φεβρουάριο του 1919 ιδιώτες μπορούσαν να εκμισθώσουν δημόσια γη για 70 χρόνια με σταθερό επιτόκιο 5% με σκοπό την κατασκευή πολυκατοικιών με μικρά διαμερίσματα, ενώ όλες οι νεόδμητες πολυκατοικίες απαλλάσσονταν για 30 χρόνια από την καταβολή δημοτικών φόρων.⁵⁵ Ταυτόχρονα, συνεχίζοντας την πολιτική των προκατόχων της, ξεκίνησε άμεσα να αγοράζει οικοδομήσιμες εκτάσεις, συνήθως επιφορτίζοντας μεσίτες και μεσάζοντες προκειμένου να διατηρεί χαμηλά τις τιμές και να αποκτά τα οικόπεδα που την ενδιέφεραν στην αντικειμενική τους αξία.⁵⁶ Αν και ορισμένες φορές οι απαιτήσεις των ιδιοκτητών θα την αναγκάσουν να εγκαταλείψει τα σχέδια της σε γενικές γραμμές η τακτική αυτή αποδείχθηκε επιτυχής, παρά το γεγονός ότι σε κάποιες περιπτώσεις οι αγοραπωλησίες αυτές έπαιρναν περισσότερο χρόνο, οπότε και η κατασκευή του συγκροτήματος προχωρούσε σταδιακά σε επιφάνειες που ήδη είχαν περάσει στην κυριότητα του δήμου. Αντίθετα το κρατίδιο δεν είχε την δυνατότητα να απαλλοτριώνει οικόπεδα, παρά μόνο όταν επρόκειτο να προχωρήσει σε έργα βελτίωσης της κυκλοφορίας, δημιούργησε όμως νέους χώρους για την κατασκευή πάρκων και κτιρίων μέσω της διάλυσης και μεταφοράς πολλών κοιμητηρίων στο κεντρικό νεκροταφείο της πόλης. Παράλληλα ο δήμος θα διαθέσει σημαντικά κονδύλια για την συντήρηση και ανάδειξη των κτιρίων της απολυταρχικής περιόδου, επιχειρώντας να τα ενσωματώσει στα σχέδια του για την σοσιαλιστική πόλη του μέλλοντος, η κατασκευή της οποίας προβλεπόταν να γίνει γύρω από το ιστορικό κέντρο.

Όμως με ποιόν τρόπο μπορούσε η σοσιαλιστική ιδεολογία να αποτυπωθεί στην αρχιτεκτονική; Υπήρχαν συγκεκριμένες νόρμες που ήταν σοσιαλιστικές; Η απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα θα απασχολεί τους σοσιαλδημοκράτες μέχρι και το τέλος του εγχειρήματος της κόκκινης Βιέννης.

44

---

⁵⁴ Verlic Marc: Emerging Housing Common? Vienna's housing crises then and now. http://www.rc21.org/en/wp-content/uploads/2014/12/E8_Verlic.pdf 22.09.2016 σ.7

⁵⁵ Benesch 2014: σ. 165

⁵⁶ Το 1917 ο δήμος θα κατέχει ήδη το 17% της έκτασης της πόλης, ήτοι 4.690 εκτάρια, με τους σοσιαλδημοκράτες μέχρι το 1931 να διπλασιάζουν τα εδάφη αυτά. Blau 2014: σ. 166

3.5 Οι κηπουπόλεις

Κατά την αλλαγή του αιώνα όπως, και σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές πόλεις, είχε δημιουργηθεί στην Βιέννη ένα φυσιολατρικό κίνημα, που επιδίωκε να δημιουργήσει τόπους στους οποίους οι κάτοικοι τους θα μπορούσαν έστω και για λίγο να ξεφύγουν από τα γκρίζα και μολυσμένα αστικά κέντρα. Στην περίμετρο τους θα δημιουργηθούν έτσι κηπουπόλεις,⁵⁷ ως μια προσπάθεια επιστροφής σε μια βουκολική ύπαιθρο, η οποία στην πραγματικότητα ποτέ δεν υπήρξε. Την περίοδο 1910 – 40 το κίνημα αυτό θα γνωρίσει μεγάλη άνθηση καθώς αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι, προοδευτικοί αλλά και συντηρητικοί κύκλοι έβλεπαν σε αυτούς τους περιαστικούς οικισμούς την λύση των προβλημάτων της σύγχρονης πόλης.

Στη Βιέννη, όπου το φαινόμενο δεν γνώρισε ανάλογη ανάπτυξη σε σχέση με χώρες όπως η Γερμανία, οι πρώτοι τέτοιοι οικισμοί δημιουργούνται το 1905 ενώ δέκα χρόνια αργότερα 500 οικογένειες διαθέτουν ένα τέτοιο κομμάτι γης, με τις κηπουπόλεις να καταλαμβάνουν συνολικά μια έκταση 15 εκταρίων.⁵⁷ Κατά την διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου κάθε ελεύθερη έκταση της πόλης θα χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή τροφίμων (και ιδίως πατάτας), ενώ πολλοί από τους κατοίκους της εκδράμουν τακτικά στην κοντινή ύπαιθρο σε αναζήτηση τροφής και ξυλείας. Οι καταλήψεις γης ξεκινούν το 1915 ενώ σταδιακά τα προσωρινά καταλύματα που κατασκευάζονται μετατρέπονται σε παραγκουπόλεις και μόνιμους οικισμούς, με τους καταπατητές να οργανώνονται σε κοινότητες. Οι συνθήκες σε αυτούς τους οικισμούς ήταν ιδιαίτερα κακές καθώς οι αυτοσχέδιες κατασκευές προσέφεραν ελάχιστη προστασία από τα καιρικά φαινόμενα ενώ η απουσία εγκαταστάσεων υγιεινής οδηγούσε στην εξάπλωση επιδημιών όπως του τύφου. Παρείχαν όμως σημαντικές ποσότητες τροφίμων στην δοκιμαζόμενη πόλη καθώς πέρα από την καλλιέργεια οι κάτοικοι τους εξέτρεφαν και πουλερικά, κουνέλια, γουρούνια και κατσίκες.⁵⁸

Οι δυσκολίες της μεταπολεμικής περιόδου θα οδηγήσουν στην συνέχιση των πρακτικών αυτών. Μέχρι και τις αρχές του 1919 θα έχουν καταληφθεί 6.5 εκατομμύρια τετραγωνικά (6.5 τετραγωνικά χιλιόμετρα) γης και 100.000 άνθρωποι θα διαβιούν σε αυτοσχέδια καταλύματα.⁵⁹ Το 1921 θα υπάρχουν περισσότερα από 30.000 τέτοια νοικοκυριά σε μια συνολική έκταση 9 τετραγωνικών χιλιομέτρων,⁶⁰ ενώ σύμφωνα με την

---

⁵⁷ Pinol, Walter 2007: σ. 290

⁵⁸ Το 1918 οι οικισμοί αυτοί παρήγαγαν μια ποσότητα λαχανικών που θα χρειάζονταν 1.200 σιδηροδρομικά βαγόνια για να μεταφερθεί, εξασφαλίζοντας την διατροφή 160.000 ανθρώπων. Blau 2014: σ. 113

⁵⁹ Csender, Opll 2006: σ. 357

⁶⁰ Pinol, Walter 2007: σ. 290

Μαρία Παπαθανασίου το 1922 ένας στους έξι κατοίκους της πόλης άνηκε σε μια οικογένεια που καλλιεργούσε ένα κομμάτι γης.⁶¹

Παρά το γεγονός ότι οι αρχές μπορεί να έδειχναν ανοχή απέναντι στους καταπατητές, η κατάληψη δεν έπαυε να είναι μια παράνομη πράξη, η οποία αμφισβητούσε με έναν άμεσο τρόπο την κυβερνητική πολιτική και το δικαίωμα της κρατικής εξουσίας να καθορίζει το τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται εντός αυτού του χώρου. Σύμφωνα με τον Μανουέλ Καστέλς: *«Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες γεννήθηκαν οι καταυλισμοί τους τοποθετούν ευθύς εξαρχής σε αντικειμενική αντίφαση με την κοινωνική τάξη και υποχρεώνουν τους κατοίκους τους να χειριστούν αυτόνομα τα διάφορα προβλήματα της καθημερινής ζωής. Από την άλλη στο μέτρο που αποτελούν έκφραση μιας διεκδίκησης που αφορά την στέγη και τον κοινωνικό εξοπλισμό τείνουν προς μια κοινωνική «εξομάλυνση»».*⁶²

Οι κάτοικοι των οικισμών αυτών αποτελούσαν πλέον μια υπολογίσιμη πολιτικά δύναμη τα συμφέροντα της οποίας δεν μπορούσαν να αγνοηθούν. Οργανωμένοι από πολύ νωρίς σε συνεταιρισμούς,⁶³ οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν προσκείμενοι στη σοσιαλδημοκρατία,⁶⁴ θα προβούν την περίοδο 1919 – 22 σε μαζικές κινητοποιήσεις, διεκδικώντας από τις αρχές την παραχώρηση της γης που είχαν καταλάβει. Στη μεγαλύτερη από αυτές τις κινητοποιήσεις περισσότεροι από 50.000 άνθρωποι θα διαδηλώσουν έξω από το δημαρχείο⁶⁵ με το σύνθημα *«δώστε μας γη, ξύλο και πέτρα, εμείς θα τα μετατρέψουμε σε ψωμί»*.⁶⁶ Στο πρόσωπο του δημάρχου Jakob Reumann (1919 – 23), ο οποίος ήταν ένας θερμός υποστηρικτής των κηπουπόλεων, οι οικιστές θα βρουν έναν ισχυρό σύμμαχο, καθώς τις απόψεις του δεν τις συμερίζονταν όλοι εντός του κόμματος του. Επικρατούσε ο σκεπτικισμός ότι οι δραστηριότητες των οικιστών θα καταλάμβαναν τον χρόνο που υπό άλλες συνθήκες θα αφιέρωναν στην ενασχόληση με την πολιτική και η ανησυχία η κατανομή των μελών του σε μικρούς οικισμούς θα

46

---

⁶¹ Παπαθανασίου 1999: σ. 47

⁶² Καστέλς Μανουέλ: Πόλη και κοινωνικοί αγώνες. Αθήνα: εκδόσεις Αγώνας 1981. σ. 121

⁶³ Την περίοδο 1921-22 θα δημιουργηθούν 600 τέτοιοι συνεταιρισμοί οι οποίοι συσπείρωναν περίπου 80.000 ανθρώπους.

Keller 2011: σ. 70

⁶⁴ Στην πραγματικότητα βέβαια, όπως δείχνουν και οι Peter Autengruber και Ursula Schwarz εντός του κινήματος των οικιστών συναντάμε ένα πλατύ φάσμα ιδεολογιών, από συντηρητικές και αιρετικές απόψεις μέχρι και αναρχικές ιδέες, με τις σοσιαλδημοκρατικές αντιλήψεις βέβαια να κυριαρχούν.

Autengruber, Schwarz 2013: σ. 15

⁶⁵ Η διαδήλωση αυτή πραγματοποιήθηκε στις 26 Σεπτεμβρίου του 1920.

Blau 2014: σ. 118

⁶⁶ «Gebt uns Land, Holz und Stein, wir machen Brot daraus».

Verlic Marc: Emerging Housing Common? Vienna's housing crises then and now.

http://www.rc21.org/en/wp-content/uploads/2014/12/E8_Verlic.pdf 22.09.2016 σ. 17

οδηγούσε και στην διάσπαση του κινήματος σε μικρές ομάδες. Καθώς η αυτοργάνωση των κατοίκων τους διατάρασε τα παραδοσιακά κανάλια των δομών του εργατικού κινήματος εκλαμβάνονταν από την ηγεσία του SDAP σχεδόν ως αναρχία, ενώ στην απόκτηση ιδιοκτησίας έβλεπε ένα εμπόδιο για την ανάπτυξη σοσιαλιστικής συνείδησης. Σύμφωνα με τον Φρίντριχ Ένγκελς από την στιγμή που οι εργάτες θα αποκτούσαν ιδιόκτητη κατοικία θα μετατρέπονταν ξανά σε υπάκουος δούλος σαν τους προγόνους τους στην ύπαιθρο που ήταν επίσης νοικοκυραίοι.^{67, 68} Οι σοσιαλδημοκράτες επίσης πίστευαν ότι η απόκτηση ιδιοκτησίας σήμαινε την κοινωνική ανέλιξη των οικιστών στην τάξη των μικροαστών, και οι φόβοι τους ήταν ότι εκείνοι θα στρέφονταν προς τα συντηρητικά κόμματα, τα οποία εξέφραζαν τα συμφέροντα των στρωμάτων αυτών. Δυσκολεύονταν να κατανοήσουν ότι όλες αυτές οι μορφές αυτοδιαχείρισης που είχαν δημιουργηθεί τους έδιναν μια αίσθηση αξιοπρέπειας που τους βοηθούσε να αντιμετωπίζουν τις δύσκολες συνθήκες στις οποίες ζούσαν.

Καθώς όμως δεν ήθελαν και να χάσουν την υποστήριξη τους, οι σοσιαλδημοκράτες θα ανταποκριθούν στα αιτήματα που προέβαλαν οι οικιστές, προσπαθώντας παράλληλα να θέσουν υπό τον έλεγχο τους τις δραστηριότητες τους. Το 1920 ο δήμος θα εντάξει 1.215 εκτάρια στο σχέδιο πόλης, χαρακτηρίζοντας άλλα 770 ως κηπουπόλεις.⁶⁹ Θα παραχωρήσει επίσης εκτάσεις με χαμηλό μισθωτήριο για την κατασκευή οικισμών, υποστηρίζοντας τους ενοικιαστές στην κατασκευή των σπιτιών τους.⁷⁰ Η προσωπική εργασία των ανθρώπων αυτών κάλυπτε περίπου το 30% του συνολικού κόστους κατασκευής⁷¹ και το 80% του κόστους εργασίας.⁷² Τα κτίρια των οικισμών κατασκευάζονταν με συλλογική εργασία των μελλοντικών κατοίκων του

4748

---

⁶⁷ Στο βιβλίο του «Για το ζήτημα της κατοικίας» συγκεκριμένα αναφέρει «Για τους εργάτες μας των μεγαλουπόλεων πρωταρχικός όρος ύπαρξης είναι η ελευθερία κίνησης και η γαιοκτησία μπορεί γι' αυτούς να αποτελεί μονάχα δεσμό. Δόστε στους εργάτες δικό τους σπίτι, δέστε τους πάλι στην γη και τους σπάζετε την δύναμη αντίστασης τους ενάντια στην ελάττωση των μισθών από τους εργοστασιάρχες».

Ένγκελς 1987: σ. 54 – 55

⁶⁸ Παράλληλα βέβαια ο Ένγκελς εκφραζόταν και θετικά για τους πειραματικούς κομμουνιστικούς οικισμούς της εποχής τους στους οποίους εφαρμόζονταν η αρχή της κοινοκτημοσύνης και της ισότητας.

Engels Friedrich: Beschreibung der in neuerer Zeit entstandenen und noch bestehenden kommunistischen Ansiedlungen.

http://www.mlwerke.de/me/me02/me02_521.htm 05.06.2017

⁶⁹ Keller 2001: σ.70

⁷⁰ Από τα 2.632 κτίσματα που θα κατασκευαστούν την περίοδο 1921- 25 τα 2.492, δηλαδή το 95% βρίσκονταν πάνω σε δημοτική γη.

ό, π, σ. 74

⁷¹ Baumann 2012: σ. 18

⁷² Σταδιακά οι ώρες εργασίας που καλούνταν να συνεισφέρουν οι οικιστές αυξάνονται από 500 σε 1.600 και τελικά στις 2.100.

Weigl Andreas: Demographischer Wandel und Modernisierung in Wien. Βιέννη: εκδόσεις Pilcher 2000 σ. 100

οικισμού και τα σπίτια κατανέμονταν στις οικογένειες μετά την ολοκλήρωση του με την διαδικασία της κλήρωσης, προκειμένου όλοι να καταβάλλουν την ίδια προσπάθεια στην κατασκευή της κάθε μονάδας. Βασικός στόχος ήταν η εξοικονόμηση εξόδων και τα σπίτια να είναι απλές κατασκευές και για το σκοπό αυτό δημιουργήθηκε και μια ειδική εταιρία (Warentreuhand) η οποία παρείχε φθηνά υλικά στους οικιστές. Παράλληλα αρκετοί από τους οικισμούς που θα δημιουργηθούν εκείνη την περίοδο λειτουργούσαν παράλληλα και ως γεωργικοί συνεταιρισμοί, στους οποίους είχε παραχωρηθεί μια έκταση για καλλιέργεια.

Τα συνδικάτα αρχικά έβλεπαν στην εργασία των οικιστών μια απειλή για το νεοκατακτηθέν οκτώωρο καθώς για όσους είχαν δουλειά η συμβολή στην κατασκευή του οικισμού αποτελούσε παράταση της εργάσιμης ημέρας τους. Σύντομα όμως τα μέλη τους θα προχωρήσουν στην δημιουργία δικών τους εργατικών συνεταιρισμών στους οποίους το 1921 δούλευαν 2.200 εργάτες, απολαμβάνοντας την πλήρη υποστήριξη των συνδικάτων.⁷³

Σταδιακά όμως η πολιτική του δήμου θα μεταστραφεί και η συμμετοχή των κατοίκων στην δημιουργία του περιβάλλοντος τους θα περιοριστεί σημαντικά. Ενώ το 1921 το 55% των κατοικιών που είχαν κατασκευαστεί με την υποστήριξη του δήμου ήταν μικρά προαστιακά σπίτια, το 1923 όταν και ξεκίνησε το δικό του στεγαστικό πρόγραμμα αυτό το ποσοστό έπεσε στο 28%, το 1924 στο 14% και το 1925 στο 4%.⁷⁴ Στους οικισμούς που κατασκευάζονται μετά το 1923 η επιφάνεια των οικοπέδων έχει μειωθεί από τα 400 τμ στα 100 τμ,⁷⁵ κάτι που δεν επέτρεπε πλέον την καλλιέργεια κηπευτικών. Εκείνη την εποχή ένας αδιευκρίνιστος, σίγουρα πάντως μεγάλος αριθμός καταπατητών θα έχει εγκαταλείψει ή εκδιωχθεί από την γη που είχε καταλάβει, ως συνέπεια της προσπάθειας να ενταχθούν οι δραστηριότητες στην περίμετρο της πόλης σε αποδεκτά πλαίσια. Μετά το 1927 η κατασκευή των οικισμών γίνεται πλέον αποκλειστικά από τον δήμο χωρίς την συμμετοχή των συνεταιρισμών. Η στροφή αυτή, που ξεκινά ήδη από το 1925, σημαίνει ότι οι οικισμοί δεν χτίζονται πλέον από τους ίδιους τους κατοίκους αλλά σχεδιάζονται από αρχιτέκτονες και κατασκευάζονται από τις αρμόδιες δημοτικές υπηρεσίες, ενώ στην θέση των συνεταιρισμών ερχόταν η εξωτερική διαχείριση τους από το δήμο.

Οι κοινότητες αυτές όμως μικρή σχέση έχουν με την αρχική ιδέα των αυτόνομων οικισμών με τους δημοκρατικά εκλεγμένους και άμεσα ανακλητούς αντιπροσώπους τους, αποτελώντας απλώς προάστια οι κάτοικοι των οποίων δεν καλλιεργούν την γη αλλά περιποιούνται τους καλλωπιστικούς τους κήπους τους. Ήταν επιπλέον φανερό ότι αυτή η

---

⁷³ Blau 2014: σ. 120

⁷⁴ ό, π, σ. 183

⁷⁵ ό, π, σ. 152

μορφή κατοικίας δεν μπορούσε να αποτελέσει την λύση στο στεγαστικό πρόβλημα της πόλης καθώς η κατασκευή των οικισμών απαιτούσε τεράστιες εκτάσεις που απλά δεν ήταν διαθέσιμες. Όπως έχει υπολογίσει η Eva Blau μια κηπούπολη για 25.000 οικογένειες θα κάλυπτε μια έκταση χρειαζόταν μια έκταση 7.500.000 τετραγωνικών μέτρων ή 7,5 τετραγωνικών χιλιομέτρων,⁷⁶ με αποτέλεσμα τελικά να δημιουργηθούν μόνο γύρω στις 5.275 τέτοιες κατοικίες.⁷⁷ Ήδη όμως από το 1923 και την αντικατάσταση του Jakob Reumann από τον Karl Seitz, έναν υπέρμαχο της σύγχρονης μεγαλούπολης, στον δημαρχιακό θώκο οι αρχές της Βιέννης προσανατολίζονται προς την κατασκευή μεγάλων συγκροτημάτων κοινωνικών κατοικιών.

3.6 Τα συγκροτήματα κοινωνικών κατοικιών

Στις 23 Σεπτεμβρίου του 1923, λίγο πριν την διεξαγωγή των τοπικών και των εθνικών εκλογών, ο δήμος της Βιέννης ανακοίνωσε ένα πενταετές πλάνο για την κατασκευή 5.000 διαμερισμάτων τον χρόνο.⁷⁸ Ο στόχος αυτός ήταν ιδιαίτερα φιλόδοξος αν αναλογιστεί κανείς το γεγονός ότι την περίοδο 1919 – 1922 κατασκευάστηκαν μόλις 3.000 τέτοιες κατοικίες.⁷⁹ Όμως η κοινότητα όχι μόνο θα καταφέρει να τον φτάσει αλλά και θα τον ξεπεράσει καθώς μέχρι το 1927 θα έχουν κατασκευαστεί 30.000 διαμερίσματα, ενώ άλλα 6.000 θα βρίσκονται υπό κατασκευή.⁸⁰ Τα διαμερίσματα αυτά με μέγεθος 38 τμ (που αποτελούσαν και το 75% του συνόλου) και 48 τμ⁸¹ μπορεί να ήταν σχετικά μικρά, οι συνθήκες που παρείχαν όμως βελτίωναν ριζικά την ζωή των ενοίκων τους. Το 1927 θα υιοθετηθεί ένα νέο πρόγραμμα με στόχο την κατασκευή 30.000 διαμερισμάτων,⁸² το οποίο όμως εξαιτίας της οικονομικής κρίσης δεν θα ολοκληρωθεί.

Στόχος του κατασκευαστικού προγράμματος δεν ήταν μόνο η παροχή στέγης αλλά και ενός κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο οι κάτοικοι του θα ανέπτυσαν δεσμούς συντροφικότητας και αλληλεγγύης με τους γείτονες τους. Επιπλέον καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε τα συγκροτήματα να κατανεμηθούν ισότιμα

50

---

⁷⁶ Blau 2014: σ. 184

⁷⁷ Autengruber, Schwarz 2013: σ. 14

⁷⁸ Jahn 2014: σ. 45

⁷⁹ Kriechbaum 2007: σ. 14

⁸⁰ Jahn 2014: σ. 55

⁸¹ Autengruber, Schwarz 2013: σ. 17

⁸² Πλέον κατασκευάζονται 4 τύποι διαμερισμάτων: εκείνα των 21 τμ, με ένα δωμάτιο με μια εστία γκαζιού στο χωλ αντί για κουζίνα που προορίζονταν για τους ανύπαντρους, εκείνα των 40τμ αποτελούμενα από κρεβατοκάμαρα και καθιστικό, εκείνα των 49τμ που είχαν δύο κρεβατοκάμαρες και καθιστικό και τέλος εκείνα με 57τμ με δύο μεγάλα και ένα μικρό δωμάτιο με τα διαμερίσματα όλων των τύπων να διαθέτουν και ένα μικρό χωλ για μεγαλύτερη ιδιωτικότητα και υγιεινή. Speiser 1979: σ. 51

σε όλους τους τομείς προκειμένου από την μια να μειωθεί ο ταξικός διαχωρισμός στον χώρο και από την άλλη να αποτραπεί η δημιουργία υπερβολικά πυκνοκατοικημένων περιοχών κάτι που θα οδηγούσε στην επιβάρυνση των υφιστάμενων υποδομών τους. Εξαιτίας όμως του γεγονότος ότι στο κέντρο της πόλης οι αδόμητες επιφάνειες ήταν περιορισμένες η οικοδομική δραστηριότητα επικεντρώθηκε στους τομείς όπου κυριαρχούσε το εργατικό στοιχείο και συγκεκριμένα στον 14^ο και 16^ο στα δυτικά, στον 10^ο και 11^ο στα νότια και στον 20^ο και 21^ο στα βόρεια,⁸³ με τα περισσότερα συγκροτήματα να απέχουν 3 με 5 χιλιόμετρα από το κέντρο της πόλης.⁸⁴

Στόχος επίσης ήταν τα συγκροτήματα στους εσωτερικούς τομείς να λειτουργήσουν ως κόμβοι διασύνδεσης έως τότε ασύνδετων τμημάτων της πόλης, ενώ στους εξωτερικούς να αποτελέσουν το επίκεντρο την μελλοντικής οικιστικής ανάπτυξης της περιοχής. Με το μέγεθος και την εμφάνιση τους τα κτίσματα αυτά ξεχώριζαν από το περιβάλλον τους καθώς η σοσιαλδημοκρατία αποζητούσε την αυτό-επιβεβαίωση της μέσω του δημοσίου χώρου και την κατάκτηση του ως σκηνής του πολιτικού, στα πλαίσια μιας συνειδητής προσπάθειας μετασχηματισμού της υφιστάμενης αστικής τοπογραφίας ώστε οι εργάτες να «καταλάβουν» και να ιδιοποιηθούν την μητρόπολη. Οι τυποποιημένες τους νόρμες, όπως η διάταξη γύρω από μια οι περισσότερες αυλές, οι επικλινείς κεραμοσκεπές, οι σοβατισμένοι τοίχοι και τα χαρακτηριστικά παράθυρα αποτελούν μια μέθοδο οπτικής επικοινωνίας της νέας δύναμης του προλεταριάτου. Συμβολίζουν παράλληλα την υπεροχή του σοσιαλισμού έναντι του καπιταλισμού, όντας οιωνοί του επερχόμενου σοσιαλιστικού μέλλοντος. Οι επιγραφές «κατασκευάστηκε από τον δήμο της Βιέννης» που βρίσκονται στην πρόσοψη κάθε συγκροτήματος διεκδικούσαν μια πόλη χτισμένη από τους ίδιους της τους ανθρώπους, με τα δικά τους μέσα και για τους δικούς τους σκοπούς. Όπως δήλωνε και ο δήμαρχος Karl Seitz στις 12 Οκτωβρίου 1930 κατά τα εγκαίνια του γιγαντιαίου συγκροτήματος Karl Marx Hof, που έμελε να γίνει το σύμβολο της κόκκινης Βιέννης, «όταν μια μέρα δεν θα υπάρχουμε, θα μιλάνε αυτοί οι τοίχοι για εμάς».⁸⁵

Το γεγονός ότι καταβάλλονται προσπάθειες να οικοδομείται λιγότερο από το 40% της επιφάνειας του οικοπέδου,⁸⁶ αφήνει χώρο για την δημιουργία μεγάλων εσωτερικών αυλών και εκτάσεων πρασίνου. Έτσι σε μια εποχή που σε όλη τη δυτική Ευρώπη «η ζωή στο σπίτι κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος σε βάρος της ζωής στην αυλή, στο δρόμο και στο πλατύσκαλο»,⁸⁷ η περίπτωση της Βιέννης ξεχωρίζει καθώς

---

⁸³ Keller 2011: σ. 34

⁸⁴ Blau 2014 σ. 23

⁸⁵ Kriechbaum 2007: σ. 52

⁸⁶ Autengruber, Schwarz 2013: σ. 16

⁸⁷ Harvey 2013: σ. 333

εδώ λαμβάνει χώρα μια «μεταφορά» εγκαταστάσεων και δραστηριοτήτων από τα μικρά και λιτά εξοπλισμένα διαμερίσματα στους κοινόχρηστους χώρους και τις αυλές. Καθώς φιλοξενούσαν μια σειρά καταστημάτων (όπως φαρμακεία, καφέ, εστιατόρια, κομμωτήρια, μανάβικα και ζαχαροπλαστεία), δημοσίων υπηρεσιών (όπως εκείνες που ήταν υπεύθυνες για την καθαριότητα και την αποχέτευση) και υπηρεσιών κοινής ωφέλειας (όπως πυροσβεστικούς σταθμούς, νηπιαγωγεία, κλινικές και οδοντιατρεία) αλλά και διαφόρων άλλων δημοτικών εγκαταστάσεων (όπως λουτρά, βιβλιοθήκες και χώρους άθλησης) που απευθύνονταν και σε όσους δεν διέμεναν εντός του συγκροτήματος αποτελούσαν εν μέρει και δημόσια κτίρια, γεγονός που δημιουργούσε μια νέα σχέση μεταξύ του κτιρίου και του δρόμου.⁸⁸

Ταυτόχρονα όμως επιδίωξη των σοσιαλδημοκρατών ήταν τα συγκροτήματα αυτά να αποτελέσουν έναν περικλειστο κόσμο, μια ανεξάρτητη «πόλη μέσα στην πόλη»⁸⁹ που οι κάτοικοι της θα απομονώνονταν από το κοντινό περιβάλλον. Στο τυπικό συγκρότημα η είσοδος γινόταν μέσω μιας μεγάλης αψίδας η οποία οδηγούσε στην εσωτερική αυλή, στην οποία βρίσκονταν οι είσοδοι των κλιμακοστασίων.⁹⁰ Δημιουργείται έτσι η εικόνα ενός «φρουρίου» που σκοπό έχει να παρέχει την αίσθηση της προστασίας στο ομοιογενές σώμα των ενοίκων του και να σπείρει τον φόβο στους αντιπάλους του.⁹¹ Από την άλλη οι κήποι, τα σιντριβάνια, τα μωσαϊκά και τα αγάλματα, τα περίτεχνα κάγκελα και οι γκραβούρες που συναντάμε στις αυλές κατασκεύαζαν μια άλλη εικόνα, εκείνη του «παλατιού» της εργατικής τάξης. Η κατασκευή όλων αυτών των διακόσμων επέτρεπε την πρόσληψη ενός μεγάλου αριθμού τεχνιτών και καλλιτεχνών, όπως μαραγκών, ξυλουργών, γλυπτών, μεταλλουργών και κεραμοποιών, επαγγελματιών που μετά την κατάρρευση της Αυτοκρατορίας έρχονταν αντιμέτωπα με υψηλά

52

---

⁸⁸ Στα συγκροτήματα μεταξύ άλλων βρίσκουμε 33 μηχανικώς εξοπλισμένα πλυσταριά με 830 μηχανήματα, 62 λουτρά, 55 παιδικούς σταθμούς, 14 συμβουλευτικά κέντρα για μητέρες, 8 οδοντιατρεία για παιδιά σχολικής ηλικίας, 4 κλειστά γυμναστήρια, 66 βιβλιοθήκες με αίθουσες εκδηλώσεων, 74 πρατήρια καταναλωτικών ενώσεων, 17 κέντρα υγείας των ασφαλιστικών ταμείων και 5 κέντρα περίθαλψης για φυματικούς, ενώ σε κάποια υπήρχαν ακόμα και κινηματογράφοι, οι οποίοι μάλιστα καθώς ήταν δημοτικοί είχαν φθηνότερο εισιτήριο από εκείνους που ανήκαν σε ιδιώτες και εστιατόρια τα οποία όμως δεν σέρβιραν αλκοολούχα ποτά, όπως και ατελιέ καλλιτεχνών, εργαστήρια και αίθουσες συλλόγων.

⁸⁹ Baumann 2012: σ. 45

⁹⁰ Στη Βιέννη αυτή η μορφή της περικλειστης αυλής είχε μια μακρά παράδοση καθώς κάνει την εμφάνιση της ήδη από την εποχή του Μπαρόκ γύρω στο 1.600 μ.χ. έλκει όμως την άμεση καταγωγή της από τις μοναστηριακές αυλές του πρώιμου 19ου αιώνα.

Weihsmann 2002: σ. 71

⁹¹ Αν και θα πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο συγκεκριμένος τύπος αυλής δεν εφαρμόστηκε παντού και υπάρχουν και περιπτώσεις, όπως στο συγκρότημα Metzleithof, όπου τα όρια μεταξύ πόλης και συγκροτήματος είναι πιο ρευστά και η αυλή αποτελεί στην ουσία έναν δημόσιο χώρο εύκολα προσβάσιμο σε όλους.

Blaui 2014: σ. 297

ποσοστά ανεργίας. Το ότι οι καλλιτέχνες αυτοί προσανατολιζόνταν σε αστικά πρότυπα και μορφές δεν φαίνεται να απασχολούσε τους υπεύθυνους του στεγαστικού προγράμματος.

Το ίδιο συντηρητική ήταν και η προσέγγιση των αρχιτεκτόνων, οι οποίοι μπορεί να είχαν εμπειρία με τον σχεδιασμό και την κατασκευή μεγάλων όγκων, οι σύγχρονες διεθνείς τάσεις όμως δεν φαίνεται να τους είχαν επηρεάσει. Καθώς μετά τον πόλεμο προοδευτικοί, σοσιαλιστές και κομμουνιστές βλέπουν τις αλλαγές στην πόλη ως «ένα υποχρεωτικό στάδιο των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων»⁹² γεννιούνται νέα ρεύματα όπως ο ιμπρεσιονισμός, ο εξπρεσιονισμός και ο κυβισμός, τα οποία αποτέλεσαν «τις αναπαραστατικές απόπειρες για την προσέγγιση μιας ταχύτατα μεταβαλλόμενης κοινωνίας».⁹³ Την ώρα όμως που με το Bauhaus στη Γερμανία, το esprit nouveau στην Γαλλία, το De Stijl στην Ολλανδία, το Vkhutemas στη Μόσχα και το Modernismo στην Καταλονία βρισκόταν σε εξέλιξη μια αρχιτεκτονική επανάσταση, οι αρχιτέκτονες της κόκκινης Βιέννης, σε αντίθεση με τους εκφραστές αυτών των ρευμάτων, ανήκαν στην παλαιότερη γενιά αρχιτεκτόνων, όντας φορείς της εξπρεσιονιστικής – αφαιρετικής παράδοσης.

Τα έργα τους είναι έτσι γεμάτα αναφορές στην ρωμαϊκή αρχαιότητα, το νεομπαρόκ και τον τοπικό ρυθμό του Biedermeier, χαρακτηριστικού για τις γειτονιές της αστικής τάξης, με αποτέλεσμα από αρχιτεκτονικής άποψης να μην αποτελούν παρά μια αναγέννηση ή μετεξέλιξη του αστικού σπιτιού των αρχών του αιώνα με άλλα μέσα. Ένας επιπλέον λόγος που κάνει τα κτίρια αυτά να φαντάζουν αναχρονιστικά για την εποχή τους είναι ότι δεν γίνεται χρήση των σύγχρονων οικοδομικών υλικών όπως του μπετόν, του ατσαλιού και του γυαλιού και δεν υιοθετούνται οι σύγχρονες και καινοτόμες τεχνικές οργάνωσης του χώρου, όπως γίνεται από τους σχεδιαστές των στεγαστικών προγραμμάτων των γερμανικών πόλεων. Ο αρχιτεκτονικός αυτός συντηρητισμός και η αποφυγή πειραματισμών ήταν συνειδητή επιλογή καθώς διακηρυγμένος στόχος δεν ήταν η «εφεύρεση» μιας «σοσιαλιστικής» αρχιτεκτονικής αλλά επαναξιολόγηση της αυτοκρατορικής κληρονομιάς, εμφυσημένη με νέο σοσιαλιστικό νόημα. Αυτό το προστατευμένο πλαίσιο κατοικίας σε συνδυασμό με την βιολογία θα οδηγούσε σύμφωνα με τους σοσιαλδημοκράτες στην δημιουργία μιας νέας προλεταριακής μορφής ύπαρξης:⁹⁴ «οι άνθρωποι που μένουν στα νέα μας σπίτια είναι νέοι άνθρωποι, ζουν και αναπνέουν όχι μόνο σε νέους χώρους, αλλά νοιώθουν και σκέφτονται και διαφορετικά»⁹⁵ δήλωνε ο Julius Tandler το 1927. Στα συγκροτήματα δίνονταν τα

5354

⁹² Pinol, Walter 2007: σ. 31

⁹³ Σκουλάς Γιώργος: Εννοιολόγηση της θεωρίας του Γκράμσι για την Ηγεμονία και το Κράτος. http://www.theseis.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=559 01.10.2016

⁹⁴ Gruber 1991: σ. 72

⁹⁵ Speiser 1979: σ. 48

ονόματα επιφανών ανδρών και γυναικών του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος, με το σκεπτικό ότι η βελτίωση των συνθηκών κατοικίας τους θα οδηγούσε τους ενοίκους να ταυτιστούν με το όνομα που έφερε το συγκρότημα τους και κατά συνέπεια και με το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα.

Πολύ περισσότερο όμως εξαιτίας της απουσίας μεγάλων βιομηχανικών μονάδων στις οποίες οι εργάτες θα μπορούσαν να αναπτύξουν ταξική συνείδηση, τα συγκροτήματα κατοικιών επιδιώκεται να λειτουργήσουν ως τόποι συγκεντροποίησης και συγκρότησης της εργατικής τάξης και υπαγωγής της υπό τον πολιτικό έλεγχο του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος. Στο εσωτερικό τους συναντάμε την αναπαραγωγή της ιεραρχικής δομής του εργοστασίου, οι θυρωροί και οι κομματικοί επιτετραμμένοι διέθεταν εκτεταμένες εξουσίες, η λειτουργία των κοινόχρηστων εγκαταστάσεων ρυθμιζόταν από αυστηρούς κανόνες και στους ενοίκους επιβάλλονταν μια σειρά περιορισμών και απαγορεύσεων όπως το τσίναγμα των χαλιών, το άπλωμα της μπουγάδας στο μπαλκόνι και το παιχνίδι πάνω στο γρασίδι. Παράλληλα η συνεχής επιτήρηση κάτω από την οποία βρίσκονταν οι οικογένειες (την οποία και θα εξετάσω αναλυτικότερα σε επόμενο κεφάλαιο) και οι σταθερές συνθήκες κατοικίας που δημιουργούσε το γεγονός ότι οι ενοικιαστές τους δεν κινδύνευαν πλέον από αυθαίρετες εξώσεις και δεν ήταν πλέον αναγκασμένοι να μετακομίζουν συνέβαλλε σημαντικά στην απρόσκοπτη αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης.

Το ίδιο ορθολογικοποιημένο και επιλεκτικό ήταν και το σύστημα επιλογής των ενοίκων, βάσει ενός συστήματος μοριοδότησης το οποίο κατέτασσε τους δικαιούχους σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με την αναγκαιότητα μετεγκατάστασης τους. Παράγοντες που λαμβάνονταν υπόψη ήταν η οικογενειακή τους κατάσταση η κατάσταση της υγείας τους, οι συνθήκες και ο αριθμός των ενοίκων στην προηγούμενη κατοικία τους. Αρχικά τουλάχιστον οι ανύπαντροι αποκλείονταν από την κατηγορία των άμεσα δικαιούχων, ενώ αντίθετα τα παιδιά δεν θεωρούνταν πλέον ως μειονέκτημα στην εξεύρεση στέγης αλλά μετατρέπονταν σε πλεονέκτημα.⁹⁶

Όμως αν και αυτό το point – system δεν ήταν σε καμία περίπτωση διακοσμητικό, ένα εντυπωσιακά υψηλό ποσοστό των ενοίκων κατέληξε να αποτελείται από νεαρές οικογένειες και μέλη των ανώτερων στρωμάτων της εργατικής αλλά και της μικροαστικής τάξης (κυρίως δημόσιους και ιδιωτικούς υπαλλήλους), με το ποσοστό των

---

⁹⁶ Όσοι ήταν άστεγοι ή είχε καταστραφεί το σπίτι τους κατά την διάρκεια του πολέμου ή απειλούνταν με έξωση λάμβαναν 5 μόρια, 4 μόρια όσοι είχαν γεννηθεί στην Βιέννη και 3 όσοι κατοικούσαν στην πόλη από την 1^η Αυγούστου του 1914, 2 μόρια για κάθε παιδί άνω των 14 ετών και 1 μόριο για κάθε παιδί μικρότερης ηλικίας και για τις εγκύους.
Keller 2001: σ. 36

ανειδίκευτων εργατών (όπως και των ελεύθερων επαγγελματιών) να είναι ιδιαίτερα χαμηλό. Σύμφωνα με τον Helmut Gruber αν το σύστημα αυτό είχε εφαρμοστεί με απόλυτη αυστηρότητα τα συγκροτήματα θα είχαν γεμίσει με πολλά από τα φτωχότερα, λιγότερο καταρτισμένα, εύρωστα και κοινωνικά εύτακτα μέλη της βιεννέζικης εργατικής τάξης.⁹⁷ Άνθρωποι με μεταναστευτική καταγωγή είχαν ελάχιστες πιθανότητες να πάρουν ένα διαμέρισμα ενώ πολλοί από εκείνους που υποστήριζαν τα κόμματα της δεξιάς, γνωρίζοντας ότι δύσκολα θα αισθάνονταν άνετα εντός ενός τέτοιου περιβάλλοντος δεν έμπαιναν εξ αρχής στην διαδικασία να καταθέσουν αίτηση. Η επιλογή περισσότερο «υποσχόμενων» υποκειμένων, ως κατάλληλης βάσης για την δημιουργία του «νέου ανθρώπου» αλλά και για την επιτυχία της κομματικής δουλειάς ήταν έτσι κάτι το οποίο γινόταν, χωρίς απαραίτητα να παραβιάζονται οι κανόνες καθώς και αυτά τα στρώματα πλήττονταν όπως είδαμε από την στεγαστική κρίση.⁹⁸

Τα ποσά που ξόδευε ο δήμος για το στεγαστικό του πρόγραμμα ήταν τεράστια⁹⁹ όπως τεράστιες ήταν και οι ποσότητες των οικοδομικών υλικών που χρησιμοποιούνταν.¹⁰⁰ Καθώς οι δημοτικές επιχειρήσεις δεν μπορούσαν από μόνες τους να καλύψουν αυτές τις ανάγκες ένα μεγάλο μέρος τους παρεχόταν από ιδιώτες. Σε αυτήν την διαδικασία η εμπειρία που είχε αποκτήσει ο δήμος αποδεικνυόταν πολύ χρήσιμη καθώς του επέτρεπε να υπολογίζει το πραγματικό κόστος των υλικών που αγόραζε, με την υπηρεσία που ήταν επιφορτισμένη με το καθήκον αυτό να λειτουργεί ως εμπορική επιχείρηση. Η τυποποίηση στοιχείων όπως τα κάγκελα, τα χερούλια, οι πόρτες και τα παράθυρα έριχνε το κόστος παραγωγής, με τα υλικά συνήθως να παραγγέλλονται σταδιακά κατά την διάρκεια του έτους και μέχρι και το 50% του κόστους τους να καταβάλλεται ανάλογα με την ημερομηνία παράδοσης τους.¹⁰¹ Παράλληλα η οικοδομική δραστηριότητα του δήμου συνιστούσε και ένα τεράστιο πρόγραμμα δημιουργίας θέσεων εργασίας, μέσω και της συνειδητής προσφυγής σε

56

---

⁹⁷ Gruber 1991: σ. 62

⁹⁸ Αντίθετα οι ηγέτες του SDAP επιθυμούσαν πολύ καλύτερες συνθήκες κατοικίας για τους εαυτούς τους. Σε ένα κτίριο το οποίο κατασκευάστηκε στην Albertgasse (σ.σ στον 9ο τομέα) και προοριζόταν για τα ανώτερα στελέχη του κόμματος και τους υψηλόβαθμους υπαλλήλους του δήμου το τυπικό διαμέρισμα είχε τέσσερα δωμάτια, κουζίνα, μπάνιο και τουαλέτα αλλά και δωμάτιο υπηρεσίας. ό, π, σ. 61

⁹⁹ Την οκταετία 1925-33 ο δήμος διέθεσε 717.900.000 σελίνια για την κατασκευή κοινωνικών κατοικιών.

Patzer 1978: σ. 43-44

¹⁰⁰ Η Eva Blau έχει υπολογίσει ότι μόνο το 1928 για την μεταφορά των υλικών που χρησιμοποιήθηκαν απαιτούνταν 113.568 βαγόνια των δέκα τόνων, δηλαδή έναν συρμό με συνολικό μήκος 695 χιλιομέτρων.

Blau 2014: σ. 171

¹⁰¹ ό, π, σ. 171

παραδοσιακές κατασκευαστικές μεθόδους, οι οποίες απαιτούσαν την πρόσληψη μεγάλου αριθμού, ιδίως ανειδίκευτων, εργατών.¹⁰²

Τα διαμερίσματα διέθεταν όλα τρεχούμενο νερό, ηλεκτρικό φως και κουζίνα αερίου, εσωτερική τουαλέτα και δικό τους κελάρι ή σοφίτα. Τα παράθυρα που «έβλεπαν» είτε προς τον δρόμο είτε προς την εσωτερική αυλή παρείχαν φυσικό φωτισμό και εξαερισμό, ενώ πολλά διαμερίσματα διέθεταν και δικό τους μπαλκόνι, κάτι που μέχρι τότε δεν ήταν σύνηθες στην Βιέννη. Η ανύψωση του ισογείου παρείχε μεγαλύτερη ιδιωτικότητα στους ενοίκους του, καθώς πλέον προστατεύονταν από τα αδιάκριτα βλέμματα των περαστικών ενώ η κατάργηση του μακριού ανθυγιεινού διαδρόμου, που μέχρι τότε χαρακτήριζε τις πολυκατοικίες της εργατικής τάξης, οδήγησε στην εξαφάνιση των ποιοτικών διαφορών μεταξύ της πρόσθιας και της οπίσθιας πλευράς του κτιρίου.

Η θεαματική βελτίωση της ζωής των ενοίκων είχε επιπτώσεις και στην κοσμοαντίληψη τους. Ο Kurt Tremel, που ως μικρό παιδί ζούσε σε ένα άθλιο παράπηγμα, μέχρι που μετακόμισε στο συγκρότημα Karl Marx Hof περιγράφει μια τέτοια περίπτωση:

«Η γιαγιά μου ήταν μια εξαιρετικά συντηρητική γυναίκα (πάντα ψήφιζε συντηρητικά). Το γεγονός ότι τώρα στην ανάγκη μας της χαρίστηκε από τους σοσιαλιστές πέρα από μια σύνταξη και ένα διαμέρισμα υψηλότερης ποιότητας διατάραξε εντελώς την κοσμοαντίληψη της. Από ευγνωμοσύνη κάποια μέρα κρεμόταν και στο δικό μας διαμέρισμα μια φωτογραφία του Karl Seitz. Παρ' όλα αυτά η γιαγιά δεν παρέλειψε ποτέ της να ευχαριστεί τακτικά και τον Κύριο για την τύχη μας. Γιατί όπως συνήθιζε να λέει, ο αγαπητός Κύριος είναι υπεύθυνος για την ψυχή και οι σοσιαλιστές είναι υπεύθυνοι για τα λεφτά»¹⁰³

Ιδιαίτερα θετικό για τους ενοίκους ήταν επίσης το γεγονός ότι τα ενοίκια των διαμερισμάτων αυτών ήταν εξαιρετικά χαμηλά, αντιστοιχώντας στο 1/8 των προπολεμικών και στο 1/12 του ποσού που θα έπρεπε να χρεώνει ο δήμος βάση των κριτηρίων της ελεύθερης αγοράς.¹⁰⁴ Το ενοίκιο για τα μικρότερα διαμερίσματα κυμαινόταν έτσι στα 7.6 σελίνια τον μήνα ενώ για τα μεγαλύτερα στα 9,6 σελίνια.¹⁰⁵ Στο ποσό αυτό προστίθεντο οι χρεώσεις για το νερό, το γκάζι, το ρεύμα, την θέρμανση και ορισμένες κοινόχρηστες εγκαταστάσεις, ενώ στον καθορισμό του έπαιζαν ρόλο και ορισμένοι επιπλέον παράγοντες, όπως η πρόσβαση στο δίκτυο των μέσων μαζικής μεταφοράς. Αυτό σήμαινε ότι ένας εργάτης που κατοικούσε σε

57

---

¹⁰² Σύμφωνα με τον Helmut Gruber το στεγαστικό πρόγραμμα έδινε δουλειά κατά μέσο όρο σε 11.500 ανθρώπους το χρόνο.

Gruber 1991: σ. 56

¹⁰³ Kriechbaum 2007: σ. 130

¹⁰⁴ Keller 2011: σ. 38

¹⁰⁵ ό, π, σ. 37

κάποιο από τα συγκροτήματα του δήμο δαπανούσε για την στέγαση του το 3-5% του μισθού του,¹⁰⁶ ενώ σε περίπτωση που ασθενούσε η καταβολή του ενοικίου αναστελλόταν.

Από την άλλη τα συγκροτήματα παρουσίαζαν σημαντικές τεχνικές ελλείψεις, όπως η απουσία ασανσέρ κεντρικής θέρμανσης και λουτρού εντός των διαμερισμάτων, ενώ το ύψος τους ήταν χαμηλό με στόχο την μείωση των εξόδων κατασκευής και θέρμανσης.¹⁰⁷ Επιπλέον τα μικρά και μεσαίου μεγέθους συγκροτήματα διέθεταν έναν περιορισμένο αριθμό κοινόχρηστων εγκαταστάσεων, κάτι που ανάγκαζε τους ενοίκους τους να χρησιμοποιούν και εγκαταστάσεις που βρίσκονταν εντός κάποιου άλλου συγκροτήματος, το οποίο συχνά βρισκόταν σε αρκετά μεγάλη απόσταση και να βασιζονται σε κάποιο από τα πολλά δημοτικά λουτρά. Η χρήση εγκαταστάσεων όπως τα καθαριστήρια και τα λουτρά συνήθως ήταν υπερκοστολογημένη και οι κανόνες που ρύθμιζαν την λειτουργία τους ιδιαίτερα αυστηροί.

Ένας ακόμα παράγοντας που δυσχέραινε την σχέση των ενοίκων με το περιβάλλον τους ήταν και το γεγονός ότι δεν είχαν κανένα λόγο στην διαμόρφωση του ενώ ακόμα και οι μικρότερες επεμβάσεις που ήθελαν να πραγματοποιήσουν στον προσωπικό τους χώρο έπρεπε να έχουν την έγκριση του διαχειριστή. Οι ένοικοι κάθε ορόφου μπορεί να εξέλεγαν έναν αντιπρόσωπο σε μια επιτροπή κατοίκων, η οποία όμως δεν είχε πραγματικές δικαιοδοσίες παρά μόνο συμβουλευτικό ρόλο. Στόχος άλλωστε δεν ήταν οι ένοικοι να αναπτύξουν δικές τους πρωτοβουλίες αλλά οι μεταξύ τους επαφές να περνάνε αποκλειστικά μέσα από τις επίσημες δομές του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος. Οι ηγέτες της σοσιαλδημοκρατίας δεν λάμβαναν έτσι υπόψη τους το γεγονός ότι ο εξαναγκασμός σύναψης κοινωνικών σχέσεων και η υποχρεωτική επικοινωνία είναι η μάλλον ακαταλληλότερη βάση για την δημιουργία σχέσεων αλληλεγγύης, οι οποίες δεν μπορούν απλά να δημιουργηθούν στη βάση δοσμένων αρχιτεκτονικών μορφών.

Μέσω των χαμηλών ενοικίων οι σοσιαλδημοκράτες επεδίωκαν να ενισχύσουν την δύναμη των εργατών και την δυνατότητα τους να αγωνίζονται, καθώς σύμφωνα με τους σοσιαλδημοκράτες οι χρεωμένοι εργάτες δύσκολα μπορούσαν να απεργήσουν. Μπορεί όμως να ειπωθεί και ως μια έμμεση επιδότηση των επιχειρήσεων καθώς με τον τρόπο αυτό μειωνόταν το κόστος αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, άρα και το

---

¹⁰⁶ Keller 2011: σ. 37

¹⁰⁷ Με περίπου 2.60 μέτρα τα διαμερίσματα της κόκκινης Βιέννης ήταν κατά 50 – 100 εκατοστά χαμηλότερα από τα διαμερίσματα της αυτοκρατορικής περιόδου, των οποίων το ύψος κυμαινόταν στα 300 – 350 εκατοστά.

Blau 2014: σ. 209

επίπεδο των μισθών. Σύμφωνα άλλωστε και με τον Anton Weber, τον δημοτικό σύμβουλο που ήταν υπεύθυνος για το στεγαστικό πρόγραμμα: «...μόνο ένα στοιχείο μπορεί να εξαλειφθεί από τους μισθούς των εργατών χωρίς την ανάγκη αύξησης της παραγωγικότητας τους. Αυτό είναι το ενοίκιο»¹⁰⁸

Στο τέλος της κόκκινης Βιέννης ο δήμος θα έχει χτίσει περίπου 64.000 κατοικίες,¹⁰⁹ διασφαλίζοντας στέγη στο 1/8 των κατοίκων του,¹¹⁰ έχοντας παραγάγει το 70% του οικοδομικού όγκου ολόκληρης της περιόδου του Μεσοπολέμου. Οι διαθέσιμες κατοικίες, σε σχέση με το 1910, θα έχουν αυξηθεί κατά 27,2%¹¹¹ με το 1/10 του συνόλου να είναι καινούργιες κατασκευές.¹¹² Παρ' όλα αυτά όμως, το στεγαστικό πρόβλημα της πόλης απείχε ακόμα πολύ από το να λυθεί. Το 1934 μόνο το 18% των εργατικών νοικοκυριών διέθετε παροχή γκαζιού, ρεύματος και νερού ενώ την περίοδο 1924-34 ο αριθμός των αστέγων στα άσυλα τριπλασιάστηκε, φτάνοντας τα 77.419 άτομα.¹¹³ Τα νεαρά ζευγάρια έπρεπε συνήθως να περιμένουν 5 με 6 χρόνια μέχρι να τους δοθεί ένα διαμέρισμα από τον δήμο, κάτι που τα ανάγκαζε να συζούν με τους γονείς και τα νεαρότερα αδέρφια τους, ενώ ακόμα και ο Otto Bauer παραδεχόταν ότι τα διαμερίσματα ήταν ακόμα πολύ μικρά,¹¹⁴ ζήτημα που κατά την γνώμη του θα λυνόταν όταν θα ανέβαιναν οι μισθοί.¹¹⁵

59

60

---

¹⁰⁸ Verlic Marc: Emerging Housing Common? Vienna's housing crises then and now. http://www.rc21.org/en/wp-content/uploads/2014/12/E8_Verlic.pdf 22.09.2016 σ. 7

¹⁰⁹ Autengruber, Schwarz 2013: σ. 14

¹¹⁰ Kalnoky 2007: σ. 36

¹¹¹ Keller 2011: σ. 35

¹¹² Gruber 1991: σ. 46

¹¹³ ό, π, σ. 47

¹¹⁴ Εκείνη την εποχή πολλοί θεωρούσαν ότι το ιδανικό μέγεθος για ένα εργατικό διαμέρισμα ήταν τα 60 τμ.

Keller 2011: σ. 47

¹¹⁵ Csunder, Opll 2006: σ. 382

4. Οι άνθρωποι της κόκκινης Βιέννης

4.1 Η φροντίδα για την νέα γενιά

Εκτός από τις φιλόδοξες παρεμβάσεις τους στην πόλη οι σοσιαλδημοκράτες πίστευαν ότι μπορούσαν να μετασχηματίσουν και τους ανθρώπους που κατοικούσαν εντός της. Στόχος ήταν μέσω της εκπαίδευσης, της βελτίωσης του περιβάλλοντος τους και της διαμόρφωσης της συμπεριφοράς τους οι εργάτες να μετατραπούν σε συνειδητά και γεμάτα αυτοπεποίθηση δρώντα υποκείμενα με υγιή προλεταριακά σώματα¹ που θα αντιλαμβάνονταν τον εαυτό τους ως μέρος ενός ευρύτερου συνόλου.²

Για τον σκοπό αυτό δημιουργήθηκε μια σειρά εγκαταστάσεων και οργανισμών που θα συνόδευαν τον πολίτη «από την κούνια μέχρι και το κρεματόριο», ενώ τα ποσά που διατίθεντο στον κοινωνικό τομέα ήταν τριπλάσια από ότι πριν από τον πόλεμο.³ Στόχος ήταν κάθε μέλος της κοινωνίας να αποκτήσει πρόσβαση στην κοινωνική πρόνοια, η παροχή της οποίας οριζόταν ως ένα από τα σημαντικότερα καθήκοντα της κοινότητας. Αυτή η μετάβαση από την φιλανθρωπία στο καθήκον συνοδεύτηκε από την προσπάθεια μονοπώλησης της μέριμνας από τον δήμο, κάτι που φαίνεται και από την προσπάθεια να εκτοπιστούν οι μοναχές από τα κρατικά ιδρύματα.

Η πρόληψη θα αποτελέσει τον βασικό πυλώνα της κοινωνικής πολιτικής του δήμου, η οποία σύμφωνα με τους σχεδιαστές της ήταν καλύτερη από την θεραπεία,⁴ ενώ επικρατούσε η αντίληψη ότι η φροντίδα του σώματος θα οδηγούσε και σε πνευματική υγεία. Για τον σκοπό αυτό θα κατασκευαστούν σε ολόκληρη την πόλη λουτρά, αθλητικές εγκαταστάσεις, σανατόρια και ιατρεία ενώ στην κοντινή ύπαιθρο θα δημιουργηθούν παραθεριστικά κέντρα για τα παιδιά, τους εργαζομένους και τους ασθενείς. Ιδιαίτερη μέριμνα θα δοθεί στα παιδιά, τα οποία από την ώρα που γεννιούνταν τύχαιναν της φροντίδας της κοινότητας. Κάθε νεογνό λάμβανε ένα ειδικό πακέτο υγιεινής,⁵ ώστε «κανένα προλεταριακό παιδί να μην τυλίγεται πλέον με εφημερίδες»,⁶ ενώ η τακτική εξέταση των εγκύων και των βρεφών απέβλεπε στην έγκαιρη διάγνωση και θεραπεία

61

---

¹ Gruber 1991: σ. 6

² Janke Pia: Politische Massenfeste in Österreich zwischen 1918 und 1938. Βιέννη, Κολωνία, Βαϊμάρη: εκδόσεις Böhlau 2010 σ. 67

³ Frei 1984: σ. 54

⁴ Μόνο το 1932 πραγματοποιήθηκαν προληπτικές εξετάσεις για περισσότερα από 132.000 παιδιά και ενήλικες.

Csender, Opll 2006: σ. 374

⁵ Frei 1984: σ. 54

⁶ Ο δήμος έφτανε να μοιράζει 13.000 δέματα το χρόνο για τα νεογνά.
Gruber 1991: σ. 69

κληρονομικών ασθενειών όπως η σύφιλη. Στα σχολεία δινόταν μεγάλη σημασία σε ζητήματα υγιεινής, με σχολικούς ιατρούς και οδοντίατρους να είναι επιφορτισμένοι με την φροντίδα της υγείας των μαθητών.⁷

Η φροντίδα για τους ενήλικες επικεντρωνόταν κυρίως στους ηλικιωμένους, στους φτωχοποιημένους και σε όσους ήταν ανίκανοι για εργασία και πέρα από την πρόληψη και την θεραπεία περιελάμβανε και τακτικά ή έκτακτα επιδόματα και υλικές ενισχύσεις. Σημαντικές προτεραιότητες αποτέλεσαν επίσης η μάχη ενάντια στην φυματίωση,⁸ η θεραπεία των ρευματισμών και η φροντίδα των ψυχικά ασθενών. Η εφαρμογή καινοτόμων μεθόδων, όπως η αντιμετώπιση των καρκινωμάτων με ακτινοθεραπεία, η δημιουργία κλινικών για την καταπολέμηση των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων και του αλκοολισμού οδήγησαν στην σημαντική βελτίωση της κατάστασης της υγείας των λαϊκών στρωμάτων.

Ταυτόχρονα όμως το υγειονομικό πρόγραμμα του δήμου παρουσίαζε ορισμένες σημαντικές προβληματικές πτυχές. Το γεγονός ότι ο Julius Tandler επεδίωκε την βελτίωση της γενετικής βάσης των επόμενων γενεών και την εξάλειψη των όρων που μπορούσαν να οδηγήσουν σε σωματικές και πνευματικές αναπηρίες τον έφεραν να ολισθαίνει σε ευγονικές θέσεις περί στείρωσης και άλλων μέτρων ελέγχου της αναπαραγωγής *ιδιαζόντως τρομαχτικών στις πρακτικές τους.*⁹ Σύμφωνα με τον Tandler *«το οργανικό κεφάλαιο μιας κοινωνίας είναι οι άνθρωποι που ζουν μέσα σε αυτήν και αυτό το κεφάλαιο πρέπει να διαχειρίζεται με τον ίδιο τρόπο όπως και οι υπόλοιπες αξίες τις οποίες κατέχει αυτή η κοινωνία, ανεξάρτητα αν είναι υλικής ή πνευματικής φύσης».*¹⁰

Στην προσπάθεια αυτή για την δημιουργία «νέων ανθρώπων» κεντρικό ρόλο έπαιζε η εκπαίδευση και ιδίως η εκπαίδευση των νέων. Η τοπική κυβέρνηση μπορεί να διέθετε περιορισμένες δυνατότητες παρέμβασης και μεταρρύθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος, θα καταβάλλει όμως έντονες προσπάθειες για την εισαγωγή νέων διδακτικών μεθόδων και για τον εκδημοκρατισμό του. Βασική παράμετρος αυτής της προσπάθειας ήταν η αντικατάσταση του μηχανιστικού τρόπου διδασκαλίας και της αυστηρής πειθαρχίας από τις μεθόδους του «εργατικού σχολείου». Οι βασικές αρχές του νέου αυτού συστήματος ήταν η σύνδεση του μαθήματος με την ζωή και τις εμπειρίες των μαθητών (όπως η χρήση της τοπικής διαλέκτου), η ενεργητική συμμετοχή τους στο μάθημα αντί της απομνημόνευσης γραμματικών κανόνων και η υποστήριξη τους ώστε να αναγνωρίσουν και να καλλιεργήσουν τις κλίσεις τους. Ο δάσκαλος έπρεπε

62

---

⁷ Σύμφωνα με τον Julius Tandler, τον υπεύθυνο της υπηρεσίας υγείας του δήμου, *«όποιος χτίζει στα παιδιά παλάτια γκρεμίζει τοίχους φυλακών».*

Jahn 2014: σ. 16

⁸ Την περίοδο 1920 – 30 οι θάνατοι από φυματίωση υποχώρησαν από 7.400 σε 3.200 το χρόνο.

Speiser 1979: σ. 50

⁹ Gruber 1991: σ. 68

¹⁰ Csender, Opll 2006: σ. 374

να κατέβει από την έδρα του και να μετατραπεί από αυταρχική προσωπικότητα σε φυσικό ηγέτη και οδηγό, σε φίλο που δίνει συμβουλές και σε συνοδοιπόρο στη διαδικασία της μάθησης. Επιδίωξη ήταν η εθελοντική «κατάταξη» των παιδιών στο κοινωνικό σύνολο και η μετατροπή τους σε χρήσιμα μέλη της κοινωνίας. Για το σκοπό αυτό θα δημιουργηθούν και πολλές εγκαταστάσεις για την φροντίδα εκείνων των ανηλίκων που οι κοινωνικές υπηρεσίες θεωρούσαν ότι κινδύνευαν από ηθικό και κοινωνικό ξεπεσμό.

Όσο όμως σημαντικές και μεθοδολογικά καινοτόμες και αν ήταν οι πρωτοβουλίες που επεξεργαζόταν το παιδαγωγικό ινστιτούτο όμως ήταν εξαιρετικά αμφίβολο εάν είχαν κάποια επίπτωση σε ότι συνέβαινε μέσα στις περισσότερες τάξεις καθώς οι δάσκαλοι είχαν εκπαιδευτεί βάσει άλλων μεθόδων και αρχών. Ο αριθμός των προσδευτικών εκπαιδευτικών που μπόρεσε να προσληφθεί ήταν μικρός, εξαιτίας και της σημαντικής μείωσης του αριθμού των μαθητών ενώ και η επιλογή της τοπικής κυβέρνησης να μην προβεί σε απολύσεις δημιούργησε ένα πλεόνασμα σε εκπαιδευτικούς. Το 1929 όταν δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την πρόσληψη ενός σημαντικού αριθμού νέων εκπαιδευτικών το εκπαιδευτικό πείραμα είχε πλέον καταρρεύσει.¹¹

Η αποτυχία αυτή οφείλεται σε μια σειρά από λόγους, βασικότερος από τους οποίους ήταν η παρουσία μιας ισχυρής αντιπολίτευσης εντός των σχολείων, η οποία καθοδηγούνταν και οργανωνόταν από την καθολική εκκλησία. Σε αυτό συνέβαλε και το γεγονός ότι οι καθολικοί ιερείς παρέμειναν εντός των σχολείων και το ότι το μάθημα των θρησκευτικών συνέχισε να είναι υποχρεωτικό, με τις απαλλαγές από την παρακολούθηση του να δίνονται μόνο σε ειδικές περιπτώσεις.¹² Οι προσπάθειες για την παράταση της παραμονής των παιδιών της εργατικής τάξης εντός του εκπαιδευτικού μηχανισμού προσέκρουαν στις οικονομικές δυνατότητες των οικογενειών τους. Οι υπεύθυνοι του εκπαιδευτικού πειράματος όμως αδυνατούσαν να αναγνωρίσουν το γεγονός ότι οι εργατικές οικογένειες δύσκολα μπορούσαν να υποστηρίξουν κάτι τέτοιο. Έτσι, παρά το γεγονός ότι δίνονταν σημαντικά κίνητρα στα παιδιά των φτωχών οικογενειών, όπως η κατάργηση των διδάκτρων, τα δωρεάν γεύματα και σχολικά υλικά και οι υποτροφίες για τους επιμελείς μαθητές και φοιτητές, η ανώτερη εκπαίδευση, παρά το γεγονός ότι ήταν και αυτή δωρεάν, παρέμεινε προνόμιο των ανώτερων τάξεων.

---

⁹ Gruber 1991: σ. 68

¹⁰ Csender, Opll 2006: σ. 374

¹¹ Παρά το γεγονός ότι οι σημαντικότεροι στόχοι της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης δεν επετεύχθησαν, όπως η δημιουργία ενός ενιαίου σχολείου για όλα τα παιδιά ηλικίας 10-14 ετών και ο εκδημοκρατισμός της εκπαίδευσης με την δημιουργία σχολικών κοινοτήτων, συλλόγων γονέων και επιμελητήριων εκπαιδευτικών, ο αριθμός των μαθητών ανά τάξη, σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει ο Norbert Frei, θα μειωθεί από 47 το 1913 σε 29 το 1928.

Frei 1984: σ. 55

¹² Μόνο εκείνοι των οποίων οι γονείς είχαν εγκαταλείψει επίσημα το δόγμα τους πριν τα παιδιά τους συμπληρώσουν το 7ο έτος της ηλικίας τους μπορούσαν να λάβουν απαλλαγή.

Gruber 1991: σ. 78

Αυτό οφείλεται και στο γεγονός ότι η μόρφωση δεν αποτελούσε προτεραιότητα για τις εργατικές οικογένειες που αντιλαμβάνονταν το σχολείο κυρίως ως έναν ευπρόσδεκτο θεσμό πειθάρχησης των παιδιών τους και όχι ως μέσο κοινωνικής ανόδου. Οι περισσότεροι γονείς άλλωστε δεν γνώριζαν γραφή και ανάγνωση, δεν μπορούσαν άρα και να βοηθήσουν τα παιδιά τους με τα μαθήματα στο σπίτι. Εκείνοι που ευνοήθηκαν περισσότερο από το «άνοιγμα» της εκπαίδευσης ήταν έτσι τα παιδιά των επαγγελματιών στελεχών του κόμματος και των σοσιαλδημοκρατών δημοτικών υπαλλήλων, το εγγυημένο εισόδημα των οποίων μπορούσε να υποστηρίξει τις σπουδές τους.

Με αποτυχία θα στεφθεί και η προσπάθεια των σοσιαλδημοκρατών παιδαγωγών να «εξημερώσουν» τα παιδιά του δρόμου και να επιβάλλουν κανόνες στο φαινομενικά άναρχο και βίαιο χαρακτήρα του παιγνιδιού τους. Ο δρόμος εκλαμβάνόταν ως τόπος ακολασίας και παρακμής, ενώ τα παιγνίδια με τα οποία τα παιδιά «υπεράσπιζαν» την περιοχή τους να θεωρείται ότι οδηγούν στο έγκλημα και την πορνεία.¹³ Οι κομματικοί επιτετραμμένοι δεν αναγνώριζαν στην νεολαία το δικαίωμα στην διασκέδαση καθώς κατά την γνώμη τους καθήκον της ήταν να αφιερώνει τον χρόνο της στην μελέτη και στην εκγύμναση του σώματος, όπως και στις κομματικές δραστηριότητες. Όπως όμως αναφέρει και ο Helmut Gruber: *«παρά τις προσπάθειες των σοσιαλιστών να φέρουν τα παιδιά των εργατικών οικογενειών κάτω από την προστασία και τον έλεγχο των ειδικών και του κόμματος, οι δρόμοι παρέμειναν ένας κεντρικός τόπος κοινωνικοποίησης»*,¹⁴ ένας τόπος στον οποίον αποκτούσαν δεξιότητες που τους βοηθούσαν να επιβιώσουν στις δύσκολες συνθήκες της μεσοπολεμικής περιόδου.

6465

---

¹³ Gruber 1991: σ.165

¹⁴ ό, π, σ. 173

4.2 Οι γυναίκες της κόκκινης Βιέννης

Η στάση των αρχών της «κόκκινης Βιέννης» έναντι των γυναικών των εργατικών στρωμάτων παραμένει καθ' όλη την διάρκεια της περιόδου ιδιαίτερα αντιφατική. Αν και καταβάλλονται σημαντικές προσπάθειες για την βελτίωση της θέσης τους εντός της κοινωνίας, αρκετές από τις αντιλήψεις και τις πρακτικές που εφαρμόζονται χαρακτηρίζονται από συντηρητισμό, αν όχι μισογυνισμό. Σύμφωνα με τον Otto Bauer, ο οποίος ακολουθώντας το παράδειγμα των φιλελεύθερων αστών της εποχής του είχε παντρευτεί μια γυναίκα δέκα χρόνια μεγαλύτερη του και είχε μια ερωμένη που ήταν δέκα χρόνια νεότερη του, βασικό καθήκον των γυναικών ήταν η οργάνωση του νοικοκυριού με τέτοιο τρόπο που οι άντρες τους να βρίσκουν έναν τόπο ηρεμίας, ιδιωτικότητας και άνεσης.¹⁵ Η διατήρηση ενός καθαρού και τακτικού σπιτιού θεωρούνταν οι βασικές αρετές μιας γυναίκας και προπαγανδίζονταν μέσω μιας σειράς λαϊκών εντύπων, όπως τη γυναικεία εφημερίδα «Die Unzufriedene» (Η δυσαρεστημένη), η οποία επαινούσε τις αρετές του γάμου, έδινε συμβουλές για το νοικοκυριό, περιλαμβάνοντας στην ύλη της και συνταγές μαγειρικής. Η γυναίκα γινόταν έτσι κυρίως αντιληπτή ως σύζυγος και μητέρα, σαν ο βασικός θεματοφύλακας της νέας γενιάς, η σωστή ανατροφή της οποίας σύμφωνα με τα σοσιαλιστικά ιδανικά θεωρούνταν το κεντρικό κοινωνικό και πολιτικό καθήκον του φύλου της.

Παρά το γεγονός ότι αποτελούσαν σημαντικό ποσοστό της εργατικής δύναμης,¹⁶ τα συνδικάτα κατά κανόνα αρνούσαν να τις αντιμετωπίσουν ως ισότιμα μέλη και να κινητοποιηθούν για την βελτίωση των δικαιωμάτων τους, καθώς θεωρούσαν ότι καταλάμβαναν θέσεις εργασίας που κανονικά άνηκαν σε άντρες. Η αντίληψη ότι κάποιες οικογένειες εξαιτίας της απασχόλησης των γυναικών διέθεταν διπλό εισόδημα ήταν πλατιά διαδεδομένη, δυσχεραίνοντας ακόμα περισσότερο τις ήδη κακές εργασιακές συνθήκες στις οποίες υπόκειντο. Παρά το γεγονός ότι αποτελούσαν το 26,4% των μελών

66

---

¹⁵ Τα λόγια αυτά ανήκουν στον Otto Bauer και παρατίθενται από τον Helmut Gruber Gruber 1991: σ. 178

¹⁶ Ακόμα και μετά από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και την υποχώρηση της γυναικείας εργασίας το 1931 οι γυναίκες αποτελούσαν το 1/3 των ασφαλισμένων Langewiesche Dieter: Die Freizeit von Arbeiterinnen. Zeitbudgets Wiener Arbeiterfamilien in den 1920er Jahren <http://library.fes.de/gmh/main/pdf-files/gmh/1980/1980-11-a-705.pdf> 19.10.2016. σ. 706

τους,¹⁷ η γενικότερη συμμετοχή τους στις αποφάσεις που λαμβάνονταν, ακόμα και η ενημέρωση τους σχετικά με αυτές, ήταν μικρή, κάτι που οδηγούσε και στην μειωμένη τους συμμετοχή στην εσωτερική τους ζωή. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίησε η συνδικαλίστρια Käthe Leichter μόνο το 27,7% των γυναικών παρευρίσκονταν στις συνελεύσεις των σωματείων τους και μόνο ένα 3% διάβαζε τα συνδικαλιστικά έντυπα.¹⁸

Αλλά ακόμα και γυναίκες που ξεχώριζαν με την προσωπικότητά τους και για τον ρόλο που έπαιζαν εντός του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος, όπως η Käthe Leichter, έρχονταν αντιμέτωπες με μισογυνιστικές αντιλήψεις και συμπεριφορές. Η υποψηφιότητα της ως πρώτης γυναίκας για μια θέση στο διοικητικό συμβούλιο του εργατικού επιμελητηρίου συνάντησε έντονη απόρριψη και πολεμική, με πολλούς άντρες να απαιτούν την απόσυρση της, κάτι που τελικά δεν συνέβη. Γυναίκες όπως η Leichter προέρχονταν κυρίως από μεγαλοαστικές οικογένειες, γνωρίζοντας έναν διπλό αποκλεισμό τόσο από την τάξη τους που απέρριπτε τις πολιτικές τους επιλογές, όσο και από το κόμμα τους εξαιτίας της καταγωγής και του δυναμισμού τους.

Έτσι με εξαίρεση έναν μικρό αριθμό γυναικών στα ανώτερα κλιμάκια η τυπική ακτιβίστρια του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος ήταν εκείνη που εμπλεκόταν με δραστηριότητες που είχαν να κάνουν με την κοινωνική πρόνοια. Αναμφίβολα πάντως το γεγονός ότι τον Μάρτιο του 1919 οι γυναίκες εισήλθαν για πρώτη φορά στο κοινοβούλιο, με επτά υποψήφιες να εκλέγονται με τα ψηφοδέλτια του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος (και μια με αυτό των χριστιανοκοινωνιστών),¹⁹ είχε ιστορική σημασία. Η δραστηριότητα τους θα επικεντρωθεί στην προσπάθεια αλλαγής του πατριαρχικού οικογενειακού δικαίου, στην κατοχύρωση της νομικής ισότητας γυναίκας και συμβίας όπως και των νόμιμων και εξώγαμων τέκνων και στην άρση των διατάξεων που απαγόρευαν στις γυναίκες να εργαστούν σε ορισμένα επαγγέλματα.

Η στάση αυτή των συνδικάτων θα παίξει αποφασιστικό ρόλο στο γεγονός ότι κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1920 οι γυναίκες σταδιακά μετακινούνται από τις θέσεις ειδικευμένης προς θέσεις ανειδίκευτης εργασίας, κάτι που συνεπαγόταν μεγάλες μειώσεις στους μισθούς τους και αυξημένη εργασιακή ανασφάλεια.²⁰ Γυναίκες ηλικίας 30 ετών, αλλά ακόμα και πολλές νεότερες, αντιμετώπιζαν όλο και μεγαλύτερες δυσκολίες να βρουν εργασία καθώς οι εργοδότες αρνούσαν να τις προσλάβουν,

67

---

¹⁷ Gruber 1991: σ. 153

¹⁸ ό, π, σ. 154

¹⁹ Der mühsame Weg der Frauen in die Politik.

<https://www.parlament.gv.at/PERK/FRAU/POL/08.07.2017>

²⁰ Το 41,5% των βιεννέζων γυναικών άνω των 15 ετών υπόκεινται σε πλήρεις εργασιακές σχέσεις. Από αυτές το 46,5% ήταν εργάτριες και το 24,4% υπάλληλοι ενώ σημαντικό μέρος των υπολοίπων ήταν υπηρέτριες στα σπίτια των ανώτερων στρωμάτων.

Gruber 1991: σ. 151

επικαλούμενοι την «προχωρημένη» τους ηλικία.²¹ Οι μισθοί όσων εργάζονταν ανέρχονταν μόλις στο 50-60% των αντίστοιχων των αντρών, ενώ παράλληλα ήταν και εντονότερα εκτεθειμένες στις παραβιάσεις της εργατικής νομοθεσίας, ενώ οι εργασίες του νοικοκυριού αποτελούσαν μια επιπλέον επιβάρυνση²² καθώς ούτε τα μεγαλύτερα κορίτσια ούτε οι σύζυγοι και τα αγόρια συνέβαλαν σε αυτές, ενώ οι μαθήτριες είχαν γενικά αυξημένα καθήκοντα που σε μεγάλο βαθμό επηρέαζαν και τις σπουδές τους.²³

Η επίλυση των προβλημάτων που προκαλούνταν από τις σημαντικές τεχνικές ελλείψεις των διαμερισμάτων (όπως η απουσία εσωτερικού λουτρού, ζεστού νερού και κεντρικής θέρμανσης) έπεφτε επίσης στις πλάτες των γυναικών, πολλές φορές και κυριολεκτικά, όπως όταν αναγκάζονταν να ανεβάσουν το κάρβουνο από το υπόγειο. Ένας επιπλέον παράγοντας που δυσκόλευε την καθημερινότητα τους ήταν οι κανόνες που ρύθμιζαν την χρήση των κοινόχρηστων εγκαταστάσεων. Το γεγονός ότι σε αυτούς τους χώρους, στα πλαίσια της προσπάθειας περιφρούρησης της γυναικείας σεμνότητας, απαγορευόταν η είσοδος στους άντρες σήμαινε ότι και σε αυτήν την περίπτωση έπρεπε να ολοκληρώσουν τις συγκεκριμένες εργασίες χωρίς την βοήθεια του συντρόφου τους. Επιπλέον προβλήματα δημιουργούσε το γεγονός ότι το μηνιαίο πρόγραμμα που καθόριζε το πότε η κάθε οικογένεια μπορούσε να κάνει χρήση της εκάστοτε εγκατάστασης καταρτιζόταν χωρίς την συμμετοχή τους. Αυτό αποτυπωνόταν ιδιαίτερα στα ωράρια λειτουργίας τους, τα οποία συνήθως συνέπιπταν με τα ωράρια εργασίας των γυναικών. Αν και οι εγκαταστάσεις αυτές είχαν το πλεονέκτημα ότι έκαναν ορατή την γυναικεία οικιακή εργασία, φέρνοντας την περισσότερο στην δημόσια σφαίρα και

68

---

²¹ Serloth Barbara: Käthe Leichter (1895 – 1942). στο: Frauen im Umkreis des Austromarxismus. Mitteilungen des Instituts für Wissenschaft und Kunst. 50. Jahrgang 1995, NR5 σ. 20

²² Η μεγάλη καταπόνηση των γυναικών αυτών διαφαίνεται και από την έρευνα της δασκάλας Margarete Rade, η οποία πραγματοποιήθηκε το 1927, από την οποία προκύπτει ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων γυναικών (ήτοι το 88%) ξυπνούσε καθημερινά μεταξύ 5 και 6 το πρωί, με το 83% των παντρεμένων και το 57% των ανύπαντρων να αρχίζει αμέσως με τις εργασίες του νοικοκυριού. Για τις περισσότερες η εργασία στο εργοστάσιο άρχιζε μεταξύ 7 και 8 πμ και διαρκούσε μέχρι τις 5 με 6 το απόγευμα. Το γεγονός αυτό σήμαινε ότι ο ελεύθερος χρόνος των περισσότερων γυναικών, ιδίως των παντρεμένων, ήταν εξαιρετικά περιορισμένος. Αν σχεδόν το 29% των ανύπαντρων γυναικών διέθετε ελεύθερο χρόνο μέσα στην εβδομάδα, για τις παντρεμένες το αντίστοιχο ποσοστό ήταν κάτω του 10%.

Langewiesche Dieter: Die Freizeit von Arbeiterinnen. Zeitbudgets Wiener Arbeiterfamilien in den 1920er Jahren.

<http://library.fes.de/gmh/main/pdf-files/gmh/1980/1980-11-a-705.pdf> 19.10.2016 σ. 707

²³ Το 45% των μαθητριών της Margarete Rade απουσίαζε τακτικά από το μάθημα, με το 33% να μην προσέρχεται την ημέρα της μπουγάδας (δηλαδή μια φορά κάθε δύο με τρεις εβδομάδες) και ένα 12% μάλιστα 5 – 8 μέρες τον μήνα εξαιτίας του γεγονότος ότι έπρεπε να ασχοληθούν με εργασίες του νοικοκυριού.

Papathanasiou 1999: σ. 238

σε επαφή με άλλες γυναίκες εντός ενός κοινόχρηστου χώρου, δεν έφεραν την κοινωνικοποίηση της ούτε βέβαια αμφισβήτησαν το γεγονός ότι επρόκειτο για απλήρωτη εργασία. Από όσα μάλιστα γνωρίζουμε οι περισσότερες από τις γυναίκες που κατοικούσαν εντός των συγκροτημάτων έβλεπαν τις δουλειές του νοικοκυριού ως αντιστάθμισμα έναντι της απρόσωπης εργασίας στο εργοστάσιο και σε αντίθεση με τις επιδιώξεις της σοσιαλδημοκρατίας δεν επιθυμούσαν να τις διεκπεραιώνουν συλλογικά. Οι γυναίκες δέχονταν συμβουλές να μην σπαταλούν τα χρήματα τους σε κοσμήματα και ρούχα αλλά να τα διαθέτουν για την αγορά συσκευών, όπως η ηλεκτρική σκούπα, που θα τις βοηθούσαν στο νοικοκυριό. Πολλές όμως από αυτές τις νέες τεχνολογικές εφευρέσεις μάλλον δημιουργούσαν περισσότερες δουλειές στις γυναίκες και μεγαλύτερο καταμερισμό των εργασιών εντός του νοικοκυριού. Καθώς λοιπόν οι σοσιαλδημοκράτες δεν αμφισβήτησαν τους παραδοσιακούς ρόλους των δύο φύλων δεν κατάφεραν να μειώσουν σημαντικά και την γυναικεία οικιακή εργασία.²⁴ Ακόμα και οι προσπάθειες να απαλλαγούν τα νεαρά κορίτσια από εκείνες τις εργασίες που θεωρούσαν ότι δεν έχουν παιδαγωγικό χαρακτήρα ²⁵ απέτυχαν καθώς ιδίως οι φτωχότερες οικογένειες δύσκολα θα μπορούσαν να παραιτηθούν από την συμμετοχή τους στις εργασίες του νοικοκυριού.

Μια ακόμα επιβάρυνση για τις γυναίκες αποτελούσε το γεγονός ότι ήταν επιφορτισμένες και με την ανατροφή των νηπίων, τα περισσότερα από τα οποία έμεναν εκτός των παιδικών σταθμών.²⁶ Παρά την αύξηση του αριθμού τους ²⁷ οι περισσότερες μητέρες δεν τους εμπιστεύονταν τα παιδιά τους καθώς θεωρούσαν ότι επρόκειτο απλά για κέντρα φύλαξης που από παιδαγωγικής άποψης δεν προσέφεραν πολλά. Πολλοί δέχονταν μόνο όσα παιδιά ήταν άνω των τεσσάρων ετών, ενώ κάποιοι άνοιγαν στις 8 πμ., μια ώρα που οι γονείς βρίσκονταν ήδη στις δουλειές τους. Το γεγονός ότι δεν

69

---

²⁴ Το μοναδικό τέτοιο πείραμα προς αυτήν την κατεύθυνση βρισκόταν στο συγκρότημα κατοικιών Heimhof, η κατασκευή του οποίου ολοκληρώθηκε το 1926 όπου οι οικιακές εργασίες εκτελούνταν από προσωπικό. Όμως και αυτή η προσπάθεια δεν μπόρεσε να στεφθεί με επιτυχία καθώς το κόστος για τις περισσότερες οικογένειες ήταν υπερβολικό ενώ τα διαμερίσματα δεν ήταν κατάλληλα για οικογένειες με μικρά παιδιά.

Blaui 2014: σ. 280

²⁵ Οι ηγέτες του SDAP θεωρούσαν ότι ένας συγκεκριμένος βαθμός συμμετοχής των κοριτσιών στις εργασίες του νοικοκυριού είχε παιδαγωγικό χαρακτήρα, μια άποψη που υπεράσπιζε ιδιαίτερα ο Julius Deutsch, ενώ η Therese Schlesinger ζητούσε και την εμπλοκή των αγοριών στο νοικοκυριό, θεωρώντας ότι ήταν ιδιαίτερα άδικο να επιβαρύνονται μόνο τα κορίτσια.

Parathanasiou 1999: σ. 89

²⁶ Σύμφωνα με την έρευνα της Kathie Lechner το 1931 μόνο 21 από τα 104 παιδιά (δηλαδή το 21,9%) προσχολικής ηλικίας και μόνο 40 από 240 παιδιά σχολικής ηλικίας επισκέπτονταν έναν παιδικό σταθμό ή μια δομή απογευματινής απασχόλησης αντίστοιχα.

ό, π, σ. 101

²⁷ Οι παιδικοί σταθμοί αυξήθηκαν από 20 το 1913 σε 113 το 1931, χρονιά που φιλοξενούσαν σχεδόν 10.000 παιδιά.

Gruber 1991: σ. 66

προσέφεραν γεύματα και το μικρό αντίτιμο που καλούνταν να καταβάλουν ήταν για πολλές οικογένειες πέραν των δυνατοτήτων του προϋπολογισμού τους, ενώ συχνά έκλειναν απροειδοποίητα και υπήρχαν μεγάλες περίοδοι διακοπών στις οποίες παρέμεναν κλειστοί, κάτι που διατάρασσε τον οικογενειακό προγραμματισμό.

Οι γυναίκες της εργατικής τάξης βρίσκονταν συνεχώς αντιμέτωπες με την αμφισβήτηση της ικανότητας τους να παρέχουν έστω και τη στοιχειώδη φροντίδα στα παιδιά τους. Σύμφωνα με τους ηγέτες της σοσιαλδημοκρατίας η μητέρα, λόγω άγνοιας και ανευθυνότητας, κινδύνευε να υποπέσει σε λάθη που μπορούσαν να προκαλέσουν σοβαρές βλάβες στο παιδί της. Η γυναικεία εργασία εκλαμβάνονταν από πολλούς ως η κυριότερη αιτία της υψηλής βρεφικής θνησιμότητας²⁸ και η γυναίκα υπεύθυνη για την αποτυχία της οικογενειακής αναπαραγωγής, μια κατηγορία με την οποία κανένας άντρας δεν βρέθηκε αντιμέτωπος.

Προκειμένου λοιπόν να προστατευτεί η νέα γενιά η μητέρα έπρεπε να υποστηρίζεται και να επιβλέπεται από την κοινότητα. Ο σχολικός ιατρός, ο δάσκαλος, οι υπάλληλοι της πρόνοιας και τα δικαστήρια επικρέμονταν πάνω από την οικογένεια που είχε κινήσει την προσοχή ως «προβληματική». Πολλές φορές και μόνο το γεγονός ότι μια οικογένεια ήταν φτωχή ήταν από μόνο του αρκετό για να μπει στο στόχαστρο των αρχών. Σε κατ' οίκον επισκέψεις, μάλλον επιθεωρήσεις, οι κοινωνικοί λειτουργοί επέκριναν τις μητέρες, υποδεικνύοντας τους να βελτιώσουν την κατάσταση του νοικοκυριού τους, τα ρούχα των παιδιών τους και τα γεύματα της οικογένειας, ενώ οι παιδικές αρρώστιες αποδίδονταν σε ελλιπή μητρική αγάπη και στοργή.²⁹

Σε περιπτώσεις που κρινόταν ότι ένα παιδί έπρεπε να απομακρυνθεί από την οικογένεια του εκδιδόταν μια δικαστική εντολή με την οποία οι γονείς καλούνταν να το παραδώσουν στην πρόνοια, η οποία μετά από ένα διάστημα τεσσάρων εβδομάδων έκανε μια γνωμάτευση η οποία είχε νομική ισχύ.³⁰ Η πολλές φορές αναίτια και βίαιη απομάκρυνση των παιδιών από την οικογενειακή εστία προξενούσε ένα βαθύ τραύμα στα παιδιά, οι επιθυμίες και οι ψυχικές ανάγκες των οποίων δεν λαμβάνονταν υπόψη.

70

---

²⁸ Τα ποσοστά βρεφικής θνησιμότητας κατά την δεκαετία του 1930 ανέρχονταν στο 105 – 120%, όταν στην Βόρεια Ευρώπη, την Ολλανδία και την Ελβετία ήταν περίπου 50%.

Pinol, Walter 2007: σ. 109

²⁹ Μόνο το 1931 οι κοινωνικοί λειτουργοί πραγματοποίησαν 91.000 κατ' οίκον επισκέψεις.

Gruber 1991: σ. 66

³⁰ Από τα 3.324 παιδιά που απομακρύνθηκαν από τις οικογένειες τους το 1926 τα 2.424 κατέληξαν σε ιδρύματα, τα 579 σε ανάδοχες οικογένειες και τα 403 πίσω στις οικογένειες τους, ενώ τα υπόλοιπα σε άλλες δημοτικές εγκαταστάσεις ή σε νοσοκομεία.

Wolfgruber Gudrun: Fremdunterbringung zwischen Kontrolle und Partizipation. Ein historischer Abriss.

http://www.kinderanwalt.at/fileadmin/kija/res/Download/Veranstaltungen/Mensch_Buerger_Kinder/Wolfgruber_Vortrag.pdf 12.10.2016 σ. 9

Μια ειδική υπηρεσία του δήμου αναλάμβανε την κηδεμονία όλων των νόθων τέκνων, όπως και την διεκδίκηση της διατροφής από τον πατέρα τους και όσες ήταν άπορες έγκυοι λάμβαναν επίδομα από το δήμο, αν και συχνά η εύκολη λύση ήταν η μεταφορά του παιδιού σε κάποιο ίδρυμα παρά η ενασχόληση με τα προβλήματα της ανύπαντρης μητέρας.

Κατά την ηγεσία του SDAP βέβαια οι σταθερές σχέσεις ήταν οι κατάλληλες για τον σοσιαλισμό και η πυρηνική οικογένεια, που θεωρούνταν το κύτταρο της κοινωνικής οργάνωσης, έπρεπε να προστατευτεί και να παραμείνει υγιής. Αυτό ασκούσε μεγάλη πίεση στις γυναίκες των εργατικών στρωμάτων, που καλούνταν να ανταποκριθούν στα πρότυπα υγείας και ομορφιάς που έθετε το κόμμα. Σύμφωνα με αυτά έπρεπε να διατηρούν την νεότητα τους, όπως ακριβώς έκαναν και οι γυναίκες της αστικής τάξης, με τα γυναικεία σοσιαλδημοκρατικά περιοδικά να τονίζουν πως εάν μια γυναίκα φρόντιζε με συνέπεια το σώμα της (ιδιαίτερα κατά τις «κρίσιμες» περιόδους) θα κατάφερνε να διατηρήσει την γοητεία της και να παραμείνει ελκυστική για τον σύζυγο της. Στις σελίδες τους έβρισκε επίσης κανείς συμβουλές σχετικά με την φυσική άσκηση και την ιδανική διαίτα, αλλά και την ομορφιά και την μόδα, όπως το ότι τα κοντά μαλλιά και φορέματα ήταν πράγματα άσχετα με την ταξική πάλη και το ότι το ντύσιμο των γυναικών όφειλε να είναι ηθικό.

Η καθημερινότητα των Βιεννέζων γυναικών των κατώτερων στρωμάτων όμως δεν τους επέτρεπε να είναι οι ατρόμητες και χαλαρές σύντροφοι των συζύγων τους και οι φίλες των παιδιών τους, ούτε να αφιερώνουν χρόνο στην μελέτη «χρήσιμων» αναγνωσμάτων, τα οποία όξυναν την σκέψη, όπως οραματιζόνταν οι ηγέτες της σοσιαλδημοκρατίας. Η εργάσιμη ημέρα τους διαρκούσε 16 – 18 ώρες ³¹ ενώ η διατροφή τους βασιζόταν στο ψωμί, τα αμυλούχα δημητριακά, το λίπος, την ζάχαρη και τον καφέ, δηλαδή σε τροφές πλούσιες σε πρωτεΐνες και θερμίδες ³² και ακατάλληλες για την διατήρηση μιας λεπτής σιλουέτας.

Το μέγεθος και η έκταση με την οποία η κομματική ηγεσία επιχειρούσε να επέμβει στην ζωή των γυναικών έφτανε μέχρι το σημείο να αναζητείται η «σωστή» ηλικία για την έναρξη της σεξουαλικής τους ζωής, η οποία παρά τις διαφωνίες οριζόταν σίγουρα μετά τα είκοσι έτη της ηλικίας τους.³³ Οι «πρόωρες» σεξουαλικές επαφές γίνονταν αντιληπτές ως διαταραχή, η οποία μπορούσε να προκαλέσει ανεπανόρθωτες βλάβες στα γεννητικά τους όργανα. Σύμφωνα με ανθρώπους όπως ο Julius Tandler καμία γυναίκα δεν θα έπρεπε να παντρεύεται χωρίς πρώτα να έχει λάβει ένα πιστοποιητικό υγείας από τον μελλοντικό της σύζυγο, καθώς σε διαφορετική περίπτωση

71

---

³¹ Gruber 1991: σ. 151

³² ό, π, σ. 154

³³ ό, π, σ. 173

διακινδύνευε την ευρωστία της νέας γενιάς. Κατά τον Tandler ο έλεγχος της αναπαραγωγής ήταν ζήτημα τόσο σημαντικό που σε καμία περίπτωση δεν επέτρεπε να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες των μεμονωμένων υποκειμένων.³⁴ Αν και το κόμμα του θα αρνηθεί να αποδεχτεί τις περισσότερες από τις απόψεις του, οι σοσιαλδημοκράτες, συμπορευόμενοι με τους χριστιανοκοινωνιστές, τάσσονταν εναντίον της έκτρωσης, θεωρώντας ότι επρόκειτο για ένα ζήτημα για το οποίο έπρεπε να αποφαινούνται οι ειδικοί και όχι οι ίδιες οι γυναίκες, καθώς το έμβρυο άνηκε στην νέα ενότητα, την κοινωνία.

Οι σοσιαλδημοκράτες θα λάβουν μέτρα εναντίον κάθε σεξουαλικής συμπεριφοράς θεωρούσαν ως μη φυσιολογικής ή παρέκκλισης, καθώς κατά την άποψη τους η γυναικεία ακολασία οδηγούσε άμεσα στην πορνεία, η καταπολέμηση της οποίας είχε μετατραπεί σε εμμονή για το SDAP. Η σοσιαλιστική εργατική νεολαία (SAJ) πρέσβευε την αποχή και την αγνότητα, αποθαρρύνοντας την σύναψη διαπροσωπικών σχέσεων, καθώς αυτό που κατά την γνώμη της μετρούσε ήταν η συλλογική εμπειρία. Η ελεύθερη σεξουαλικότητα δεν περιλαμβανόταν έτσι στην απελευθέρωση που οι σοσιαλδημοκράτες υπόσχονταν μέσω των οργανώσεων τους, με τις αντιλήψεις γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα να παραμένουν καθ' όλη την διάρκεια της περιόδου ιδιαίτερα πουριτανικές.

Αντίθετα οι πρακτικές των λαϊκών στρωμάτων διαφοροποιούνταν έντονα από τις επιθυμίες της ηγεσίας, με τα μέλη τους να βρίσκουν και να διαμορφώνουν χώρους ελευθεριότητας ακόμα και εντός των δραστηριοτήτων του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος. Ιδίως οι αναρίθμητες θερινές κατασκηνώσεις προσέφεραν σημαντικές ευκαιρίες για την επαφή μεταξύ των δύο φύλων, οι οποίες συχνά οδηγούσαν και στην σύναψη σταθερών σχέσεων, με τα νέα αυτά ζευγάρια στη συνέχεια κατά κανόνα να αποχωρούν από την σοσιαλιστική νεολαία.³⁵ Μακριά από το σχολείο η επιτήρηση στην οποία υπόκειντο τα νεαρά κορίτσια ήταν μικρή, με σχεδόν τα μισά από αυτά να περνούν ακόμα και τις Κυριακές χωρίς τους γονείς τους.³⁶

Συχνά βέβαια ο γάμος πραγματοποιούνταν μόνο αφ' ότου είχε προηγηθεί εγκυμοσύνη, κάτι που σήμαινε ότι τόσο η ίδια η τελετή όσο και η πρώτη νύχτα σπάνια είχαν για τα εργατικά στρώματα την σημασία που τους απέδιδε η μεσαία τάξη. Την ίδια στιγμή το ποσοστό των εκτός γάμου γεννήσεων συνέχισε να παραμένει υψηλό,³⁷ όπως

---

³⁴ Gruber 1991: σ. 160

³⁵ *ό, π.*, σ. 174

³⁶ *ό, π.*, σ. 173

³⁷ Το 1914 περίπου το 29% των γεννήσεων ήταν εκτός γάμου, με τα ποσοστά εντός της εργατικής τάξης να είναι πολύ υψηλότερα.
Bramhas 1987: σ. 17

και ο αριθμός των εκτρώσεων, ³⁸ τάσεις οι οποίες είχαν διαμορφωθεί ήδη πριν από το πόλεμο. Η γενιά των γυναικών που είχαν γεννηθεί μετά το 1890 ήταν συνηθισμένο να αποκτά μόνο ένα παιδί ³⁹ ως ένας τρόπος μείωσης της επιβάρυνσης τους. Παρά τις προθέσεις των σοσιαλδημοκρατών να υποστηρίξουν την μητρότητα, η κατάσταση στην αγορά εργασίας και οι πιέσεις που δέχονταν από τους εργοδότες τους συχνά τις ανάγκαζε να διακόπτουν την άδεια εγκυμοσύνης τους από φόβο μην χάσουν την εργασία τους.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι παρά το γεγονός ότι μετά τον πόλεμο οι γυναίκες έρχονται εντονότερα στο προσκήνιο, η δημόσια σφαίρα συνεχίζει να κυριαρχείται από τους άντρες και το SDAP παραμένει ένα κόμμα αντρών.⁴⁰ Η επικέντρωση στην πυρηνική οικογένεια και οι προσπάθειες για την ενδυνάμωση της έφερνε τους σοσιαλδημοκράτες πολύ κοντά στις αντιλήψεις και στον παρεμβατισμό των αστών και καθολικών τους αντιπάλων, που θεωρούσαν την εργατική οικογένεια ως μια παθητική και προβληματική οντότητα.⁴¹

7374

4.3 Οι μειονότητες

Ο ευρωπαϊκός Μεσοπόλεμος υπήρξε μια περίοδος έξαρσης των εθνικισμών, καθώς τα κράτη και ιδίως εκείνα που είχαν προκύψει από την διάλυση των Αυτοκρατοριών αναζητούσαν να επανακαθορίσουν την ταυτότητα τους και να ενσωματώσουν την πλατιά μάζα του πληθυσμού τους στην ιδέα του έθνους. Όμως η ύπαρξη συμπαγών μειονοτικών πληθυσμών, οι οποίοι γλωσσικά και πολιτιστικά διαχωρίζονταν από την κυρίαρχη εθνότητα και ταυτίζονταν περισσότερο με ένα άλλο κράτος ή ακόμα χειρότερα δεν διέθεταν κάποιο με το οποίο θα μπορούσαν να ταυτιστούν, όπως οι Εβραίοι ή οι Τσιγγάνοι, ήταν κοινή σε όλα σχεδόν τα ευρωπαϊκά κράτη.

---

³⁸ Ο αριθμός των καταγεγραμμένων εκτρώσεων στην Βιέννη θα αυξηθεί από 400 το 1892 σε 4.500 το 1912

Pinol, Walter 2007: σ. 109

³⁹ Οι γεννήσεις στην Αυστρία θα μειωθούν από 137.000 κατά μέσο όρο την περίοδο 1910-23 σε 119.000 την περίοδο 1923-34.

Weissensteiner 1990: σ. 218

⁴⁰ Οι γυναίκες στην Βιέννη αποτελούσαν το 26% των μελών του 1921 και το 36% των μελών που είχε το κόμμα το 1929.

Gruber 1991: σ. 20

⁴¹ Η αναλογία της γυναικείας ψήφου στους χριστιανοκοινωνιστές ήταν σταθερά υψηλότερη από κάθε άλλο κόμμα. Στις εκλογές του 1931 στους εσωτερικούς τομείς της πόλης το 58,9% των γυναικών ψήφισε το συγκεκριμένο κόμμα, ενώ στους εξωτερικούς τομείς το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 58,2%. Seliger, Ucaer 1984: σ. 160

Παρά τα μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα μετά από την λήξη του Μεγάλου Πολέμου ⁴² ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού της πόλης συνέχιζε να ανήκει σε κάποια μειονότητα. Επρόκειτο κυρίως για Τσέχους και Εβραίους, οι οποίοι τον 19ο αιώνα είχαν μεταναστεύσει μαζικά από την σλαβική Ανατολή.⁴³ Σε μια πόλη όπως η Βιέννη, στην οποία οι ταυτότητες ήταν θολές και εύθραυστες, η δυνατότητα οργανικής «ενσωμάτωση μέσω του αποκλεισμού» ⁴⁴ ήταν πραγματική, καθώς οι μετανάστες παραδοσιακά δεν διαχωρίζονταν από τον υπόλοιπο πληθυσμό.

Από την άλλη ο συντηρητικός αντιμεταρρυθμιστικός καθολικισμός της και η έντονη επιρροή του μεγαλογερμανικού εθνικισμού όξυνε τα αντιμεταναστευτικά αισθήματα της γερμανόφωνης πλειοψηφίας. Ο έντονος αντισημιτισμός και η εχθρότητα έναντι των Τσέχων, η οποία βασιζόταν στην διαφορετική γλώσσα, ήταν πλατιά διαδεδομένες αντιλήψεις, με πολλούς να θεωρούν τους Σλαβόφωνους μετανάστες υπεύθυνους για την κακή κατάσταση της εργατικής τάξης. Ο λεκτικός αντισημιτισμός ήταν το αργότερο από τις αρχές του 20ου αιώνα μέρος του καθημερινού λόγου, με τους Εβραίους να εκλαμβάνονται ως απειλή για την κοινότητα και τον πολιτισμό.

Έτσι, παρά το γεγονός ότι το SDAP επεδείκνυε μια χαρακτηριστική έλλειψη διάθεσης να συγκρουστεί με βαθιά ριζωμένες ιδέες και αντιλήψεις, Εβραίοι, Προτεστάντες και Σλαβόφωνοι δεν είχαν άλλες εναλλακτικές καθώς οι άλλες πολιτικές δυνάμεις τους αρνούσαν την ενσωμάτωση. Οι σοσιαλδημοκράτες δεν ήθελαν σε καμία περίπτωση να στιγματιστούν ως «εβραϊκό» κόμμα και κρατούσαν μια στάση ουδετερότητας έναντι του αντισημιτισμού, υιοθετώντας και οι ίδιοι στην κριτική του καπιταλισμού τους και αντί- εβραϊκά στερεότυπα, κατηγορώντας τους αντιπάλους τους ότι βρίσκονταν υπό την επιρροή του εβραϊκού τραπεζικού κεφαλαίου.⁴⁵ Ήταν όμως το μοναδικό μεγάλο κόμμα της Α' Δημοκρατίας το οποίο δεν ήταν προγραμματικά

75

---

⁴² Την περίοδο 1918-1922 μετανάστευσαν μέσω των πρεσβειών τους 103.746 άτομα με άλλα 40 – 50.000 να μεταναστεύουν ανεπίσημα.

Brousek 1980: σ. 33

⁴³ Στις αρχές του 19ου το ποσοστό των Εβραίων στην Βιέννη ανερχόταν μόλις σε 0,3% φτάνοντας στο 3% στα μέσα του ίδιου αιώνα για να φτάσει το 1900 στο 8,8% και το 1923 το 10,8%.

Garstenauer 2007: σ. 77

⁴⁴ Beller Steven: Was nicht im Baedeker steht. Juden und andere Österreicher im Wien der Zwischenkriegszeit. στο: Stern Frank, Eichinger Barbara (εκδότες): Wien und die jüdische Erfahrung 1900 – 1938. Akkulturation – Antisemitismus – Zionismus. Βιέννη, Κολωνία, Βαϊμάρη: εκδόσεις Böhlau 2009. σ. 12

⁴⁵ Gruber 1991: σ. 26

αντισημιακό, δίνοντας στους Εβραίους πολλές ευκαιρίες ανέλιξης. Οι Otto Bauer, Max Adler, Friedrich Austerlitz, Friedrich Adler, Julius Deutsch, Julius Braunthal, Wilhelm Ellenbogen, Robert Danneberg, Julius Tandler, Therese Schlesinger (Eckstein), Emmy Freundlich, Helene Bauer (Gumpłowicz) και Hugo Breitner είχαν όλοι τους εβραϊκή καταγωγή, αν και πολλοί από αυτούς απεχθάνονταν την εβραϊκότητα τους, με τον Otto Bauer να πρεσβεύει την έντονη αφομοίωση του εβραϊκού στοιχείου.⁴⁶ Ακόμα και ανάμεσα στους ψηφοφόρους του κόμματος οι Εβραίοι υπεραντιπροσωπεύονταν, ενώ το με το εβραϊκό κόμμα λάμβανε ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά στις τοπικές εκλογές, 1,9% το 1919, 2,4% το 1923 και μόλις 0,6% το 1927, όπου και η αυξανόμενη κοινωνική πόλωση έσπρωξε ακόμα περισσότερους Εβραίους προς τους σοσιαλδημοκράτες.⁴⁷

Αν και οι φτωχοί μετανάστες από την Γαλικία αποτελούσαν ένα σημαντικό τμήμα του εβραϊκού πληθυσμού της Βιέννης, τα περισσότερα μέλη της μειονότητας αυτής βάσει της κοινωνικής τους θέσης άνηκαν μάλλον στο εκλογικό ακροατήριο των χριστιανοκοινωνιστών, με πολλούς να είναι έμποροι, ιατροί, δικηγόροι, δημοσιογράφοι και επιστήμονες, που ακολουθούσαν έναν αστικό τρόπο ζωής. Όσοι άνηκαν στα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα διατηρούσαν στενούς δεσμούς με την φιλελεύθερη γερμανική διανόηση, με πολλούς από τους επιφανέστερους ευεργέτες, κριτικούς, σκηνοθέτες, στιχουργούς και συγγραφείς, όπως ο Hugo von Hofmannsthal να είναι και οι ίδιοι Εβραίοι. Οι άνθρωποι αυτοί πολιτικά ήταν Αυστριακοί, πολιτιστικά Γερμανοί, Τσέχοι, Πολωνοί, κ.ο.κ και εθνικά Εβραίοι. Μιλούσαν γερμανικά, εβραϊκά και γίντις και επισκέπτονταν διαφορετικού προσανατολισμού συναγωγές, αν και η εβραϊκή ταυτότητα δεν είχε απαραίτητα σχέση με την θρησκεία. Παρά το γεγονός ότι επρόκειτο για μια υπερεθνική, διακρατική, πολυεθνική και αεθνική μειονότητα, ο βαθμός οργάνωσης της ήταν υψηλός, με την κοινότητα να διαθέτει έναν μεγάλο αριθμό ιδρυμάτων και συλλόγων.⁴⁸ Την περίοδο του Μεσοπολέμου άλλωστε η εβραϊκή ταυτότητα ενισχύεται, αφού οι θρησκευτική μεταστροφή δεν προσέφερε πλέον κανένα πλεονέκτημα. Όπως επισημαίνει ο Έρικ Χομπσμπάουμ «οι περισσότεροι Εβραίοι εξαιτίας της αφομοίωσης τους δεν είχαν πλέον μικρό εβραϊκό όνομα, αλλά – σε αντίθεση με εκείνους του αγγλοσαξονικού κόσμου – σπάνια άλλαζαν το επώνυμο τους, όσο αναγνωρίσιμο κι αν ήταν ως εβραϊκό»⁴⁹

76

---

⁴⁶ Sander Günter: Austromarxismus und Multikulturalismus. Karl Renner und Otto Bauer zur nationalen Frage im Habsburgerstaat.

<http://www.kakanien-revisited.at/beitr/fallstudie/GSandner1.pdf> 12.10.2016 σ. 9

⁴⁷ Seliger, Ucaer 1984: σ. 169

⁴⁸ Το 1923 για τους 201.531 Εβραίους της Βιέννης υπήρχαν 83 δημοτικά, 58 σχολεία βασικής και 55 μέσης εκπαίδευσης, 24 θρησκευτικά σχολεία, 29 νεολογιστικές και 8 φοιτητικές οργανώσεις, 11 αθλητικοί σύλλογοι και 95 συναγωγές με 29.000 θέσεις.

Marboe Isabella: Facettenreiches jüdisches Stadtleben.

<http://david.juden.at/kulturzeitschrift/61-65/63-Marboe.htm> 09.07.2017

⁴⁹ Hobsbawm 2014: σ. 42

Ως συνέπεια της ανόδου του γερμανικού εθνικισμού οι Εβραίοι βρίσκονταν όλο και περισσότερο αντιμέτωποι μιλούσε για τον «εβραϊκό κίνδυνο» ζητώντας ως αμυντικό μέτρο τον περιορισμό των Εβραίων φοιτητών στα ανώτερα ιδρύματα με αντισημιτικές επιθέσεις. Ο καγκελάριος Ignaz Seipel (1922–1924 και 1926–1929), εκφράζοντας ανοιχτά τις σκέψεις του περί του διαχωρισμού των Εβραίων. Το κόμμα των μεγαλογερμανών τασσόταν υπέρ μιας εκστρατείας «διαφωτισμού» του πληθυσμού σχετικά με την διαφθαρτική επιρροή του εβραϊκού πνεύματος, θεωρώντας την αντισημιτική φυλετική αναγκαία. Ο ακραίος αντισημιτισμός στα Πανεπιστήμια θα οδηγήσει στην μείωση του αριθμού των Εβραίων φοιτητών, αν και το 1930 η προσπάθεια των πρυτάνεων να διαχωρίσουν τους φοιτητές ανάλογα με την καταγωγή και το θρήσκευμα τους προσωρινά θα αποτύχει. Στην λογοτεχνία ο «κόκκινος Εβραίος» ήταν ήδη από τις αρχές του αιώνα μια χαρακτηριστική πολιτιστική φιγούρα διανθισμένη με πολλά αρνητικά στερεότυπα. Μετά την νίκη της ρωσικής επανάστασης άλλωστε ο «εβραϊκός κίνδυνος» θα μετατραπεί στον «μπολσεβίκικο εβραϊκό κίνδυνο», ένα ιδεολόγημα το οποίο θα γνωρίσει ευρεία αποδοχή, ειδικά σε μια πόλη όπως η Βιέννη. Παρά το γεγονός όμως ότι περισσότεροι από τους μισούς Εβραίους της πόλης ήταν ψηφοφόροι του SDAP,⁵⁰ επρόκειτο για έναν ιδιαίτερα συντηρητικό πληθυσμό, κάτι που φαίνεται και από τα αποτελέσματα των εκλογών της ισραηλινής πολιτιστικής κοινότητας, στις οποίες δικαίωμα συμμετοχής είχαν μόνο οι άντρες. Το 1932 τα δύο «αριστερά» ψηφοδέλτια έλαβαν μαζί μόλις το 12.4% των ψήφων, με τους σιωνιστές και τους φιλελεύθερους να κυριαρχούν για μια ακόμη φορά.⁵¹

Σε αντίθεση με τους Εβραίους οι Τσέχοι ήταν μια περισσότερο ομοιογενής ομάδα, με τους περισσότερους να ανήκουν στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, κάτι που σήμαινε ότι οι δεσμοί τους με το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα και τα ελεύθερα συνδικάτα ήταν στενότεροι. Παρά το γεγονός ότι πολλοί από αυτούς δεν μιλούσαν καθόλου ή μιλούσαν ελάχιστα Γερμανικά η διαμόρφωση μιας ξεχωριστής κουλτούρας και πολιτιστικής ζωής παρατηρείται μόλις στις αρχές του αιώνα και συνδέεται με την

7778 79

---

⁵⁰ Leppin Eleonore: *Jüdische Lebenserinnerungen. Rekonstruktionen von jüdischer Kindheit und Jugend im Wien der Zwischenkriegszeit*. στο: Stern Frank, Eichinger Barbara (εκδότες): *Wien und die jüdische Erfahrung 1900 – 1938. Akkulturation – Antisemitismus – Zionismus*. Βιέννη, Κολωνία, Βαϊμάρη: εκδόσεις Böhlau 2009. σ. 28

⁵¹ Lichtblau Albert: *Antisemitismus 1900 – 1938. Phasen, Wahrnehmung und Akkulturationseffekte*. στο: Leppin Eleonore: *Jüdische Lebenserinnerungen. Rekonstruktionen von jüdischer Kindheit und Jugend im Wien der Zwischenkriegszeit*. στο: Stern Frank, Eichinger Barbara (εκδότες): *Wien und die jüdische Erfahrung 1900 – 1938. Akkulturation – Antisemitismus – Zionismus*. Βιέννη, Κολωνία, Βαϊμάρη: εκδόσεις Böhlau 2009 σ. 55

άφιξη ενός μεγάλου αριθμού ειδικευμένων εργατών, οι οποίοι είχαν αναπτύξει έντονο εθνικό συναίσθημα. Καθώς όμως σε αντίθεση με τους Εβραίους το πρότυπο προσαρμογής και ενσωμάτωσης των Τσέχων δεν περνούσε μέσα από την εγκατάσταση σε συγκεκριμένες συνοικίες μπορούσαν ευκολότερα να χαθούν μέσα στην πλατιά μάζα του πληθυσμού. Οι απόψεις σχετικά με τον ακριβή αριθμό τους δίστανται καθώς αφενός είναι άγνωστος ο ακριβής αριθμός των ατόμων που αμέσως μετά τον πόλεμο μετανάστευσαν προς την Τσεχοσλοβακία ⁵² και αφετέρου πολλοί από εκείνους που έμειναν στην Βιέννη επέλεξαν να καταγράφονται ως γερμανόφωνοι παρά να προσμετρούνται σε μια μη δημοφιλή μειοψηφία. Το 1923 στην πρώτη απογραφή πληθυσμού 70.278 άτομα κατεγράφησαν ως Τσέχοι και 2.066 ως Σλοβάκοι,⁵³ ο πραγματικός τους αριθμός όμως ήταν σίγουρα μεγαλύτερος.⁵⁴ Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει ο Helmut Gruber, ο πραγματικός αριθμός των Τσέχων στην Βιέννη θα πρέπει να κυμαινόταν μεταξύ 120 - 150.000, κάτι που σημαίνει ότι αποτελούσαν το 6-8% του πληθυσμού.^{55, 56}

4.4 Οι αντιφάσεις του πολιτιστικού προγράμματος

Οι προσπάθειες για την εκπαίδευση της εργατικής τάξης δεν περιορίζονται μόνο στα παιδιά αλλά αφορούν και τους ενήλικους. Σύμφωνα με τους Αυστρομαρξιστές μόνο η εκπαιδευμένη και πειθαρχημένη εργατική τάξη θα μπορούσε να κατακτήσει την πνευματική και πολιτιστική ηγεμονία πάνω σε μια κοινωνική πλειοψηφία που θα βρισκόταν υπό την καθοδήγηση της. Αυτή η αντίληψη περί πολιτιστικής ηγεμονίας σύμφωνα με τον Otto Bauer διαχωριζόταν ξεκάθαρα τόσο από τον ρεφορμισμό της Β' Διεθνούς όσο και από τον Μπολσεβικισμό και στόχευε στην αλλαγή της συνείδησης

80

---

⁵² Ο αριθμός όσων μέχρι και το 1922 μετανάστευσαν στην Τσεχοσλοβακία μέσω του προξενείου ανέρχεται σε 103.746 άτομα (εκ των οποίων 54.919 άντρες, 34.222 γυναίκες και 14.615 παιδιά). Εάν σε αυτόν τον αριθμό προσθέσουμε εκείνους που μετακινήθηκαν το 1923, δηλαδή την χρονιά της απογραφής, και όσους μετανάστευσαν χωρίς να καταγραφούν επίσημα από τις αρχές μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο πραγματικός αριθμός όσων Τσεχοσλοβάκων έφυγαν από την Βιέννη την περίοδο 1919 – 1923 ανέρχεται σε 140.000 – 150.000 άτομα.

Brousek 1980: σ. 34

⁵³ ό, π, σ. 33

⁵⁴ Το γεγονός αυτό φαίνεται και από το αποτέλεσμα των δημοτικών εκλογών του 1919 στις οποίες το κόμμα των Τσεχοσλοβάκων αναδείχθηκε σε τρίτη δύναμη λαμβάνοντας το 8,4% των ψήφων και εκλέγοντας το 4,4% των δημοτικών συμβούλων.

Seliger, Ucakar 1984: σ.167

⁵⁵ Gruber 1991: σ. 10

⁵⁶ Μικρότερες μειονότητες αποτελούσαν οι Κροάτες (40.196 άτομα το 1923 και 40.500 το 1934) και οι Σλοβένοι (37.292 το 1923 και 26.738 το 1934).

Brousek 1980: σ. 35

της εργατικής τάξης, κάτι που θα επιτυγχανόταν κυρίως μέσω της εκπαίδευσης. Η ταξική πάλη δεν γινόταν έτσι αντιληπτή μόνο ως μια αντιπαράθεση ανάμεσα σε αντικρουόμενα ταξικά συμφέροντα αλλά ταυτόχρονα και ως μια πάλη ανάμεσα σε αντικρουόμενα ταξικά ιδανικά.⁵⁷

Κάνοντας όμως την σύγκριση με τις αστικοδημοκρατικές επαναστάσεις οι σοσιαλδημοκράτες διαπίστωναν ότι το προλεταριάτο, σε αντίθεση με την αστική τάξη του 18ου αιώνα δεν είχε κατακτήσει την πνευματική πρωτοπορία. Σύμφωνα με τους Αυστρομαρξιστές άλλωστε μόνο οι μόνοι οι ιδιοκτήτριες τάξεις είχαν πολιτισμό, ενώ οι αμόρφωτες και φτωχές τάξεις εκλαμβάνονταν ως απολίτιστες, ακόμα και ως βάρβαρες, κάτι που διαφαίνεται και από τις αντιλήψεις του Max Adler, ο οποίος έβλεπε την ταξική πάλη και ως μια διαδικασία εξανθρωπισμού.⁵⁸ Αυτή η απαξίωση απέναντι στις υφιστάμενες εργατικές κουλτούρες, οι οποίες στην Βιέννη παρ' όλες τις αντιφάσεις τους ήταν πολύπλοκες, συνοδευόταν από έντονες προσπάθειες να γίνουν αποδεκτά εκείνα που εκλαμβάνονταν ως τα καλύτερα προϊόντα της αστικής κουλτούρας τα οποία κατά την γνώμη της ηγεσίας περιείχαν προοδευτικά στοιχεία, αν όχι και επαναστατικά προίμια.

Ήδη από την εποχή της Αυτοκρατορίας οι Αυστρομαρξιστές ήταν πεπεισμένοι για κεντρικότητα του γερμανικού χώρου στην Ευρώπη και της Ευρώπης στον κόσμο, εντάσσοντας τον εαυτό τους στο «ηγετικό έθνος» της Αυτοκρατορίας, δηλαδή το γερμανικό. Κατά την γνώμη τους σημαντικό μέρος της ταξικής πάλης αφορούσε την κατάκτηση μεριδίου της εθνικής (δηλαδή της αστικής) κουλτούρας από τους εργάτες, κάτι που θα οδηγούσε στην ένωση όλων των Γερμανών σε μια μεγάλη εθνική πολιτιστική κοινότητα (Kulturgemeinschaft) και θα μετέτρεπε τις εργαζόμενες γυναίκες και τους εργαζόμενους άντρες του γερμανικού έθνους σε αληθινά «καλούς» Γερμανούς.⁵⁹ Αλλά μόνο στον σοσιαλισμό θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί αυτός ο στόχος. αφού θα είχαν επιτευχθεί οι απαραίτητες προϋποθέσεις, δηλαδή η αύξηση των μισθών και η επέκταση της σχολικής εκπαίδευσης. Οι αντιλήψεις αυτές δημιουργούσαν μια στενή διασύνδεση του Αυστρομαρξισμού με όλα τα σύγχρονα ρεύματα της

---

⁵⁷ Η άποψη αυτή καταγράφεται και στην απόφαση του κομματικού συνεδρίου του 1927 που διεξήχθη στην πόλη του Λιντς.

Sandkuhler, de la Vega 1970: σ. 382

⁵⁸ Frei 1984: σ. 62

⁵⁹ Sander Günter: Austromarxismus und Multikulturalismus. Karl Renner und Otto Bauer zur nationalen Frage im Habsburgerstaat.

<http://www.kakanien-revisited.at/beitr/fallstudie/GSandner1.pdf> 12.10.2016 σ.7

λογοτεχνίας, της μουσικής και της αρχιτεκτονικής, με μερικούς από τους επιφανέστερους Αυστριακούς διανοητές του Μεσοπολέμου, όπως ο Ludwig Wittgenstein, ο Sigmund Freud, ο Karl Popper και ο Hans Kelsen να εμπλέκονται σε σοσιαλιστικά προγράμματα.⁶⁰

Στη διεκδίκηση του ελεύθερου χρόνου των εργατών όμως οι σοσιαλδημοκράτες είχαν να αντιμετωπίσουν ορισμένους σοβαρούς ανταγωνιστές, οι βασικότεροι από τους οποίους ήταν η εμπορευματική μαζική κουλτούρα και η καθολική εκκλησία. Οι σοσιαλδημοκράτες δεν ήταν γενικώς ενάντια στην θρησκεία αλλά περισσότερο ενάντια στις ιδιότυπες πολιτικές και ρομαντικές μορφές που είχε λάβει ο καθολικισμός στην κεντρική Ευρώπη.⁶¹ Ταυτόχρονα μελετούσαν και θαύμαζαν τις πρακτικές της καθολικής εκκλησίας και την ικανότητα χειραγώγησης των μαζών που αυτή επεδείκνυε. Η προσπάθεια αντικατάστασης του καθολικού εορτολογίου από ένα προλεταριακό (όπως των Χριστουγέννων από την γιορτή του χειμερινού ηλιοστασίου) και οι παροτρύνσεις για την «χρήσιμη» αξιοποίηση της Κυριακής βέβαια ήταν υπερβολικά φιλόδοξα και στην πραγματικότητα εξ αρχής καταδικασμένα εγχειρήματα.

Το ίδιο δύσκολη αποδείχθηκε και η αντιπαράθεση με τις εμπορευματικές αλλά και τις μη εμπορευματικές μορφές αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου από τα λαϊκά στρώματα. Οι αθλητικοί αγώνες (ιδιαίτερα εκείνοι της πάλης, της πυγμαχίας και του ποδοσφαίρου), το τσίρκο και ο χορός, το βαριετέ και το θέατρο αλλά και το πανδοχείο (το οποίο βέβαια εξαιτίας της ενίσχυσης της πυρηνικής οικογένειας βρισκόταν σε παρακμή μετά το 1919) αποτελούσαν δημοφιλείς μορφές διασκέδασης των φτωχών. Ακόμα δημοφιλέστερο όμως ήταν το σινεμά: το φθηνό εισιτήριο, το καλός τέλος και η επαφή με το αντίθετο φύλο μέσα στην σκοτεινή αίθουσα προσέλκυε τεράστια πλήθη κάθε εβδομάδα,⁶² με τα παιδιά και οι νέοι να είναι οι φανατικότεροι θεατές.⁶³ Τα

82

---

⁶⁰ Οι φροϋδικοί για παράδειγμα είχαν ταχθεί υπέρ των προγραμμάτων κοινωνικής μεταρρύθμισης από το 1918, όταν Φρόιντ ανακοινώσε ότι οι ψυχαναλυτές είχαν το καθήκον να βοηθούν τους άτυχους.

Wasserman 2014: σ. 163

⁶¹ Chappel James: *Slaying the Leviathan: Catholicism and the Rebirth of European Conservatism 1920 – 1930*. Submitted in partial fulfillment of the Requirements for the degree of Doctor of Philosophy In the Graduate School of Arts and Sciences. Columbia University 2012 σ. 81

⁶² Το 1926 οι κινηματογραφικές αίθουσες της Βιέννης έκοβαν κατά μέσο όρο 238.846 εισιτήρια την εβδομάδα, ενώ το 1933 παρά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης ο αριθμός αυτός είχε εκτοξευθεί στις 539.163, καθιστώντας το σινεμά την μαζικότερη μορφή διασκέδασης του Μεσοπολέμου, με 400-500 ταινίες να «βγαίνουν» κάθε χρόνο στις αίθουσες. Σύμφωνα με υπολογισμούς του Helmut Gruber το 50% των θεατών κατά τις καθημερινές και το 60% τα Σαββατοκύριακα άνηκαν στην εργατική τάξη.

Gruber 1991: σ. 127-128

⁶³ Τα παιδιά ηλικίας 8-13 ετών πήγαιναν τουλάχιστον 2 φορές το μήνα στο σινεμά, ενώ στους εφήβους ηλικίας 14-16 ετών το 40% πήγαινε 4-7 και το 8% πάνω από 8 φορές. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι γονείς τους έμεναν άνεργοι δεν οδηγούσε στην μείωση του αριθμού των επισκέψεων αυτών.

ό, π, σ. 128

περίχωρα προσέφεραν πολλές επιλογές για μονοήμερες εκδρομές και πεζοπορία, με τις παραλίες του Άνω Δούναβη να αποτελούν έναν εξαιρετικά δημοφιλή προορισμό για τους εργάτες, που απολάμβαναν μια πρωτόγνωρη αίσθηση ελευθερίας όταν περνούσαν τις νύχτες τους κάτω από τον έναστρο ουρανό. Αλλά και εντός του αστικού ιστού οι δυνατότητες ευχάριστης αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου ήταν πολλές, χάρη στην αύξηση εγκαταστάσεων όπως τα δημοτικά κολυμβητήρια.⁶⁴

Οι ηγέτες του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος αμφιταλαντεύονταν μεταξύ της απόρριψης των μορφών διασκέδασης που δεν είχαν παιδαγωγικό περιεχόμενο και της διάθεσης ενσωμάτωσης εκείνου που αντιλαμβάνονταν ως πρόστυχο. Προκειμένου να προτάξουν μια εναλλακτική στην εμπορευματοποιημένη αστική κουλτούρα δημιουργήθηκαν εργατικές χορωδίες, εργατικές συμφωνικές ορχήστρες και πολιτιστικοί σύλλογοι οι οποίοι κάλυπταν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων. Ποιες ήταν όμως οι υψηλότερες και πιο προλεταριακές σοσιαλιστικές μορφές τέχνης; Πως έπρεπε οι εργάτες να «οδηγηθούν» από την κατανάλωση εμπορικών πολιτιστικών αγαθών προς υψηλότερους στόχους; Τις απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα επιχειρούσε να τις δώσει μια μικρή ελίτ κομματικών στελεχών, η οποία ήταν επιφορτισμένη με την διαμόρφωση των πολιτιστικών προγραμμάτων. Η αισθητική τους και οι αξίες τις οποίες πρόσβευαν αντανάκλασαν το γεγονός ότι οι άνθρωποι αυτοί προέρχονταν από την μεσαία τάξη, όντας έντονα επηρεασμένοι από το γερμανικό Bildungsbürgertum, δείχνοντας απροθυμία αναμέτρησης με τις κουλτούρες των εργατικών στρωμάτων.

Παρά την μεγαλόστομη διακήρυξη των σοσιαλδημοκρατών ηγετών ότι καθοδηγούσαν το «μεγαλύτερο και μαζικότερο πολιτιστικό κίνημα της ιστορίας»,⁶⁵ διπλάσιοι εργάτες ήταν ενταγμένοι σε μη σοσιαλιστικούς συλλόγους, προτιμώντας να ξοδεύουν τον ελεύθερο χρόνο τους εκτός των δομών του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος. Επιπλέον παρά τις προσπάθειες της ηγεσίας του, το SDAP σε καμία στιγμή δεν άσκησε απόλυτο έλεγχο ούτε κατάφερε να συντονίσει την πλειάδα των οργανώσεων που ισχυρίζονταν ότι προωθούν την σοσιαλιστική κουλτούρα. Στην πραγματικότητα ακόμα και τα μεσαία στελέχη του κόμματος ήταν πολύ απομακρυσμένα από την καθημερινή ζωή των συλλόγων αυτών, ενώ πολλοί από αυτούς, όπως οι χορωδίες, αντιστέκονταν στον κεντρικό έλεγχο των δραστηριοτήτων τους. Πολλές οργανώσεις κατέληξαν να εξυπηρετούν τα προσωπικά συμφέροντα κομματικών στελεχών που

83

---

⁶⁴ Ο αριθμός των επισκεπτών αυτών των εγκαταστάσεων διπλασιάστηκε την περίοδο 1923-31 φτάνοντας τα 1,78 εκατομμύρια.
Langewiesche Dieter: Die Freizeit von Arbeiterinnen. Zeitbudgets Wiener Arbeiterfamilien in den 1920er Jahren

<http://library.fes.de/gmh/main/pdf-files/gmh/1980/1980-11-a-705.pdf> 19.10.2016. σ. 710

⁶⁵ Gruber 1991: σ. 84

κέρδιζαν αυτοϊκανοποίηση και αναγνώριση με το να κάνουν την οργάνωση τους να λειτουργεί. Πολλοί ήταν εκείνοι που ασκούσαν ανοιχτή κριτική απέναντι σε τέτοια φαινόμενα, η οποία όμως δεν έφερνε κανένα αποτέλεσμα. Αντίθετα σημαντικές επιτυχίες σημείωσαν οι σοσιαλδημοκράτες στην καταπολέμηση του πλατιά διαδεδομένου αλκοολισμού, από την οποία ευνοήθηκαν ιδίως οι γυναίκες.⁶⁶

Ταυτόχρονα το SDAP ήταν και ένας τεράστιος εκδοτικός οργανισμός. Ο Helmut Gruber αναφέρει ότι το 1930 οι κομματικές οργανώσεις εξέδιδαν 127 εφημερίδες και περιοδικά μεταξύ άλλων και 7 καθημερινές εφημερίδες 68 επιστημονικά περιοδικά και 52 εβδομαδιαίες συνδικαλιστικές εφημερίδες.⁶⁷ Συνολικά εκείνη την χρονιά τυπώθηκαν 3.161.000 αντίτυπα σοσιαλδημοκρατικών εφημερίδων και περιοδικών,⁶⁸ το γεγονός όμως ότι ένα μεγάλο μέρος τους διανεμόταν δωρεάν καθιστούσε αυτούς τους αριθμούς πλασματικούς, ενώ πολλά από αυτά έμεναν αδιάβαστα. Στην πραγματικότητα οι εργάτες της Βιέννης αγνοούσαν τον τεράστιο όγκο των εντύπων, ιδιαίτερα εκείνων που ήταν δωρεάν. Το αναγνωστικό κοινό της εφημερίδας Arbeiterzeitung, δηλαδή του κεντρικού κομματικού εντύπου, σε αναλογία με τα μέλη του κόμματος, έβαινε μάλιστα συνεχώς μειούμενο. Ενώ το 1906 διαβαζόταν στην Βιέννη από το ½ των μελών, το 1926 η αναλογία είχε υποχωρήσει στο 1/5 και το 1931 μόλις στο 1/8.⁶⁹ Ακόμα μικρότερο ήταν το ποσοστό εκείνων που διάβαζαν την γυναικεία εφημερίδα Arbeiterinnenzeitung. Μόνο ένα 2,4% των βιομηχανικών εργατριών άνηκε στους τακτικούς μηνιαίους της αναγνώστες, ενώ το ποσοστό όσων διάβαζαν τα κλαδικά συνδικαλιστικά έντυπα, τα οποία είχαν ένα μηνιαίο τιράζ 860.000 φύλων, έφτανε μόλις στο 3%. Ακόμα όμως και τα επαγγελματικά στελέχη αλλά και όσοι εργαζόνταν σε εθελοντική βάση για το κόμμα, τα λεγόμενα «άτομα εμπιστοσύνης», έδειχναν μικρό αναγνωστικό ζήλο.⁷⁰ Αντίθετα οι οπαδοί της σοσιαλδημοκρατίας προτιμούσαν τα λαϊκά έντυπα που εκδίδονταν από το συντηρητικό στρατόπεδο, αλλά και από την εκκλησία,⁷¹ τα οποία έκαναν χρήση ενός πιο

8485

---

⁶⁶ Το πρόγραμμα της πρώτης εργατικής αθλητικής και γυμναστικής γιορτής που διεξήχθη στην Βιέννη τον Ιούλιο του 1926 επισήμανε «Μην μεθοκοπήσεις! Αλλιώς θα ντροπιάσεις την γιορτή μας και ολόκληρο το εργατικό κίνημα».

Langewiesche Dieter: Die Freizeit von Arbeiterinnen. Zeitbudgets Wiener Arbeiterfamilien in den 1920er Jahren

<http://library.fes.de/gmh/main/pdf-files/gmh/1980/1980-11-a-705.pdf> 19.10.2016. σ. 713

⁶⁷ Blau 2014: σ. 470

⁶⁸ Gruber 1991: σ. 87

⁶⁹ ό, π, σ. 88

⁷⁰ Η ειδική έκδοση για τα «άτομα εμπιστοσύνης (Vertrauensleute) το 1931 είχε ένα τιράζ 12.600 αντιτύπων σε εθνικό επίπεδο, όταν μόνο στην Βιέννη υπήρχαν 20.636 τέτοια άτομα.

ό, π, σ. 88 - 89

⁷¹ Σε αντίθεση με το CSP το οποίο σε κεντρικό επίπεδο δεν διέθετε δικό του κομματικό έντυπο η καθολική εκκλησία εξέδιδε 9 καθημερινές εφημερίδες και μια σειρά από εβδομαδιαία και μηνιαία περιοδικά.

Weissensteiner 1990: σ. 136

απλού λεξιλογίου και επέλεξαν μια θεματολογία που ήταν πολύ πιο κοντά στις προτιμήσεις των λαϊκών στρωμάτων.

Οι υπεύθυνοι του πολιτιστικού προγράμματος προσπαθούσαν να προωθήσουν την ανάγνωση και μέσω του μεγάλου δικτύου δημοτικών βιβλιοθηκών.⁷² στις οποίες οι εργάτες καλούνταν να κάνουν κτήμα τους τα επιτεύγματα της επιστημονικής προόδου, ώστε να τα χρησιμοποιήσουν στην συνέχεια στην ταξική πάλη. Οι βιβλιοθηκάριοι λάμβαναν οδηγίες να προωθούν στο αναγνωστικό κοινό τα έργα των κλασικών του μαρξισμού και των κοινωνικών επιστημών, τα περισσότερα από αυτά όμως επιστρέφονταν χωρίς να έχουν διαβαστεί καθώς τα ενδιαφέροντα του εστιάζονταν κυρίως στην λογοτεχνία και την ποίηση, με συγγραφείς όπως οι Stefan Zweig, Erich Maria Remarque, Jack London και Emile Zola να είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς.

Οι προσπάθειες για την μόρφωση των εργατών περνούσαν και μέσα από την ενίσχυση του θεσμού των λαϊκών Πανεπιστημίων, τα οποία είχαν δημιουργηθεί στις αρχές του αιώνα.⁷³ Μέχρι και το 1923 το προσωπικό των ιδρυμάτων αυτών θα έχει διπλασιαστεί ενώ ο αριθμός των τακτικών σπουδαστών τους θα έχει τριπλασιαστεί.⁷⁴ Όμως όλες αυτές οι προσπάθειες για την παροχή ευκαιριών και για την αύξηση του μορφωτικού επιπέδου της εργατικής τάξης συνοδεύονταν από τον φόβο ότι η δημιουργία ενός «μορφωμένου προλεταριάτου» θα αύξανε την επιρροή της αστικής πάνω στην εργατική τάξη, στρέφοντας τελικά τους οπαδούς της σοσιαλδημοκρατίας προς την υποστήριξη των πολιτικών της αντιπάλων.

86

87

---

⁷² Στην «κόκκινη Βιέννη» υπήρχαν 53 δημοτικές βιβλιοθήκες στις οποίες το 1927 εργάζονταν 1.064 εθελοντές βιβλιοθηκάριοι. Ο αριθμός των βιβλίων που τα δανείστηκαν αυξήθηκε από περίπου 1.000.000 το 1927 σε 2.395.547 το 1931.

Gruber 1991: σ. 93 - 94

⁷³ Το 1898 ο ιστορικός Ludo Moritz Hartmann άρχισε να παραδίδει τις πρώτες λαϊκές πανεπιστημιακές διαλέξεις ενώ το 1905 ξεκίνησε η λειτουργία του «πρώτου βραδινού λαϊκού Πανεπιστημίου της Ευρώπης». Γύρω στο 1900 υπήρχαν ήδη 5 τέτοια λαϊκά Πανεπιστήμια που μέσω των διαλέξεων τους στόχευαν να διαδώσουν τα πορίσματα της επιστήμης σε ένα ευρύτερο ακροατήριο και να φέρουν τους εργάτες σε επαφή με τις τέχνες και την λογοτεχνία. Η λειτουργία τους ήταν σύμφωνη με τις αρχές της ελευθερίας, της ισότητας και της αδελφότητας και οι συμμετέχοντες συμμετείχαν στην διαμόρφωση του προγράμματος τους.

Zwer Nephys: Otto Neurath und das rote Wien. Der Beitrag des GWMs zur Schul- und Bildungspolitik der sozialdemokratischen Stadtregierung Wiens zwischen 1925 und 1934. Μεταπτυχιακή εργασία.

Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2011 σ. 28 - 29

⁷⁴ Wasserman 2014: σ. 64

5. Οι κρίσεις και το τέλος της κόκκινης Βιέννης

5.1 Ο Ιούλιος του 1927

Το 1927 η πολιτική κατάσταση στην Αυστρία έμοιαζε να έχει σταθεροποιηθεί. Η οικονομία, παρά το γεγονός ότι συνέχιζε να αντιμετωπίζει προβλήματα, είχε αφήσει πίσω της την κρίση των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων ενώ στην Βιέννη η πολιτική των σοσιαλδημοκρατών είχε ήδη παραγάγει ορατά αποτελέσματα, με το κατασκευαστικό τους πρόγραμμα βρισκόταν σε πλήρη εξέλιξη. Όμως παρά την φαινομενική ηρεμία η πόλωση μεταξύ των πολιτικών στρατοπέδων και οι αντιφάσεις στο εσωτερικό του ίδιου του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος συνέχιζε να προκαλεί εντάσεις και να οδηγεί σε αντιπαραθέσεις.

Τον Ιούλιο του 1927 αυτές οι αντιθέσεις μεταξύ της βάσης και της ηγεσίας οδήγησαν στην εκδήλωση μιας κρίσης που κλόνισε τις σχέσεις εκπροσώπησης μεταξύ των λαϊκών στρωμάτων και του SDAP. Το γεγονός που οδήγησε στην έκρηξη των αντιφάσεων αυτών ήταν η αθώωση των τριών ακροδεξιών, οι οποίοι στις 30 Ιανουαρίου της ίδιας χρονιάς είχαν δολοφονήσει στο χωριό Schattendorf, ένα προπύργιο των σοσιαλδημοκρατών, έναν ανάπηρο πολέμου και ένα οκτάχρονο αγόρι. Ήταν η τελευταία μιας σειράς δικαστικών αποφάσεων με τις οποίες δράστες με ακροδεξιά κίνητρα αθωνόνταν και βίαιες ενέργειες εναντίον σοσιαλδημοκρατών έμειναν ατιμώρητες. Αντίθετα στις περιπτώσεις που οι κατηγορούμενοι ήταν σοσιαλδημοκράτες οι δικαστές εξαντλούσαν την αυστηρότητα τους, επιβάλλοντας τις υψηλότερες ποινές ακόμα και για τα μικρότερα αντικείμενα. Η συνθήκη αυτή έφερνε σε πολύ δύσκολη θέση την σοσιαλδημοκρατική ηγεσία καθώς έδειχνε ανίκανη να προστατέψει τα μέλη της από αυθαίρετες αποφάσεις ενώ ταυτόχρονα κλόνιζαν και την πεποίθηση των μελών της στον θεσμό της δικαιοσύνης, τον οποίον η πρώτη εκλάμβανε ως αναπόσπαστο μέρος του σοσιαλιστικού κράτους του μέλλοντος.

Σαν αντίδραση στην απόφαση αυτή από το ίδιο κιάλας βράδυ της Πέμπτης 14 Ιουλίου θα ξεσπάσει στην Βιέννη μια αυθόρμητη απεργία, η οποία την επόμενη ημέρα θα εξαπλωθεί σε ολόκληρη την Αυστρία. Τα επιχειρησιακά συμβούλια του εργοστασίου ηλεκτρισμού, τα οποία το προηγούμενο βράδυ είχαν προβεί στην κατάληψη των γραφείων της Arbeiterzeitung θα προχωρήσουν στην διακοπή της ηλεκτροδότησης της πόλης, γεγονός που θα αποτελέσει το έναυσμα για χιλιάδες εργάτες να συρρεύσουν στο κέντρο της πόλης. Πολύ σύντομα θα συγκεντρωθεί ένα μεγάλο πλήθος, το οποίο θα ξεσπάσει την οργή του στο δικαστικό μέγαρο, το οποίο θα λεηλατήσει και στην συνέχεια

θα παραδώσει στις φλόγες. Συνολικά 14 απόπειρες των δυνάμεων κατάσβεσης να προσεγγίσουν το φλεγόμενο κτίριο θα αποτύχουν,¹ ενώ ακόμα και ο εξαιρετικά δημοφιλής δήμαρχος Karl Seitz θα εξυβριστεί και θα δεχτεί την επίθεση του πλήθους όταν θα επιχειρήσει να ανοίξει τον δρόμο για τα οχήματα της πυροσβεστικής.

Οι συγκρούσεις των διαδηλωτών με τις δυνάμεις καταστολής² που θα επακολουθήσουν κατά το διήμερο της 15ής και της 16^{ης} Ιουλίου θα αφήσουν πίσω τους 86 νεκρούς (εκ των οποίων οι 5 ήταν αστυνομικοί) και 700 τραυματίες.³ Κατά την διάρκεια των ημερών αυτών το κέντρο της πόλης θα μετατραπεί σε πραγματικό πεδίο μάχης, ενώ και στους εξωτερικούς τομείς σημειώνονται μεμονωμένες αλλά αιματηρές συγκρούσεις, με αστυνομικά τμήματα και γραφεία εφημερίδων που πρόσκειντο στην δεξιά, ιδίως εκείνα της Reichspost στον 8ο τομέα, να δέχονται την επίθεση του πλήθους. Οι άνθρωποι που το αποτελούσαν προέρχονταν κυρίως από τα πιο πληθειακά στρώματα του πληθυσμού και τους φτωχότερους τομείς της πόλης, όπου οι συνθήκες διαβίωσης παρέμεναν για τους περισσότερους εξαιρετικά δυσχερείς.

Η αιματηρή καταστολή από μεριάς της αστυνομίας κλόνισε την πίστη πολλών Αυστρομαρξιστών στην ουδετερότητα των κρατικών μηχανισμών, ενώ η απόφαση της ηγεσίας να απορρίψει το αίτημα πολλών μελών να τους μοιραστούν όπλα θα προξενήσει ένα βαθύ τραύμα στις μεταξύ τους σχέσεις. Παρά το γεγονός ότι στην κομματική βάση και ιδίως στις ένοπλες οργανώσεις υπήρχε μεγάλη διάθεση για όξυνση της σύγκρουσης, η ηγεσία θα επιχειρήσει έτσι να κατευνάσει τις αντιδράσεις και να μεταφέρει την αντιπαράθεση από τον δρόμο στο κοινοβούλιο. Για τον σκοπό αυτό δεν θα ζητήσει και την σύγκληση κοινοβουλευτικής εξεταστικής επιτροπής σε ομοσπονδιακό, παρά μόνο σε τοπικό επίπεδο, προκειμένου να επιτευχθεί η γρήγορη επιστροφή στην ομαλότητα. Αυτή η υποχωρητικότητα όμως δεν θα βρει ανταπόκριση από τους αντιπάλους της καθώς όταν οι σοσιαλδημοκράτες θα ζητήσουν από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση την χορήγηση αμνηστίας σε όλους τους συλληφθέντες ως ένδειξη συμφιλίωσης εκείνη θα αρνηθεί, με αποτέλεσμα να τους επιβληθούν βαριές ποινές από τα δικαστήρια. Αντίθετα με τις ενέργειες της έδειξε στους πολιτικούς της αντιπάλους ότι την κρίσιμη στιγμή δεν ήταν διατεθειμένη να συγκρουστεί, κάτι που εκείνοι θα λάβουν σοβαρά υπόψη τους.

88

---

¹ Benesch 2014: σ. 267

² Μετά από την άρνηση του δημάρχου να σταλεί ο στρατός εναντίον των διαδηλωτών, ο αρχηγός της αστυνομίας και πρώην καγκελάριος Johannes Schober θα κινητοποιήσει 600 σπουδαστές της σχολής της αστυνομίας εναντίον των διαδηλωτών.

Weissensteiner 1990: σ. 193

³ Speiser 1979: σ. 61

Η πράξη του εμπρησμού και το γεγονός ότι οι εργάτες είχαν παρακάμψει την ηγεσία τους αποτέλεσε ένα τεράστιο σοκ για την δεύτερη, που έσπευσε να τους εγκαλέσει για την συμπεριφορά τους. Η εφημερίδα Arbeiterzeitung θα κάνει λόγο για «νεαρούς κομμουνιστές και λοιπό συρφετό», κατηγορώντας τους διαδηλωτές ότι είχαν ασκήσει τρομοκρατία,⁴ ενώ σε συνέντευξη που παραχώρησε στους ανταποκριτές των ξένων μέσων ενημέρωσης στις 20 Ιουλίου ο δήμαρχος της πόλης για «στοιχεία της αβύσσου που προέβησαν σε ενέργειες τις οποίες η οργανωμένη εργατιά απορρίπτει απερίφραστα» και για «αχαλίνωτα στοιχεία της φωτιάς και της βίας». Ο Otto Bauer είδε στις ενέργειες των εξεγερμένων την έκφραση «των αγριότερων παθών, τα οποία εύκολα μπορούν να γίνουν όργανο των δαιμόνων»⁵ και στο συνέδριο του κόμματος τον Οκτώβριο διακήρυξε πως «ποτέ ξανά δεν επιτρεπόταν σε ένα μέρος της εργατιάς να παρασυρθεί σε τέτοιες ενέργειες, ποτέ ξανά δεν έπρεπε να αναλάβει δράση χωρίς την έγκριση του κόμματος».⁶ Ο Max Adler από την άλλη ήταν πιο συμβιβαστικός δηλώνοντας ότι «σε μια ντροπιαστική μέρα για το εργατικό κίνημα, οι διαδηλωτές απέδειξαν την ετοιμότητα των εργατών να υπερασπιστούν στην πράξη ό,τι θεωρούσαν ως δίκαιο».⁷ Καθώς όμως όπως ανέφερα και σε προηγούμενο κεφάλαιο η σύνθεση του σώματος δεν αντανάκλούσε τις απόψεις της βάσης η τοποθέτηση του αυτή αποδοκιμάστηκε από τους περισσότερους συνέδρους, βρίσκοντας την υποστήριξη μόνο όσων αντιπροσώπων προέρχονταν από την νεολαία.

Τα γεγονότα του Ιουλίου του 1927 όξυναν την δυσπιστία της αστικής τάξης και των συντηρητικών δυνάμεων έναντι του δημοκρατικού πολιτεύματος, το οποίο δημιουργούσε τις συνθήκες για την αυτονόμηση των μαζών. Αυτός ο φόβος θα οδηγήσει στην σκλήρυνση των κρατικών μηχανισμών, που μεταξύ άλλων θα σημάνει και την εκκαθάριση του στρατού από τα στελέχη που ήταν μέλη του SDAP, την ίδια στιγμή που οι υποστηρικτές του Χίτλερ εισχωρούσαν στο σώμα των αξιωματικών. Οι κατασταλτικοί μηχανισμοί ενισχύονται και επεκτείνονται, μέσω της περαιτέρω συγκρότησης του «βοηθητικού στρατού», ο οποίος αποτελούνταν από την αστυνομία, την χωροφυλακή και την συνοριοφυλακή. Παράλληλα θα αναβαθμιστεί και ο ρόλος του πραγματικού νικητή της 15ης Ιουλίου, δηλαδή των παραστρατιωτικών συνδέσμων της δεξιάς, οι οποίοι είχαν καταλυτική συμβολή στην καταστολή της 24ωρης απεργίας. Οι οργανώσεις αυτές θα γνωρίσουν σημαντική οργανωτική ανάπτυξη, βλέποντας το ειδικό τους βάρος εντός του συντηρητικού στρατοπέδου να αυξάνει σημαντικά.

---

⁴ Csunder, Opll 2006: σ. 421

⁵ ό,π, σ. 421

⁶ Speiser 1979: σ. 64

⁷ ό, π, σ. 64

Τα επόμενα χρόνια το ρήγμα που είχε ανοίξει στην αυστριακή κοινωνία συνεχώς θα βαθαίνει και τα πολιτικά και κοινωνικά στρατόπεδα θα σκληραίνουν ολοένα και περισσότερο, με την αστική τάξη να προσανατολίζεται πλέον ανοιχτά προς την κατάλυση της δημοκρατίας. Αν και αυτή η πορεία θα πάρει αρκετά χρόνια για να ολοκληρωθεί και εν τέλει θα καταστεί δυνατή μόνο μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και την στροφή προς αυταρχικές μορφές διακυβέρνησης και σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Είχε βέβαια σαν προϋπόθεση την οριστική ήττα του ισχυρού αυστριακού εργατικού κινήματος και των ένοπλων οργανώσεων του, μια σύγκρουση την οποία η ηγεσία του SDAP προσπάθησε πάση θυσία να αποφύγει.

5.2 Η πορεία προς την κατάλυση της δημοκρατίας

Η αντίθεση προς την δημοκρατία και η αναζήτηση αυταρχικών λύσεων διακυβέρνησης διαπερνά ολόκληρη την περίοδο του ευρωπαϊκού Μεσοπολέμου. Οι δυνάμεις της συντηρητικής δεξιάς ζητούσαν την δραματική συρρίκνωση του κράτους, που σύμφωνα με τις αντιλήψεις τους είχε επεκταθεί σε τομείς που βρίσκονταν εκτός των αρμοδιοτήτων του, επιθυμώντας παράλληλα την αύξηση του κατασταλτικού του ρόλου. Αντιτιθέμενες στον μοντερνισμό και στην δημοκρατική παράδοση του 1789, επεδίωκαν την επιστροφή σε ένα σύστημα στο οποίο οι κοινωνικοί ρόλοι και οι ιεραρχίες θα ήταν σαφώς προσδιορισμένες και απολύτως σεβαστές.

Ο καθολικισμός θα έχει σημαντική συνεισφορά στην άνοδο της ακροδεξιάς κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930 και στην Αυστρία θα είναι η καθολική εκκλησία εκείνη που θα ηγηθεί του αντισοσιαλιστικού μετώπου. Παράλληλα το καθεστώς του Μουσολίνι στην εξουσία προσέφερε ένα νέο παράδειγμα αυταρχικής διακυβέρνησης κάτω από έναν ισχυρό ηγέτη, ο οποίος δεν ήταν πλέον απαραίτητο να έχει αριστοκρατική καταγωγή. Η επικράτηση των δυνάμεων αυτών όμως πραγματοποιείται, όπως άλλωστε και στην υπόλοιπη Ευρώπη, μόνο μετά από το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και σχετίζεται άμεσα με την όξυνση των αντιφάσεων στο εσωτερικό του άρχοντος συγκροτήματος που εκείνη προκάλεσε, πλήττοντας την ικανότητα της αστικής τάξης να είναι ηγεμονική και να αποσπά την συναίνεση των χαμηλότερων στρωμάτων. Η προσφυγή στο δεσποτισμό όμως ήταν και η προσπάθεια των ίδιων των κρατικών μηχανισμών να υπερβούν την δική τους κρίση. Ήταν ακριβώς αυτός ο ειδικός ρόλος που έπαιζε το κράτος στην διαδικασία της αντιδημοκρατικής εκτροπής που αδυνατούσαν να αναγνωρίσουν οι σοσιαλδημοκράτες, οι οποίοι θεωρούσαν ότι μια τέτοια προσπάθεια θα στηριζόταν κυρίως στους παραστρατιωτικούς συνδέσμους της δεξιάς.

Η προσπάθεια εγκαθίδρυσης ενός αυταρχικού συστήματος διακυβέρνησης θα ξεκινήσει τον Νοέμβριο του 1928, όταν ο καγκελάριος Ignaz Seipel θα καταθέσει μια πρόταση στο κοινοβούλιο η οποία προέβλεπε την ενίσχυση των εξουσιών του προέδρου της δημοκρατίας, η οποία τελικά θα υιοθετηθεί τον Δεκέμβριο του 1929, με την συναίνεση και του SDAP. Στο εξής ο επικεφαλής του κράτους θα εκλεγόταν απευθείας από τον λαό, ενώ αποκτούσε το δικαίωμα να διαλύει την Βουλή και να ορίζει την κυβέρνηση, όπως και τους δικαστές του συνταγματικού δικαστηρίου, έπειτα από πρόταση της τελευταίας. Επιπλέον οριζόταν ως επικεφαλής του στρατού ενώ αποκτούσε και το δικαίωμα να εκδίδει έκτακτα διατάγματα.⁸ Με τις μεταρρυθμίσεις αυτές ο ρόλος του κοινοβουλίου υποβαθμιζόταν σημαντικά καθώς πλέον θα συγκαλούνταν μόνο σε συγκεκριμένες περιόδους με το επιχείρημα ότι στο μεσοδιάστημα η κυβέρνηση έπρεπε να έχει την δυνατότητα να επικεντρώνεται στο έργο της χωρίς να αναλώνεται σε κοινοβουλευτικές αντιπαραθέσεις.

Στα πλαίσια αυτής της συνταγματικής μεταρρύθμισης η ομοσπονδιακή κυβέρνηση αποκτούσε το δικαίωμα να ελέγχει τα οικονομικά της Βιέννης, οι αρχές της οποίας σε ένδειξη καλής θέλησης θα προχωρήσουν στην αναθεώρηση του προϋπολογισμού της. Με την αναπροσαρμογή του συστήματος κατανομής των ομοσπονδιακών πόρων στα κρατίδια το 1931 το ποσό που αντιστοιχούσε στην πρωτεύουσα μειώθηκε κατά το ¼ συγκριτικά με την προηγούμενη χρονιά, με τα έσοδα της να έχουν ήδη μειωθεί κατά 37% εξαιτίας της κρίσης. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην δραστική περικοπή των κονδυλίων που κατευθύνονταν στην κοινωνική πολιτική, με το ετήσιο ποσό που προβλεπόταν για το στεγαστικό πρόγραμμα να μειώνεται από τα 80 στα 43 εκατομμύρια σελίνια.⁹

Δραματικότερες ήταν βέβαια οι επιπτώσεις της κρίσης στην ίδια την εργατική τάξη. Η πίεση που δημιουργούσε ο διευρυνόμενος εφεδρικός στρατός των ανέργων,¹⁰ όπως και οι συνεχείς επιθέσεις εναντίον του εργατικού κινήματος αύξαναν την αγωνία όσων είχαν ακόμα εργασία και μείωναν τις πιθανότητες επιτυχίας των εργατικών αγώνων. Η επικράτηση τάσεων απάθειας και επιβιωτισμού αλλά και αριστερισμού και πρακτικισμού οδήγησαν στην διάρρηξη του δεσμού μεταξύ της κομματικής και συνδικαλιστικής ηγεσίας και των μαζών. Η πολιτική αποδέσμευση από το σοσιαλδημοκρατικό κίνημα παρατηρείται από την άνοιξη του 1932, λαμβάνοντας την επόμενη χρονιά τα χαρακτηριστικά μαζικής εξόδου. Από τον Μάιο του 1933 μέχρι και

90

---

⁸ Weissensteiner 1990: σ. 202

⁹ Csender, Oppl 2006: σ. 446

¹⁰ Ενώ την περίοδο 1927 – 29 το μέσο ποσοστό ανεργίας κυμαινόταν στο 9%, το 1933 θα έχει ανέβει στο 38% για να αγγίξει την επόμενη χρονιά σχεδόν το 40% του εργατικού δυναμικού. Werlitsch 2009: σ. 22

τον Ιανουάριο του 1934 το SDAP θα χάσει το 31% των μελών του,¹¹ ενώ και στα ελεύθερα συνδικάτα θα παρατηρηθεί μια παρόμοια εξέλιξη,¹² την οποία η ηγεσία του SDAP θα προσπαθήσει να αποκρύψει.

Παράλληλα οι συνέπειες της κρίσης θα οδηγήσουν και στην ενδυνάμωση της αριστερής πτέρυγας του κόμματος, κάτι που όμως δεν λειτούργησε ανασταλτικά στην παθητικοποίηση της βάσης. Κριτική στην πολιτική της ηγεσίας από τα αριστερά είχε αρχίσει να αρθρώνεται ήδη από τον Ιούλιο του 1927 αλλά μόλις κατά την συνδιάσκεψη της 15ης Απριλίου του 1933 αυτή η τάση εμφανίστηκε ως συγκροτημένη αριστερή αντιπολίτευση που αντιλαμβάνονταν τον εαυτό της ως επαναστατική εναλλακτική έναντι της επίσημης κομματικής γραμμής. Μέχρι το φθινόπωρο η φράξια αυτή θα έχει δημιουργήσει μια πλατιά βάση υποστηρικτών, κερδίζοντας υποστηρικτές κυρίως στην νεολαία και στις ένοπλες οργανώσεις. Ακόμα όμως και αυτή δεν θα επιδιώξει την συγκρότηση ενός αριστερού μετώπου, επιδιώκοντας να διαχωριστεί από την «μπολσεβίκικη τακτική» του κομμουνιστικού κόμματος.¹³

Στην παθητικοποίηση των μαζών όμως θα συντελέσει και μια σειρά άλλων παραγόντων, όπως ο τρόπος διεξαγωγής των μαζικών γιορτών και των τελετουργικών, με τα οποία η ηγεσία επεδίωκε να καλύψει την παράλυση και τα αδιέξοδα της πολιτικής της. Στις εκδηλώσεις αυτές οι μάζες εκλαμβάνονταν ως παθητικοί θεατές και οι εκατοντάδες συντελεστές ως άβουλοι κομπάρσοι, των οποίων ο ρόλος εξαντλούνταν στο να ακολουθούν μια ηγετική προσωπικότητα. Τα τελετουργικά αυτά μπορεί να έδιναν παρηγοριά και ελπίδα σε μια καταπονημένη εργατιά, παρουσίαζαν όμως μια εξιδανικευμένη εικόνα ενός καλύτερου (μελλοντικού) κόσμου, ο οποίος δεν συνδεόταν με τα καθημερινά προβλήματα του ζοφερού παρόντος. Η πραγματικότητα έτσι παραμορφωνόταν, ενώ ταυτόχρονα δινόταν η ψευδαίσθηση μιας ισχύος η οποία, αν ποτέ υπήρξε, είχε προ πολλού χαθεί. Η όλο και συχνότερη καταφυγή στην χρήση αισθητικών μέσων και η επίκληση στα συναισθήματα του κοινού, όπως με τα εξορκιστικά τελετουργικά τα οποία κορυφώνονταν με το συμβολικό κάψιμο των εχθρών, αντικαθιστούσαν την λογική και την πολιτική κρίση. Εξαιτίας του φόβου που προκαλούσε ο αναδυόμενος κίνδυνος του φασισμού οι γιορτές αυτές μετατρέπονταν σε μαζικές κινητοποιήσεις, οι οποίες διοργανώνονταν με την πεποίθηση πως η βούληση ήταν από μόνη της αρκετή για να αποτραπεί η αντιδημοκρατική εκτροπή. Δεν είναι

9192

---

¹¹ Bakk – Kriejes 2011: σ. 40

¹² Τα ελεύθερα συνδικάτα είχαν 655.000 μέλη το 1931, αριθμός που θα υποχωρήσει στις 480.000 το 1934, ενώ αντίθετα εκείνα των χριστιανοκοινωνιστών θα αυξήσουν τα μέλη τους από τις 112.000 στις 130.000, για να αυτοδιαλυθούν στην συνέχεια υπό το νέο καθεστώς. Krula 2002: σ. 44

¹³ Holtmann Everhard: Zwischen Unterdrückung und Befriedung. Sozialistische Arbeiterbewegung und autoritäres Regime in Österreich 1933 – 1938. Μόναχο: εκδόσεις R. Oldenburg 1978 σ. 74

όμως μόνο οι γιορτές αλλά συνολικά τα πολιτιστικά προγράμματα που μετά από τον Ιούλιο του 1927 έρχονται να υποκαταστήσουν όλο και περισσότερο την πραγματική πολιτική και την άρθρωση πολιτικού λόγου και προτάσεων. Παράλληλα εντείνονται και οι προσπάθειες για την οργανωτική περιχαράκωση του σοσιαλδημοκρατικού στρατοπέδου, το 1931 θα ληφθεί έτσι η απόφαση για την μαζική αποχώρηση από τους αστικούς συλλόγους, η οποία όμως θα προσκρούσει στην διαφωνία ενός μεγάλου μέρους της βάσης.¹⁴

Την ίδια περίοδο η πολιτική κατάσταση στην Αυστρία συνεχώς χειροτέρευε.¹⁵ Την παραίτηση του καγκελαρίου Seipel στις 4 Μαΐου του 1929 ακολούθησε μια βαθιά κρίση εκπροσώπησης των αστικών δυνάμεων και του συντηρητικού στρατοπέδου, καθώς οι χριστιανοκοινωνιστές δεν ήταν πλέον σε θέση να εγγυηθούν τις κοινωνικές συμμαχίες που ήταν απαραίτητες για την διακυβέρνηση της χώρας. Όπως αναφέρει και Καρλ Μαρξ: «Μια ταξική ηγεμονία ξεπερνά την δική της ταξική βάση για να επεκταθεί σε τάξεις ή σε βοηθητικά κοινωνικά στρώματα, που στηρίζονται ή είναι υποταγμένα στον κυρίαρχο οικονομικό συνασπισμό. Οι τρόποι ενοποίησης αυτού του συνασπισμού μπορεί να είναι διάφοροι: γραφειοκρατικός, αστυνομικός, κοινοβουλευτικός και μπορεί να εμπερικλείουν επίσης μια αντίφαση έτοιμη να εκραγεί σε περίοδο κρίσης».¹⁶ Με αυτήν την έννοια, σύμφωνα με τον Αντόνιο Γκράμσι, μια οργανική καπιταλιστική κρίση «προκαλεί έναν νέο τρόπο συγκρότησης/ενοποίησης της κυρίαρχης τάξης γιατί το πρόβλημα είναι να αποκατασταθεί ο μηχανισμός ηγεμονίας».¹⁷ Ταυτόχρονα «όσο περισσότερο επιδεινώνεται η κρίση, τόσο περισσότερο δημιουργείται ένα είδος κατάστασης διπλής εξουσίας από την άποψη της αστικής τάξης: πίσω από τη φαινομενική εξουσία συγκροτείται μια άλλη εξουσία που υπολογίζει σε μη νόμιμες δυνάμεις και συνενοχές της πρώτης».¹⁸

---

¹⁴ Ιδιαίτερα έντονα θα αντιδράσουν οι σοσιαλδημοκράτες ποδοσφαιριστές, σύμφωνα με δήλωση των οποίων «ο αθλητισμός είναι αθλητισμός και η πολιτική υπόθεση του κόμματος και των συνδικάτων».

Gruber 1991: σ. 103

¹⁵ Η οικονομική κρίση στη χώρα θα κορυφωθεί μετά από τις στις 8 Μαΐου του 1931, όταν και θα καταρρεύσει η μεγαλύτερη αυστριακή τράπεζα, η Credit-Anstalt, από την οποία εξαρτιόντουσαν τα ¾ των βιομηχανικών επιχειρήσεων. η οικονομική κρίση θα γνωρίσει την κορύφωση της. Το έκτακτο σχέδιο της κυβέρνησης για την διάσωση της προέβλεπε την εξυγίανση του προϋπολογισμού της, με το κόστος διάσωσης της να καλούνται να το καταβάλλουν οι πολίτες, κυρίως μέσω της αύξησης των έμμεσων φόρων. Οι σοσιαλδημοκράτες θα συναινέσουν στην πρόταση αυτή, χωρίς όμως να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία για να διεκδικήσουν την ανάληψη της πλειοψηφίας των μετοχών της από το κράτος, περιοριζόμενοι στο αίτημα για την καταδίκη των διευθυντών της.

Weissensteiner 1990 σ. 208 - 209

¹⁶ Μπυσί – Γκυλσμάν Κριστίν: Ο Γκράμσι και το κράτος. Για μια υλιστική θεωρία της φιλοσοφίας.

Αθήνα: εκδόσεις Θεμέλιο 1984 σ. 126 – 127

¹⁷ ό, π, σ. 118

¹⁸ ό, π, σ. 119

Στην Αυστρία, ο άνθρωπος ο οποίος βρέθηκε επικεφαλής αυτού του σχεδίου ήταν ο ίδιος ο καγκελάριος Engelbert Dollfuß, ο οποίος ανέλαβε τα καθήκοντα του στις 20 Μαΐου του 1932, μετά από την παραίτηση του Karl Buresch. Όντας μόλις σαράντα ετών ήταν ένα σχετικά άφθαρτο πρόσωπο, το οποίο όμως προερχόμενο από την πατριωτική πτέρυγα του κόμματος, είχε μια αντιφατική άποψη για το δημοκρατικό πολίτευμα. Το γεγονός ότι η κυβέρνηση του στηριζόταν σε μια οριακή πλειοψηφία ενός βουλευτή ¹⁹ θα ενισχύσει τις αντιδημοκρατικές του αντιλήψεις καθώς μέσα στις συνθήκες της οικονομικής κρίσης το έργο της κυβέρνησης καθιστούσαν εξαιρετικά δύσκολο, που μια σειρά σκανδάλων το δυσχέρανε ακόμα περισσότερο.

Το μεγαλύτερο από αυτά τα σκάνδαλα, το οποίο θα τον φέρει και διεθνώς σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, θα ξεσπάσει τον Ιανουάριο του 1934. Σε έναν συρμό ο οποίος θα κινήσει την υποψία σιδηροδρομικών εργατών που ήταν οργανωμένοι στην σοσιαλδημοκρατία θα εντοπιστεί ένα μεγάλο φορτίο όπλων, το οποίο όπως αποδείχτηκε είχε αποσταλεί από την φασιστική Ιταλία και είχε ως προορισμό του την Ουγγαρία, ενώ ένα μέρος του προοριζόταν και για τους παραστρατιωτικούς συνδέσμους στην Αυστρία. Η κυβέρνηση ήταν εν γνώσει του γεγονότος, το οποίο όμως αποτελούσε παραβίαση των συνθηκών του Τριανό και του St Germain, οι οποίες απαγόρευαν την πώληση όπλων στις ηττημένες δυνάμεις, ενώ και η σκληρή καταστολή της απεργίας των σιδηροδρομικών που ακολούθησε (και στην οποία συμμετείχαν πέρα από τους σοσιαλδημοκράτες τόσο οι χριστιανοκοινωνιστές όσο και οι μεγαλογερμανοί) θα προκαλέσει έντονες αντιδράσεις.

Στην αντιπαράθεση που ακολούθησε στο κοινοβούλιο στις 4 Μαρτίου, κατά την οποία τόσο οι σοσιαλδημοκράτες, όσο και οι μεγαλογερμανοί ζητούσαν την παύση των διώξεων εναντίον των απεργών. Σε αντίθεση με την πρόταση των σοσιαλδημοκρατών που απορρίφθηκε, εκείνη των μεγαλογερμανών θα γίνει απροσδόκητα αποδεκτή με ψήφους 81 υπέρ και 80 και αυτό παρά το γεγονός ότι δύο σοσιαλδημοκράτες βουλευτές μέσα στην αναταραχή που επικρατούσε μπέρδεψαν τα ψηφοδέλτια και ψήφισαν κατά.²⁰ Εξαιτίας του γεγονότος αυτού η κυβέρνηση θα ζητήσει την επανάληψη της ψηφοφορίας, παρ' ότι γνώριζε ότι το αποτέλεσμα δεν θα άλλαζε. Το γεγονός αυτό θα οδηγήσει στην διαδοχική παραίτηση και των τριών προέδρων της Βουλής, προκειμένου να έχουν το δικαίωμα συμμετοχής στην ψηφοφορία. Δημιουργήθηκε έτσι ένα πρωτόγνωρο πολιτικό

---

¹⁹ Στον συνασπισμό αυτό οι χριστιανοκοινωνιστές είχαν 66 βουλευτές ενώ οι κυβερνητικοί τους εταίροι της συντηρητικής δεξιάς, δηλαδή τα κόμματα του Lanbund και του Heimatblock είχαν από 9 και 8 βουλευτές αντίστοιχα.

Weissensteiner 1990: σ. 228

²⁰ ό, π, σ. 232

αδιέξοδο καθώς δεν υπήρχε πλέον κάποιος που να έχει την αρμοδιότητα να κηρύξει την λήξη της διαδικασίας και να καλέσει σε νέα συνεδρίαση, ενώ και το Σύνταγμα δεν προέβλεπε αν σε τέτοιες περιπτώσεις έπρεπε να προκηρυχθούν νέες εκλογές. Η απόπειρα του τρίτου προέδρου να συγκαλέσει το κοινοβούλιο για τις 15 Μαρτίου, προκειμένου να λήξει και επισήμως η διακοπείσα συνεδρίαση, πρωτοβουλία που είχε βρει αντίθετη την κυβέρνηση και τον πρόεδρο της δημοκρατίας, θα αποτραπεί με την βοήθεια της αστυνομίας, η οποία θα εμποδίσει τους βουλευτές των σοσιαλδημοκρατών και των μεγαλογερμανών να εισέλθουν στο κτίριο.

Η κατάσταση αυτή έδωσε στον Dolfuß την ευκαιρία να καταφύγει στην έκτακτη νομοθεσία της πολεμικής περιόδου, η οποία δεν είχε καταργηθεί. Το επόμενο διάστημα, έχοντας απέναντι τους μια χαρακτηριστικά αναποφάσιστη σοσιαλδημοκρατία, οι δυνάμεις που επιβουλεύονταν την δημοκρατία θα προχωρήσουν στην μεθοδική αποδόμηση των δημοκρατικών θεσμών. Στα τέλη Απριλίου θα απαγορευτεί ο εορτασμός της εργατικής Πρωτομαγιάς, η οποία όμως θα αγνοηθεί από τους εργαζομένους.²¹ Στις 10 Μαΐου θα απαγορευτεί η διεξαγωγή εκλογών σε επίπεδο δήμων και κρατιδίων και στις 26 του ίδιου μήνα θα τεθεί εκτός νόμου το κομμουνιστικό κόμμα, ενώ τέσσερις μέρες αργότερα και οι ένοπλες πολιτοφυλακές των σοσιαλδημοκρατών (Republikanischer Schutzbund). Στις 20 Μαΐου η κυβέρνηση θα προχωρήσει στην ίδρυση του Πατριωτικού Μετώπου (Vaterländische Front), που στόχος ήταν να αποτελέσει το ενιαίο κόμμα στο μελλοντικό μονοκομματικό κράτος. Σε μια συγκέντρωση του μετώπου αυτού που διοργανώθηκε στις 11 Σεπτεμβρίου στο Πράτερ, ο Dolfuß θα διατρανώσει πως η εποχή της κυριαρχίας των κομμάτων είχε φτάσει πλέον στο τέλος της και πως απαιτούνταν η μετάβαση σε μια αυταρχική μορφή διακυβέρνησης.²²

Από την αρχή του νέου έτους ένα κύμα εθνικοσοσιαλιστικής τρομοκρατίας θα συνταράξει την χώρα.²³ Καθώς το ενδεχόμενο επικράτησης έμοιαζε όλο και πιθανότερο, ένα μέρος της ηγεσίας του SDAP έμοιαζε πρόθυμο να αποδεχτεί ως προσωρινή λύση ένα αυταρχικό καθεστώς υπό τον Dolfuß, σαν το «μικρότερο κακό». Ως προϋποθέσεις έθεταν να εγκριθεί από το κοινοβούλιο μια εγκύκλιος, η οποία θα τον εξουσιοδοτούσε να κυβερνά για ένα διάστημα δύο ετών με έκτακτα διατάγματα. Επιπλέον ζητούσαν την δημιουργία μιας μικρής κοινοβουλευτικής επιτροπής (στην οποία η κυβέρνηση θα είχε την πλειοψηφία), η οποία θα διατηρούσε το δικαίωμα να ασκεί κριτική στις αποφάσεις

---

²¹ Με 10.000 συντελεστές και 60.000 θεατές να συρρέουν στο στάδιο Πράτερ η εκδήλωση αυτή αποτέλεσε την τελευταία μαζική γιορτή του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος..

Jahn 2014: σ. 74

²² ό, π, σ. 75

²³ Τα μέλη του αυστριακού NSDAP βέβαια ήταν γνωστό ότι έρεπαν προς την χρήση βίας για την επίτευξη των στόχων τους, όντας υπεύθυνα για το 90% όλων των βίαιων ενεργειών που κατεγράφησαν το 1932.

Werlitsch 2009: σ. 28

αυτές, όπως και την επαναλειτουργία του συνταγματικού δικαστηρίου, η οποία είχε ανασταλεί τον Μάιο του 1933, ως την μόνη προστασία έναντι σε παραβιάσεις του συντάγματος.²⁴ Όμως η πολιτική συμμαχία που εκπροσωπούσε ο Dolfuß δεν ήθελε να έχει ούτε την ελάχιστη δημοκρατική νομιμοποίηση, πόσο μάλλον την στήριξη της αριστεράς, η οποία παρά την αδράνεια της συνέχιζε να συνιστά απειλή για τα σχέδια της.

96

5.3 Ο Φλεβάρης του 1934

Τον Φεβρουάριο του 1934 η αποδόμηση των δημοκρατικών θεσμών βρισκόταν ήδη σε αρκετά προχωρημένο στάδιο, με τις δυνάμεις τόσο της συντηρητικής δεξιάς, όσο και των εθνικοσοσιαλιστών να προετοιμάζονται για την οριστική κατάλυση της δημοκρατίας. Απέναντι στον διπλό αυτό κίνδυνο από τα δεξιά το κομμουνιστικό κόμμα θα απευθύνει κάλεσμα για γενική απεργία, το οποίο όμως η ηγεσία των σοσιαλδημοκρατών θα αγνοήσει.²⁵ Στις 12 Φεβρουαρίου η απόπειρα της αστυνομίας να ερευνήσει τα γραφεία του κόμματος στην πόλη του Λιντς θα οδηγήσει σε ένοπλη αντιπαράθεση με μέλη της ρεπουμπλικανικής πολιτοφυλακής, ενώ μέσα σε ελάχιστο χρόνο θα ξεσπάσουν και σε άλλες περιοχές της χώρας αυθόρμητες απεργίες και ένοπλες συγκρούσεις. Μερικές ώρες αργότερα σημειώνονται οι πρώτες μάχες μεταξύ των σοσιαλδημοκρατών και της αστυνομίας της Βιέννης.²⁶

Ακόμα όμως και μέσα σε αυτές τις συνθήκες γενικευμένης σύγκρουσης, η κεντρική επιτροπή του SDAP συνέχιζε να είναι εξαιρετικά διστακτική, με την απόφαση για κήρυξη γενικής απεργίας να λαμβάνεται με μόλις μια ψήφο διαφορά. Όμως πολλά σημαντικά συνδικάτα, όπως εκείνα των τυπογράφων και των σιδηροδρομικών, τα οποία είχαν ηττηθεί στους αγώνες που είχαν δώσει, θα αγνοήσουν αυτό το κάλεσμα, αν και ένας μεγάλος αριθμός των μελών τους θα συνταχτεί με τους εξεγερμένους. Το γεγονός

---

²⁴ Σύμφωνα με δηλώσεις του Otto Bauer στην εφημερίδα New York Times και στο φύλο της 18ης Φεβρουαρίου 1934, δηλαδή μετά από την ήττα των σοσιαλδημοκρατών στον σύντομο «αυστριακό εμφύλιο».

Werlitsch 2009: σ. 56

²⁵ Στις 7 Φεβρουαρίου το ΚΡÖ θα απευθύνει κάλεσμα στην ηγεσία των ελεύθερων συνδικάτων για την προκήρυξη γενικής απεργίας, αυτή όμως δεν ήταν πλέον σε θέση να λάβει τέτοιες πρωτοβουλίες. Έτσι οι κομμουνιστές θα προσπαθήσουν οι ίδιοι τρεις μέρες αργότερα να προπαγανδίσουν την απεργία, όμως οι δυνάμεις τους ήταν πολύ μικρές για να έχουν ελπίδα να πετύχουν κάτι τέτοιο.

Baier 2009: σ. 38

²⁶ Επίκεντρο των τετραήμερων συγκρούσεων υπήρξαν περιοχές στις οποίες κυριαρχούσε το εργατικό στοιχείο: στην Βιέννη, στο κρατίδιο του Obersteiermark, στο ανθρακοφόρο πεδίο του Hausrückenviertel, στην Άνω Αυστρία, το Λιντς και την Στυρία, όπως και μεμονωμένα βιομηχανικά κέντρα στην Κάτω Αυστρία.

ό, π, σ. 38

όμως ότι τα μέσα μαζικής μεταφοράς συνέχισαν να λειτουργούν κανονικά επέτρεψε στις δυνάμεις καταστολής την γρήγορη μετακίνηση, ενώ συνέβαλε αποφασιστικά στο ότι από το ίδιο κιόλας βράδυ η απεργία θα έχει αποτύχει.

Η θέση των εξεγερμένων ήταν εξ' αρχής εξαιρετικά δυσχερής. Οι οδηγίες και τα μηνύματα που έρχονταν από την ηγεσία ήταν ιδιαίτερα αντιφατικά, ενώ το ότι οι ίδιοι είχαν προβεί στην καταστροφή των τηλεφωνικών γραμμών δυσχέραινε ακόμα περισσότερο την μεταξύ τους επικοινωνία. Το αποτέλεσμα ήταν να επικρατήσει γενικευμένη σύγχυση στο σοσιαλδημοκρατικό στρατόπεδο, την ώρα που η κυβέρνηση χρησιμοποιούσε το ραδιόφωνο για να διαδώσει ψευδείς ειδήσεις, όπως το ότι η εξέγερση είχε κατασταλεί, την ώρα που ακόμα σημειώνονταν συγκρούσεις, κάτι που συνέβαλε σημαντικά στην αδράνεια όσων ακόμα αμφιταλαντεύονταν. Πολλά από τα όπλα δεν κατέστη δυνατόν να χρησιμοποιηθούν, καθώς τα άτομα που γνώριζαν το που ήταν κρυμμένα είχαν συλληφθεί το προηγούμενο διάστημα, με τους απελπισμένους ενοίκους συγκροτημάτων όπως του Engelshof να σκάβουν με τα χέρια τους, τους τοίχους, προκειμένου να εντοπίσουν τις κρυψώνες. Κάποιοι άλλοι υπεύθυνοι πάλι θα αρνηθούν να διαθέσουν όπλα στους άντρες τους, όντας πεπεισμένοι για την αρνητική έκβαση της αναμέτρησης.

Έτσι μόνο μερικές ομάδες μπόρεσαν να οργανωθούν και παρά το γεγονός ότι κατάφεραν να θέσουν μεγάλα τμήματα της πόλης υπό τον έλεγχο τους, η δράση τους περιορίστηκε στην παθητική αντίσταση. Αυτό θα επιτρέψει στην αστυνομία να ελέγξει και να αποκλείσει το κέντρο και να καταλάβει το δημαρχείο και στους παραστρατιωτικούς συνδέσμους να προβούν στην σύλληψη πολιτικών. Την ίδια στιγμή ορισμένα ηγετικά στελέχη του SDAP (και συγκεκριμένα της δεξιάς του πτέρυγας) έρχονταν σε άμεση συνεννόηση με τους χριστιανοκοινωνιστές, αποσκοπώντας να εξασφαλίσουν την πολιτική και επαγγελματική τους επιβίωση την επόμενη μέρα.

Χωρίς να έχουν κεντρική καθοδήγηση ή μεριμνήσει για την τροφοδοσία τους και διαθέτοντας μόνο ελαφρύ οπλισμό, απέναντι σε έναν αντίπαλο που δεν δίστασε να χρησιμοποιήσει το πυροβολικό εναντίον των συγκροτημάτων στα οποία είχαν οχυρωθεί, οι υπερασπιστές της κόκκινης Βιέννης ήταν καταδικασμένοι να ηττηθούν. Στις 15 Φεβρουαρίου η εξέγερση θα έχει κατασταλεί σε όλη την χώρα αφήνοντας πίσω της έναν μεγάλο αριθμό νεκρών, τραυματιών²⁷ και συλληφθέντων.²⁸ Αν και πολλοί

97

---

²⁷ Ο ακριβής προσδιορισμός του αριθμού των θυμάτων που άφησαν πίσω τους οι συγκρούσεις αποτελεί μέχρι και σήμερα αντικείμενο διαμάχης, με τις εκτιμήσεις να κυμαίνονται από αρκετές εκατοντάδες ως και μερικές χιλιάδες. Εξαιτίας της αντιφατικότητας των πληροφοριών που είχα στην διάθεση μου και της μεγάλης απόκλισης στους αριθμούς που παρέθεταν επέλεξα να μην υιοθετήσω κάποια από τις απόψεις αυτές. Όλες πάντως συμφωνούν στο ότι οι νεκροί ήταν σίγουρα αρκετές εκατοντάδες.

²⁸ Στην πόλη της Βιέννης μέχρι και τα μέσα Μαρτίου 7.823 άτομα θα έχουν τεθεί υπό προσωρινή ή μόνιμη κράτηση.

Csender, Oppl 2006: σ. 46

χαρακτηρίζουν τα γεγονότα αυτά ως «αυστριακό εμφύλιο»,²⁹ δεν επρόκειτο παρά για μια σειρά σύντομων και τοπικά περιορισμένων εξεγέρσεων, απέναντι σε έναν αντίπαλο ο οποίος στην πραγματικότητα είχε ήδη επικρατήσει. Η έκβαση τους ήταν το αποτέλεσμα της πολυετούς πολιτικής συμφιλίωσης και υποχωρητικότητας του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος, η οποία είχε δημιουργήσει έναν συνδυασμό ανετοιμότητας και διστακτικότητας, προδοσίας και απάθειας, ο οποίος παρά τον ηρωισμό χιλιάδων ανθρώπων, θα αποβεί καθοριστικός. Ως ένα σημείο λοιπόν με τις πράξεις τους οι εξεγερμένοι στρέφονταν και εναντίον των ίδιων τους των ηγετών, οι οποίοι είχαν επανειλημμένα και επίμονα στραφεί εναντίον της αυτόβουλης δράσης των εργατών και δεν είχαν αντίστοιχη συμμετοχή στα γεγονότα.

Ενδεικτική της παθητικότητας και της νομιμοφροσύνης των ηγετών του SDAP είναι η περίπτωση του Otto Glöckel. Απουσιάζοντας εκείνες τις ημέρες από την πρωτεύουσα, θα επιστρέψει αυτοβούλως προκειμένου να βρίσκεται στην διάθεση των αρχών, κάτι που φυσικά θα οδηγήσει στην σύλληψη του. Μέσα από την φυλακή θα στείλει τρία γράμματα προς το νέο καθεστώς, στα οποία ζητά την βελτίωση των συνθηκών κράτησης του, ώστε να μην αναγκάζεται πλέον να κόβει το κρέας του με το κουτάλι και να φορά επί δύο εβδομάδες τα ίδια ρούχα, ενώ παραπονιέται ότι υποφέρει και από αϋπνίες, ζητώντας να του επιτρέψουν να αποσυρθεί στην οικία του.³⁰

Όσα μέλη της ηγεσίας δεν είχαν συλληφθεί θα καταφύγουν στην Τσεχοσλοβακία, όπου θα δημιουργήσουν το γραφείο εξωτερικού της αυστριακής σοσιαλδημοκρατίας (Auslandsbüro der österreichischen Sozialdemokratie), βασική δραστηριότητα του οποίου θα αποτελέσει η έκδοση της Arbeiterzeitung και η αποστολή της στην Αυστρία. Με αυτόν τον τρόπο όμως απεμπολούσαν την ηγεσία του εργατικού κινήματος στην χώρα τους, όπως και την οργάνωση της αντίστασης ενάντια στο νέο καθεστώς. Πίσω τους άφηναν ένα διασπασμένο κόμμα, τμήματα του οποίου άρχισαν να συσπειρώνονται σε νέες οργανώσεις, σημαντικότερη από τις οποίες έγιναν οι

98

99

---

²⁹ Σύμφωνα με τον ειδικό σε θέματα διεθνούς Δικαίου Franz Hörfel, μια σειρά από παράγοντες όπως η διάρκεια της σύγκρουσης, ο τρόπος με τον οποίον ήταν συγκροτημένα τα αντίπαλα στρατόπεδα, η (μη) αμφισβήτηση του κρατικού μονοπωλίου της βίας και το γεγονός ότι οι εξεγερμένοι δεν έθεσαν υπό τον έλεγχο τους ένα μέρος του κρατικού εδάφους δεν μας επιτρέπουν να χαρακτηρίσουμε τα γεγονότα ως εμφύλιο.

Bauer Kurt: Die Opfer des Februar 1934. Auszug aus dem Projektbericht „Die Opfer des Februar 1934. Sozialstrukturelle und kollektivbiografische Untersuchungen“ (Zukunftsfondsprojekt Nr. P12-1307). www.kurt-bauer-geschichte.at 21.07.2017 σ. 10

³⁰ Pfeiffle Horst (εκδότης): Drei Briefe Otto Glöckels aus der Gefangenschaft. στο συλλογικό: Otto Glöckel Mythos und Wirklichkeit. Βιέννη: Verein Förderer der Schulhefte, Schulheft 37/1985 σ. 21 -25

επαναστατικοί σοσιαλιστές (Revolutionäre Sozialisten), ενώ και το κομμουνιστικό κόμμα είδε τον αριθμό των μελών του να εκτοξεύεται,³¹ ιδιαίτερα στην νεολαία.³²

Οι νέες αρχές της πόλης θα προβούν στην άμεση αποδόμηση των μεταρρυθμίσεων της σοσιαλδημοκρατικής περιόδου. Τα επιδόματα ανεργίας μειώθηκαν σημαντικά, για κάποιες μάλιστα κατηγορίες περικόπηκαν, και οι απεργίες μετατράπηκαν σε ποινικό αδίκημα, γεγονός που εκμεταλλεύτηκαν οι εργοδότες για να προχωρήσουν σε σημαντικές μειώσεις των μισθών.³³ Οι άμεσοι και κλιμακωτοί φόροι επί της ιδιοκτησίας θα καταργηθούν και θα αντικατασταθούν από έμμεσους καταναλωτικούς, ενώ τα προγράμματα και οι δομές της κοινωνικής και της στεγαστικής πολιτικής θα γνωρίσουν δραστικές περικοπές, με το μεγαλύτερο μέρος των δημοτικών πόρων να κατευθύνεται πλέον προς την οδοποιία και τα μεγάλα δημόσια έργα. Από την 1 Ιουλίου τα ενοίκια των δημοτικών διαμερισμάτων θα αυξηθούν ως και 120%,³⁴ ενώ στις αυλές των συγκροτημάτων δημιουργήθηκαν εκκλησίες και αστυνομικά τμήματα. Επιπλέον συστάθηκε μια ειδική επιτροπή, η οποία σαν μοναδικό της καθήκον είχε την μετονομασία τους, ώστε να μην φέρουν πλέον τα ονόματα προσωπικοτήτων της Αριστεράς. Παράλληλα με την παραχώρηση διαμερισμάτων σε υποστηρικτές του νέου καθεστώτος θα επιχειρηθεί να αλλάξει η σύνθεση των ενοίκων τους, οι οποίοι όμως θα έχουν να αντιμετωπίσουν απόλυτη ψυχρότητα, αν όχι εχθρότητα από το νέο τους περιβάλλον, το οποίο θα τους αποκλείσει κοινωνικά. Από την άλλη, όσα νέα καταλύματα κατασκευαστούν θα έχουν τον χαρακτήρα «οικογενειακών ασύλων» με σπαρτιατική διαρρύθμιση και θα διέπονται από μια λογική «αναμόρφωσης» των φτωχών (Besserungsinstanzen).

100

---

³¹ Τον Φεβρουάριο του 1934 το κόμμα είχε 3.000 μέλη, ενώ τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους ο αριθμός τους είχε φτάσει τις 16.000.

Baier 2009: σ. 26

³² Τον Μάρτιο του 1934 η εφημερίδα «Rote Fahne», το κομματικό όργανο του ΚΡÖ θα ανακοινώσει ότι η τοπική οργάνωση της Βιέννης είχε υπερδιπλασιάσει τον αριθμό των μελών της, ενώ εκείνη της κομμουνιστικής νεολαίας (KJV) τον είχε υπερδεκαπλασιάσει, καθώς σε 9 τομείς οι τοπικές οργανώσεις νεολαίας των σοσιαλδημοκρατών (τα «κόκκινα γεράκια»), είχαν προσχωρήσει μαζικά στους κομμουνιστές..

Holtmann 1978: σ. 180

³³ Το 1934 υπογράφηκαν γύρω στις 180 νέες συλλογικές συμβάσεις οι οποίες κατά μέσο όρο προέβλεπαν μισθολογικές περικοπές ύψους 4 -8%, πρακτική που συνεχίστηκε και την επόμενη χρονιά

ό, π, σ. 27-28

³⁴ Kalnoky 2010: σ. 76

Παρά την σκληρή καταστολή της εξέγερσης όμως το νέο καθεστώς δεν στόχευε στην φυσική εξόντωση των αντιπάλων του, με τον αριθμό των εκτελέσεων να παραμένει μικρός,³⁵ ενώ ακόμα και οι απολύσεις πολιτικών αντιπάλων υπήρξαν σχετικά περιορισμένες.³⁶ Αυτό που πολύ περισσότερο επεδίωκε ήταν να τους στερήσει την υλική βάση ύπαρξης τους και να τους οδηγήσει στην εξαθλίωση και την κοινωνική απομόνωση. Παράλληλα όμως θα καταβάλει και σημαντικές προσπάθειες προκειμένου να κερδίσει την υποστήριξη των λαϊκών στρωμάτων, η οποία όμως θα στεφθεί με αποτυχία, μεταξύ άλλων και γιατί τα προγράμματα για την δημιουργία θέσεων εργασίας και οι ενέργειες για την μείωση της τιμής των βασικών αγαθών δεν θα επιφέρουν αποτελέσματα. Έτσι παρά το γεγονός ότι η μεγάλη πλειοψηφία των εργατών κρατούσε παθητική στάση, συνέχιζε να διάκειται αρνητικά προς το καθεστώς, δείχνοντας αντίθετα συμπάθεια προς τις διάδοχες οργανώσεις του SDAP και το κομμουνιστικό κόμμα.

Παρά τον αυταρχικό του χαρακτήρα, το καθεστώς του Dolfuß παρουσίαζε σημαντικές διαφορές με τον φασισμό, αν και μοιραζόταν μαζί του ορισμένα χαρακτηριστικά όπως το μονοκομματικό κράτος, και την απουσία οργάνων ελέγχου της κυβέρνησης την αρχή του ηγέτη, τον περιορισμό των δημοκρατικών ελευθεριών και την λογοκρισία του τύπου, τον αντιμαρξισμό, και τον εκμιλιταρισμό της κοινωνίας. Αντίθετα του έλειπαν τα δύο βασικά γνωρίσματα, δηλαδή η φασιστική κρατική ιδεολογία αλλά και ο ρατσισμός. Θα καταβληθούν έντονες προσπάθειες για τον προσεταιρισμό του εβραϊκού στοιχείου, κάτι που φαίνεται και από τον ορισμό του προέδρου της ισραηλίτικης πολιτιστικής κοινότητας Δρ. Desider Friedmann ως μέλους του δημοτικού συμβουλίου της Βιέννης, ενώ και το Πατριωτικό Μέτωπο θα επιτρέψει στους Εβραίους να γίνουν μέλη του, υπό την προϋπόθεση ότι θα υπέβαλλαν ομολογία πίστωσης στο χριστιανικό κράτος.

Παράλληλα εκτεταμένοι τομείς της κοινωνίας των πολιτών έμειναν ουσιαστικά ανεπηρέαστοι από την πολιτειακή αλλαγή. Το Πατριωτικό Μέτωπο δεν μπόρεσε να εξελιχθεί σε ένα πραγματικά ενιαίο κόμμα, συνεχίζοντας να αποτελεί έναν συνασπισμό διαφορετικών πολιτικών δυνάμεων, του οποίου η δυνατότητα να κινητοποιεί τις μάζες και να προπαγανδίζει την αίγλη του καθεστώτος εξαντλούνταν σε παρελάσεις και ομιλίες. Ιδίως στην ιδιωτική σφαίρα συνέχιζαν να διατηρούνται σημαντικοί χώροι που δεν ενέπιπταν στον έλεγχο του κράτους και των μηχανισμών του. Επρόκειτο έτσι πολύ περισσότερο για ένα βοναπαρτικού τύπου καθεστώς, παρά για ένα φασιστικό, το οποίο

101

---

³⁵ Η μοναδική εκτέλεση, στην οποία θα εκτελεστούν 9 μέλη της ρεπουμπλικανικής πολιτοφυλακής θα πραγματοποιηθεί στις 16 Φεβρουαρίου.

Jahn 2014: σ. 79

³⁶ Σύμφωνα με υπολογισμούς του Charles Gulick απολύθηκαν 1.200 δημόσιοι λειτουργοί και γύρω στους 300 -400 από τα ανώτερα κλιμάκια της διοίκησης ενώ ένας αδιευκρίνιστος αριθμός υπαλλήλων εξαναγκάστηκε σε παραίτηση.

Csender, Orpl: σ. 462

κατά κύριο λόγο στηριζόταν στον κρατικό μηχανισμό (και ιδίως στην αστυνομία και στον στρατό). Και το γεγονός ότι σταδιακά θα απολέσει την υποστήριξη της κρατικής γραφειοκρατίας, η οποία θα στραφεί προς τους εθνικοσοσιαλιστές, θα παίξει μερικά χρόνια αργότερα κομβικό ρόλο κατά την ενσωμάτωση της χώρας στο Γ' Ράιχ.

Επίλογος

Το εγχείρημα της κόκκινης Βιέννης βρέθηκε εξ' αρχής αντιμέτωπο με μια σειρά δυσεπίλυτων αντιφάσεων, ενώ η κατανομή αρμοδιοτήτων εντός του κράτους έθετε πολύ συγκεκριμένα όρια στην δημοτική αρχή, η οποία παρέμεινε σε πολλαπλά επίπεδα υπερβολικά εξαρτημένη από την κεντρική κυβέρνηση και τις επιλογές της. Οι προσπάθειες βελτίωσης της ζωής των λαϊκών στρωμάτων προσέκρουαν στο ερώτημα του σε ποιο βαθμό και για πόσο διάστημα μια τοπική κυβέρνηση είχε την δυνατότητα να εφαρμόζει πολιτικές οι οποίες ήταν αντιπαραθετικές σε εκείνες του κεντρικού κράτους. Το γεγονός αυτό σήμαινε μεταξύ άλλων και ότι οι σοσιαλδημοκράτες δεν μπορούσαν να προχωρήσουν σε εκτεταμένες παρεμβάσεις στο οικονομικό πεδίο, πέραν της επιβολής ορισμένων φόρων. Ο Otto Bauer αναγνώριζε αυτήν την ασυμφωνία μεταξύ της δύναμης του κόμματος στην υπερδομή και της αδυναμίας του να επηρεάσει τις σχέσεις παραγωγής και παραδεχόταν ότι μια τέτοια κατάσταση δεν μπορούσε να έχει μεγάλη διάρκεια.¹ Όμως όπως και οι υπόλοιποι ηγέτες του SDAP ήταν πεπεισμένος ότι πολύ σύντομα αυτή η αντίφαση θα λυνόταν, και συγκεκριμένα την στιγμή που το κόμμα θα κατακτούσε το 51% στις εθνικές εκλογές. Θέτοντας έναν τέτοιο στόχο τα έργα της κόκκινης Βιέννης αποκτούσαν παραδειγματικό χαρακτήρα, διατρανώνοντας για το τι ήταν ικανή να πετύχει η σοσιαλδημοκρατία όταν αναλάμβανε την εξουσία.

Όμως μέσα στην ιδιαίτερα πολωμένη περίοδο του Μεσοπολέμου τα κοινωνικά στρατόπεδα ήταν δύσκολο να διαρραγούν και το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, κυρίως βέβαια στην ύπαιθρο, να δημιουργήσει εκείνη την συμμαχία που θα του επέτρεπε να κερδίσει την πλειοψηφία των ψήφων. Ακόμα και στην ίδια την Βιέννη όπου η τακτική αυτή αποδείχθηκε αποτελεσματική, η εκλογική του ανάπτυξη από ένα σημείο και μετά παρουσίαζε στασιμότητα. Παρά τις επιτυχίες της δημοτικής αρχής η προσέλκυση ψηφοφόρων και οπαδών πέραν του παραδοσιακού του ακροατηρίου αποδείχθηκε δύσκολη καθώς το μεγαλύτερο μέρος των μεσαίων στρωμάτων παρέμεναν ιδιαίτερα δύσπιστα, αν όχι εχθρικά, απέναντι του.

Αν και αναμφίβολα τα χαμηλότερα στρώματα υποστήριζαν με θέρμη τις πολιτικές των σοσιαλδημοκρατών, ο βαθμός συμμετοχής τους στο «σοσιαλιστικό πείραμα», αν και μεγάλος, δεν ήταν ουσιαστικός, καθώς αυτή η υποστήριξη δεν μετατρέποταν σε ενεργητική εμπλοκή σε κάτι που υποτίθεται ότι ήταν μια κοινή προσπάθεια. Αντίθετα η σταθεροποίηση ενός συστήματος πολιτικού δεσποτισμού τόσο του κόμματος όσο και της δημοτικής αρχής οδήγησε στην κάμψη της ενεργητικότητας

---

¹ Saage 1987: σ. 18

των μαζών. Μέσα από την παθητικοποίηση της και την μετατροπή της σε απλό αποδέκτη προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής, η εργατική τάξη θα χάσει την εμπιστοσύνη της στην ικανότητα της να δρα αυτοτελώς. Το SDAP θα υπάρξει ιδιαίτερα καχύποπτο απέναντι σε δράσεις και ομάδες που δεν ελέγχονταν από το κόμμα (ή για να είμαστε πιο συγκεκριμένοι την κεντρική του επιτροπή), ενώ ακόμα και όσοι ήταν ενταγμένοι στο κίνημα έπρεπε συνεχώς να αποδεικνύουν ότι άξιζαν να αποτελούν κομμάτι του.

Αυτός ο «καλοπροαίρετος δεσποτισμός»² σήμαινε ότι τα μέλη και οι οπαδοί του βρίσκονταν αντιμέτωπα με μια αυστηρή εναλλακτική: είτε θα άνηκαν με έναν απόλυτο τρόπο στο σοσιαλδημοκρατικό στρατόπεδο, είτε θα άνηκαν στον εχθρό, ο καθένας μπορούσε να επιλέξει ανάμεσα στην απόλυτη πιστότητα και την μεταστροφή, δηλαδή την προδοσία.³ Το κόμμα, ως μια άλλη εκκλησία, έπρεπε να οδηγήσει με αποφασιστικότητα τους εργάτες στην οδό της αρετής, δηλαδή του σοσιαλισμού, εν ανάγκη και παρά την θέληση τους.⁴ Ο ηγεμών που αντιμετωπίζει τον λαό του ως παιδί, λέει ο Φουκώ, «δεν μπορεί καν να διανοηθεί ότι θα μπορούσε να κάνει κάτι άλλο»⁵ και οι ηγέτες της σοσιαλδημοκρατίας αντιλαμβάνονταν τους εργάτες ως εύπλαστα υποκείμενα, τα οποία μόνο υπό τις κατάλληλες συνθήκες και με την σωστή καθοδήγηση μπορούσαν να μετατραπούν σε συνειδητούς σοσιαλδημοκράτες. Αυτές οι μέθοδοι έρχονταν σε άμεση αντίθεση με την αναφορά σε μια ιδεολογία, σκοπός της οποίας ήταν να λειτουργεί απελευθερωτικά.

Η ηγεσία και η βάση συνέχιζαν έτσι να ανήκουν σε δύο διαφορετικούς κόσμους, οι οποίοι βρίσκονταν σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους, ακόμα και χωρικά. Τα περισσότερα μέλη της κεντρικής επιτροπής κατοικούσαν μακριά από τους τόπους ζωής της εργατικής τάξης, σε συνθήκες που τους έφερναν κοντύτερα στους πολιτικούς τους αντιπάλους του αστικού στρατοπέδου, παρά στους ψηφοφόρους τους. Οι

103

---

² Ο όρος «καλοπροαίρετος δεσποτισμός» („Wohlvollender Despotismus,„) ανήκει στον Philip Vas, έναν περιγράψει τον συγκεντρωτικό έλεγχο επεδίωκε να ασκήσει το κόμμα πάνω στους ενοίκους των συγκροτημάτων.

Blaui 2014: σ. 178

³ Janke 2010: σ. 65-66

⁴ «“Η σέκτα των χριστιανών” θα μπορούσαμε να είχαμε προσθέσει “θα ήθελε να κάνουμε κάτι παραπάνω” να γίνουμε βασιλείς – ιερείς και όχι βασιλείς – πατέρες” θα ήθελε επίσης αντί να περιποιούμαστε τα παιδιά, να αντιμετωπίζουμε τους υπηκόους μας ως ψυχές που πρέπει να οδηγηθούν με αποφασιστικότητα στην οδό της αρετής και να σωθούν, εν ανάγκη παρά την θέληση τους».

Βεν Πωλ: Ο Φουκώ φέρνει την επανάσταση στην ιστοριογραφία. στο: Βεν Πωλ, Βιλλάρ Πιέρ, Ζέη Ελευθερία, Νικολαΐδης Θεοδόσης, Σωτηρόπουλος Δημήτρης: Ο Μισέλ Φουκώ και οι ιστορικοί.

Αθήνα: εκδόσεις νήσος 2008 σ. 69

⁵ ό, π, σ. 74

δραστηριότητες και η κουλτούρα τους θα τους μείνουν σχετικά ξένες, με την δικιά τους κοσμοαντίληψη να είναι έντονα επηρεασμένη από τον γερμανικό ιδεαλισμό.⁶ Συμμεριζόμενοι την αστική αντίληψη περί προόδου του 19ου αιώνα θεωρούσαν ότι οι επιστημονικές ανακαλύψεις σε συνδυασμό με την αύξηση της παραγωγής αποτελούσαν τα δύο βασικά εργαλεία για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων.

Το πρότυπο του παραγωγικού και ευσυνείδητου εργάτη που οραματιζόταν ο οποίος ως καλός οικογενειάρχης και σοσιαλδημοκράτης απέχει από το αλκοόλ, αφιερώνοντας αντίθετα τον χρόνο του στην μόρφωση του και της γυναίκας ως εύθυμης νοικοκυράς και αφοσιωμένης μητέρας δεν είχαν απαραίτητα σχέση με την καθημερινότητα και τις αντιλήψεις των ανθρώπων αυτών, που μάλλον δεν θα είχαν κανένα δίλλημα να αποποιηθούν τους ρόλους τους. Το αποτέλεσμα ήταν το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα να μην καταφέρει να καθοδηγήσει ένα ενιαίο κίνημα τόσο στους τόπους εργασίας όσο και στις γειτονιές των λαϊκών στρωμάτων, γύρω από τις προσδοκίες και τις ανάγκες τους.

Η διεθνής κατάσταση από ένα σημείο και μετά, ιδίως με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και την άνοδο της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς, δυσχέραινε ακόμα περισσότερο την θέση της Βιέννης. Καθώς οι σοσιαλδημοκράτες δεν είχαν μια συνολική και συνεκτική οικονομική στρατηγική και τα όποια θετικά αποτελέσματα στην τοπική οικονομία οφείλονταν κυρίως στα κοινωνικά τους προγράμματα, δεν θα καταφέρουν να δώσουν λύσεις στα οξυμένα προβλήματα που δημιουργούσε η κρίση και ιδίως να αντιπαρατεθούν στον κίνδυνο της ανεργίας που ήταν διαρκής για τους εργάτες.

Παρά το γεγονός ότι ο συσχετισμός δύναμης χειροτέρευε συνεχώς και οι δημοκρατικές ελευθερίες και οι εργατικές κατακτήσεις μεθοδικά αποδομούνταν, οι ηγέτες του SDAP ήλπιζαν μέχρι το τέλος ότι θα πετύχουν έναν έντιμο και ειρηνικό συμβιβασμό, με έναν αντίπαλο που όμως δεν ήταν διατεθειμένος να συμβιβαστεί. Έχοντας υιοθετήσει μια ανάλυση η οποία έβλεπε μια «παύση» στην επαναστατική εξέλιξη και στην φυσική πορεία της ιστορίας προς τον σοσιαλισμό, έθεταν όλο και λιγότερες προϋποθέσεις για την διατήρηση της δημοκρατίας, πιστεύοντας ότι παρά τις υποχωρήσεις ένα τόσο ισχυρό κίνημα όπως το δικό τους ήταν αδύνατον να ηττηθεί. Η

104

---

⁷ Χαρακτηριστική είναι η αντίληψη των υπευθύνων των πολιτιστικών προγραμμάτων που θεωρούσαν ότι η υψηλότερη τέχνη είναι και η ποιο επαναστατική και πως ένα έργο του Μπετόβεν ερμηνευμένο από μια εργατική ορχήστρα έχει υψηλότερο καλλιτεχνικό επίπεδο από όταν ερμηνεύεται από μια αστική καθώς μόνο η πρώτη μπορούσε να εξαγάγει την επαναστατική του ουσία.

Gruber 1991: σ. 98, 102

άκρατη εμπιστοσύνη στο δημοκρατικό κράτος δικαίου και η αναζήτηση συνταγματικών δικλίδων που θα απέτρεπαν την αντιδημοκρατική εκτροπή, απότοκο της εργαλειακής αντίληψης για το κράτος, θα εγκλωβίσουν το κόμμα στον κοινοβουλευτικό αγώνα και θα οδηγήσουν σε ένα χρόνο πολιτικής παράλυσης πριν την τελική ήττα. Αυτή η σταδιακή συνθηκολόγηση και η υποτίμηση των δυνάμεων του αντιπάλου στην κοινωνία των πολιτών θα δημιουργήσουν τις συνθήκες ώστε όταν ένα μέρος του κόμματος επιλέξει να συγκρουστεί να είναι ήδη αργά.

Παρά την ήττα της όμως η «κόκκινη Βιέννη» κατέχει μια ιδιαίτερη θέση στην ιστορία του ευρωπαϊκού Μεσοπολέμου, δημιουργώντας μια πρώιμη μορφή κοινωνικού κράτους, όπως αυτό θα αναπτυχθεί στις χώρες της δυτικής Ευρώπης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα κτίρια της, κανένα από τα οποία δεν έχει μέχρι και σήμερα κατεδαφιστεί,⁸ συνεχίζουν να παρέχουν στέγη σε δεκάδες χιλιάδες ανθρώπους, ενώ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η σοσιαλδημοκρατία μπόρεσε να ανακτήσει άμεσα την επιρροή της, ορίζοντας μέχρι και σήμερα τον δήμαρχο της πόλης.

---

⁸ Αντίθετα ο δήμος συνεχίζει την κατασκευή κοινωνικών κατοικιών, διαθέτοντας σήμερα περισσότερα από 220.000 διαμερίσματα και χρηματοδοτώντας άλλες 200.000 συνεταιριστικές κατοικίες, με μισό εκατομμύριο ανθρώπους να κατοικούν σε περίπου 2.000 συγκροτήματα, σύμφωνα με δήλωση του υπεύθυνου του στεγαστικού προγράμματος Δρ. Michael Ludwig το 2013. Autengruber, Schwarz 2013: σ. 6

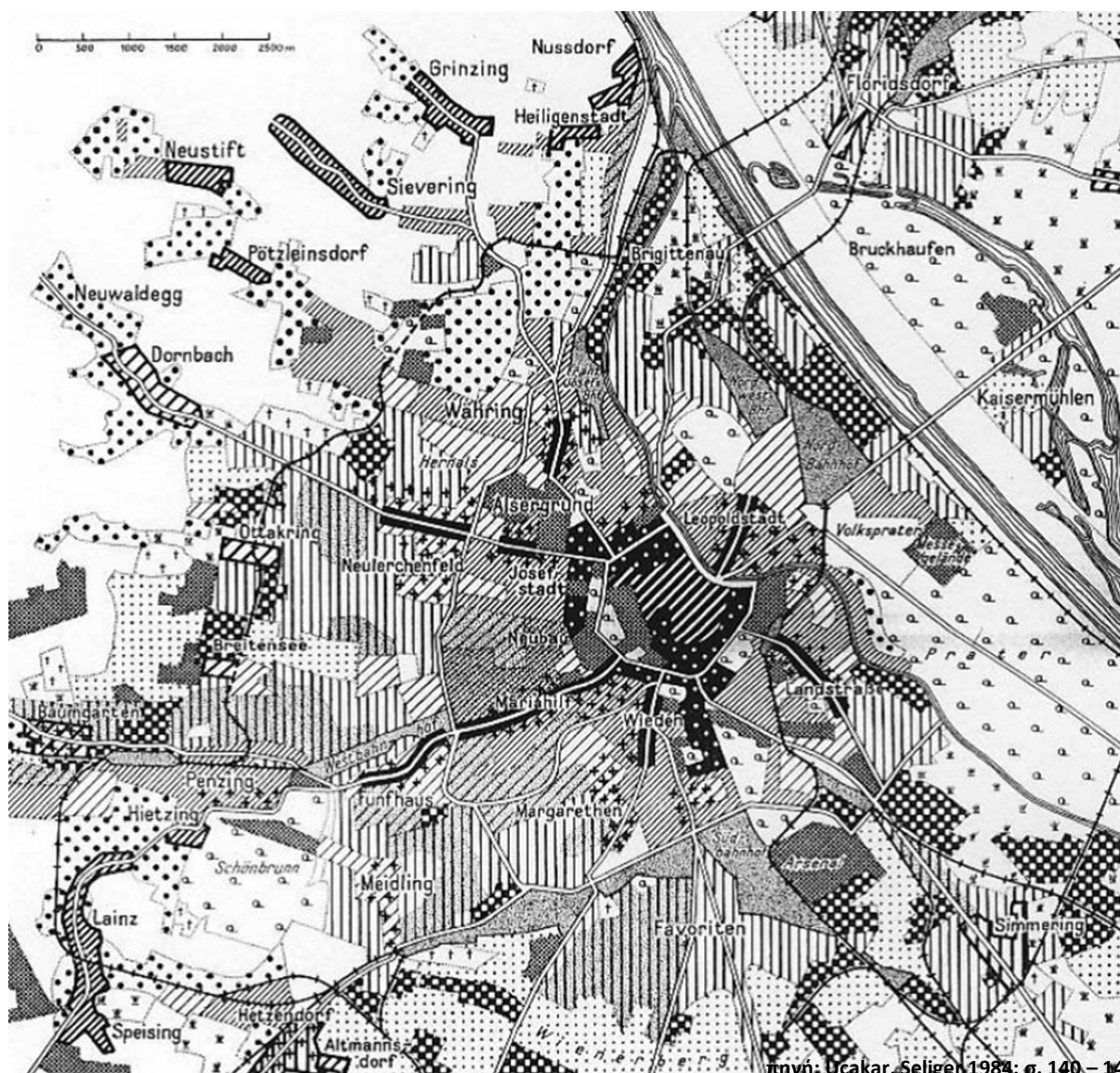
Παράρτημα

αναπαραστάσεις, συγκρότημα Mithlingerhof (1929-31)
(Jahn 2014 β' τόμος σ. 117)

Άποψη του πολεοδομικού ιστού της Βιέννης το 1914. (Garstenauer 2007: σ. 25)

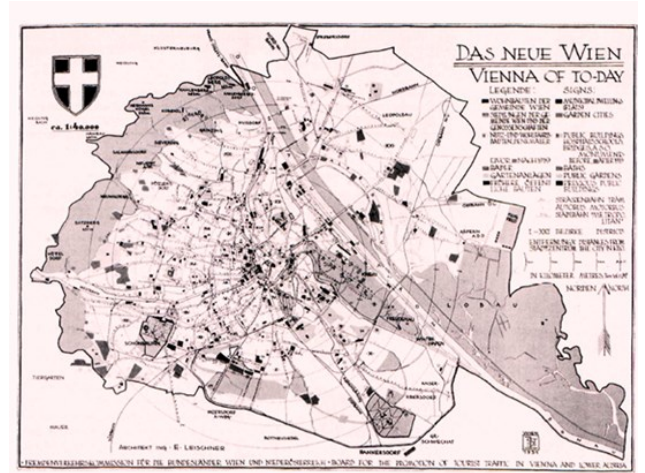
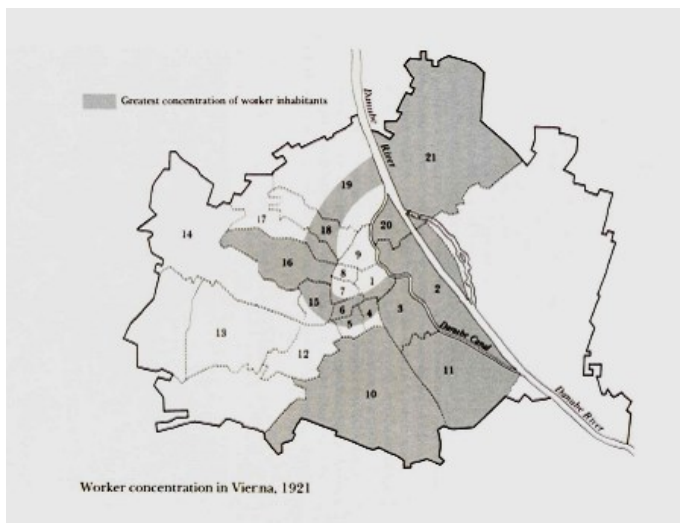

Αποτελέσματα δημοτικών εκλογών

κόμματα	1919			1923			1927			1932		
	ψήφοι	%	δημ. συμβ (%)	ψήφοι	%	δημ. συμβ (%)	ψήφοι	%	δημ. συμβ (%)	ψήφοι	%	δημ. συμβ (%)
SDAP	368.228	54,2	100 (60,6%)	573.305	55,9	78 (65%)	694.457	60,3	78 (65%)	683.295	59,0	66 (66%)
C/S	183.937	27,1	50 (30,3%)	338.580	35,0	41 (34,2%)	-	-	-	233.519	20,2	19 (19%)
Τσεχοσλοβάκοι	57.380	8,4	8 (4,9%)	7.603	0,7	-	-	-	-	-	-	-
Μεγαλογερμανοί	35.700	5,2	3 (1,8%)	50.357	4,9	-	-	-	-	8.850	0,7	-
Δημοκράτες	17.605	2,6	1 (0,6%)	17.669	1,7	-	14.504	1,3	-	-	-	-
Εβραϊκό Κόμμα	13.075	1,9	3 (1,8%)	24.253	2,4	1 (0,8%)	7.172	0,6	-	-	-	-
ΚΡÖ	-	-	-	13.478	1,3	-	7.609	0,6	-	21.813	1,9	-
Ενιαία Λίστα	-	-	-	-	-	-	420.897	36,5	42 (35%)	-	-	-
NSDAP	-	-	-	-	-	-	-	-	-	201.411	17,4	15 (15%)
Λοιποί	3.803	0,6	-	1.058	0,1	-	7.516	0,7	-	9.400	0,8	-
Σύνολο	679.728 (έγκυρα)	100	165 (100%)	1.026.305 (έγκυρα)	100	120 (100%)	1.152.155 (έγκυρα)	100	120 (100%)	1.158.305 (έγκυρα)	100	100 (100%)

πηγή: Ucakar, Seliger 1984: σ. 140 - 141

Η Βιέννη των εργατών. Περιοχές με υψηλή συγκέντρωση εργατικών στρωμάτων.
(Gruber 1991: σ. 18)

Η «νέα Βιέννη». Χάρτης με τα νέα δημοτικά συγκροτήματα και τις κοινοτικές εγκαταστάσεις (1931).
(Blau 2014: σ. 19)

Κατανομή διαμερισμάτων στην Βιέννη σύμφωνα με το μέγεθος τους (1934)

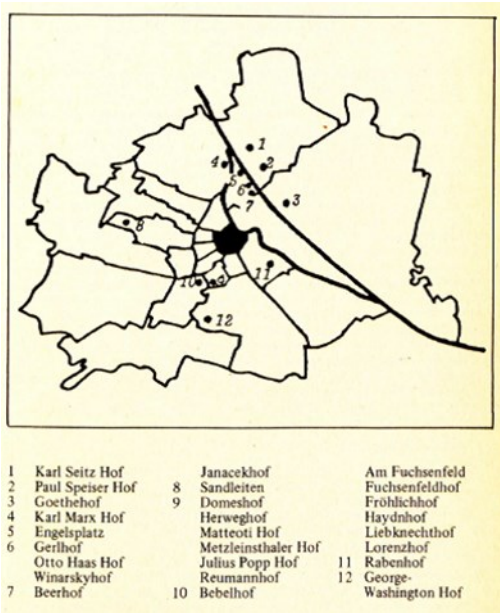
- άνω του 30% μεγάλα διαμερίσματα (με 4 ή παραπάνω δωμάτια)
- άνω του 50% μεγάλα και μεσαία διαμερίσματα (με περισσότερα από 2 δωμάτια)
- 50 – 80% μικρά διαμερίσματα (1 – 1,5 δωμάτια)
- 80 – 100% πολύ μικρά διαμερίσματα (0,5 δωμάτια)

προσωπικό αρχείο Helmut Weihsmann

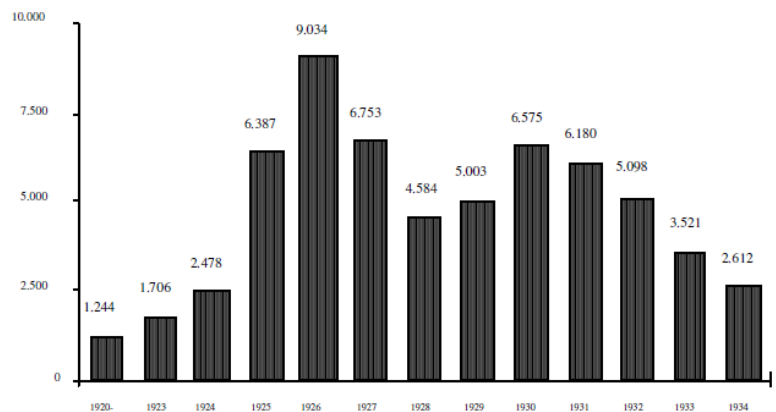
(Weihsmann 2002: σ. 20)

Τοποθεσία των συγκροτημάτων και των οικισμών με περισσότερα από 800 διαμερίσματα
(Frei 1984: σ. 87)

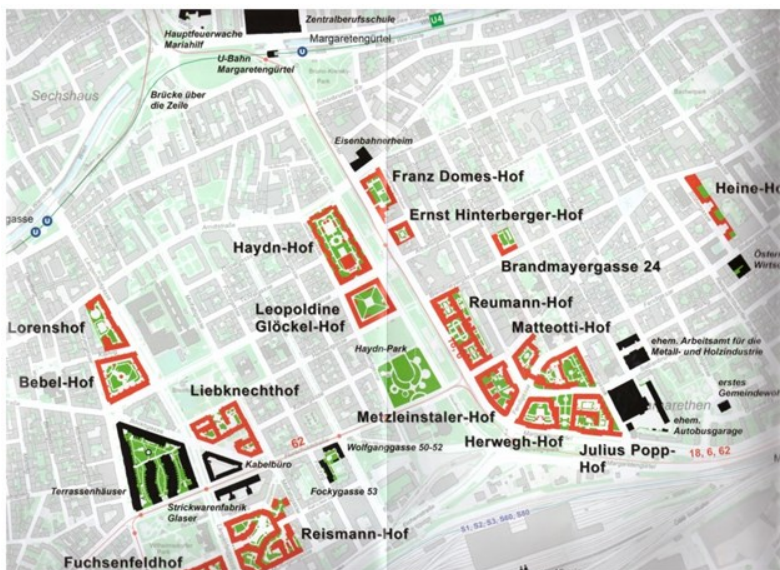
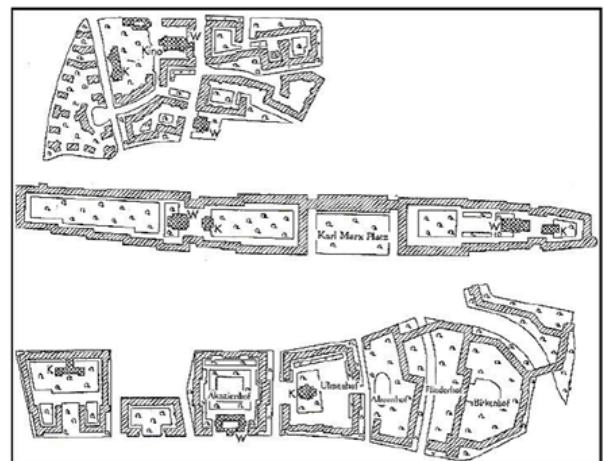

Fertiggestellte kommunale Wohnungen in Wien in den Jahren 1920 bis 1934

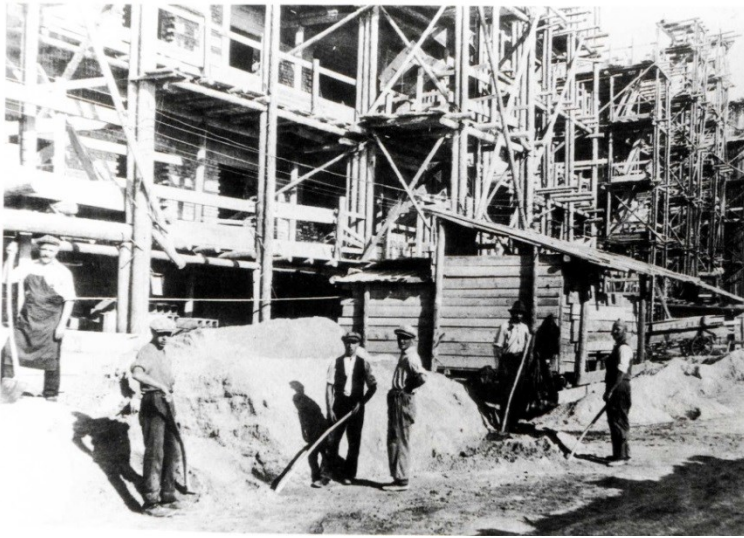
Κατασκευή διαμερισμάτων από την κοινότητα της Βιέννης κατ' έτος (1920 – 34)
(Eigner, Matis, Herbert 1999: σ. 11)

Margaretengürtel: ο επονομαζόμενος και «περιφερειακός του προλεταριάτου» (Ringstraße des Proletariats), εξαιτίας του γεγονότος ότι στην περιοχή αυτή του 5ου τομέα χτίστηκε ένας μεγάλος αριθμός κοινωνικών συγκροτημάτων. Η σύγκριση αυτή με το αστικό Ring του κέντρου της πόλης με τα επιβλητικά του κτίρια επεδίωκε να τονίσει ότι πλέον μια άλλη τάξη διεκδικούσε να ορίσει τον χώρο της πόλης. (Jahn 2014 β' τόμος)

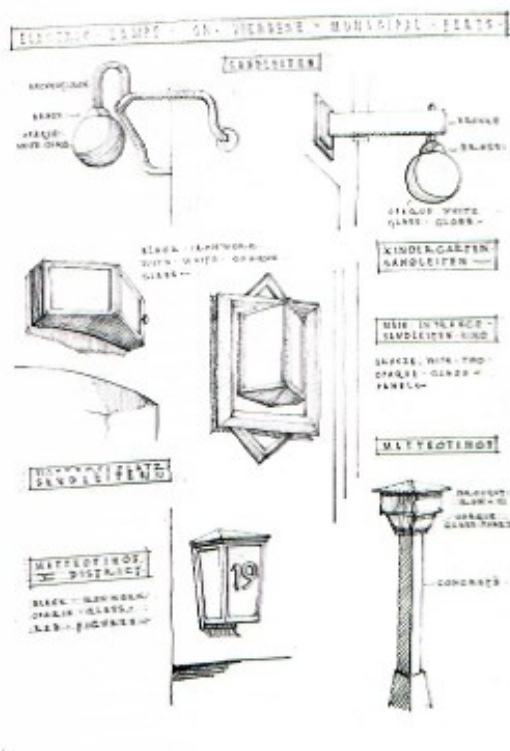

Κατόψεις τριών από τα μεγαλύτερα συγκροτήματα κατοικιών που διατηρούν το καθένα μια διαφορετική σχέση με τον δρόμο και την πόλη: πάνω, Sandleiten – Hof στο κέντρο, Karl Marx – Hof κάτω, Georg Washington – Hof (Baumann 2012: σ. 33)

**Χτίζοντας τον επιβλητικό
Karl Marx – Hof (1927 – 33)**
(Repe 1993: σ. 38)

Χτίζοντας τον Rabenhof (1925 – 28)
(Blau 2014: σ. 36)

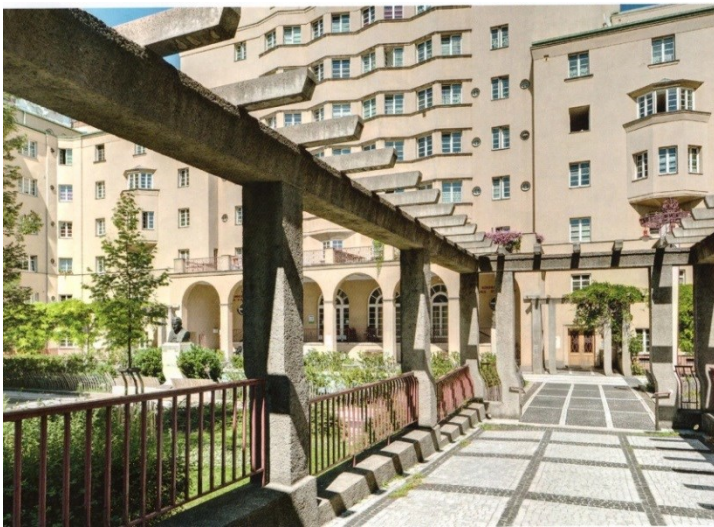
«Οι επιγραφές «κατασκευάστηκε από τον δήμο της Βιέννης» που βρίσκονται στην πρόσοψη κάθε συγκροτήματος διεκδικούσαν μια πόλη χτισμένη από τους ίδιους της τους ανθρώπους, με τα δικά τους μέσα και για τους δικούς τους σκοπούς.»

(Jahn 2014: σ. 151)

Τύποι ηλεκτρικών φαναριών που εγκαθίσταντο στα συγκροτήματα.
(Blau 2014: σ. 457)

(Jahn 2014: σ.98)

προσωπικό αρχείο Αλεξάντερ Κάντζια - Ρόντε

Reumann – Hof (1924- 26)

(Jahn 2014: σ.99)

Franz Domes Hof (1927 - 30)

(Jahn 2014: β' τόμος σ.56)

Matteottihof (1926 – 27)

προσωπικό αρχείο Αλεξάντερ Κάντζια - Ρόντε

«

*«είμαστε ο λαός που οικοδομεί τον ερχόμενο κόσμο,
είμαστε ο σπορέας, η σπορά και ο αγρός,
είμαστε οι θεριστές της ερχόμενης σποράς,
είμαστε το μέλλον και είμαστε η πράξη
{...}*

*είμαστε του μέλλοντος πιστοί μαχητές,
είμαστε οι εργάτες της Βιέννης»
(Die Arbeiter von Wien
τραγούδι της αυστριακής σοσιαλδημοκρατίας)*

Karl Marx Hof

προσωπικό αρχείο Αλεξάντερ Κάντζια - Ρόντε

Liebkechthof (1926 – 27)

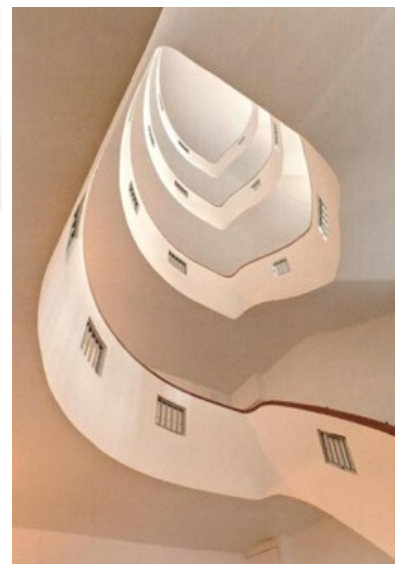

(Jahn 2014: β' τόμος σ. 67)

Bieler Hof (1926 – 27)

(Jahn 2014: β' τόμος σ. 305)

Εσωτερικό διαμερισμάτων

(Blau 2014: σ. 274)

(Blau 2014: σ. 274)

(Blau 2014: σ. 212)

(Blau 2014: σ. 216)

Κοινόχρηστες εγκαταστάσεις

Οδοντιατρική κλινική στο συγκρότημα Karl Marx Hof.
(Autengruber, Schwarz 2013: σ. 16)

Νηπιαγωγείο στο συγκρότημα Karl Seitz
(Jahn 2014: σ. 105)

Αποτεφρωτήριο στην περιοχή του Simmering (1922)
(Jahn 2014: β' τόμος σ. 162)

Amalienbad (1923 – 26)
(Jahn 2014: β' τόμος σ. 103)

**πλυντήρια
και
σιδερωτήριο
στο
συγκρότημα
Tivoli
(1927 – 28)
(Blau 2014
σ. 276 – 277)**

Τα συγκροτήματα ως έργα τέχνης.

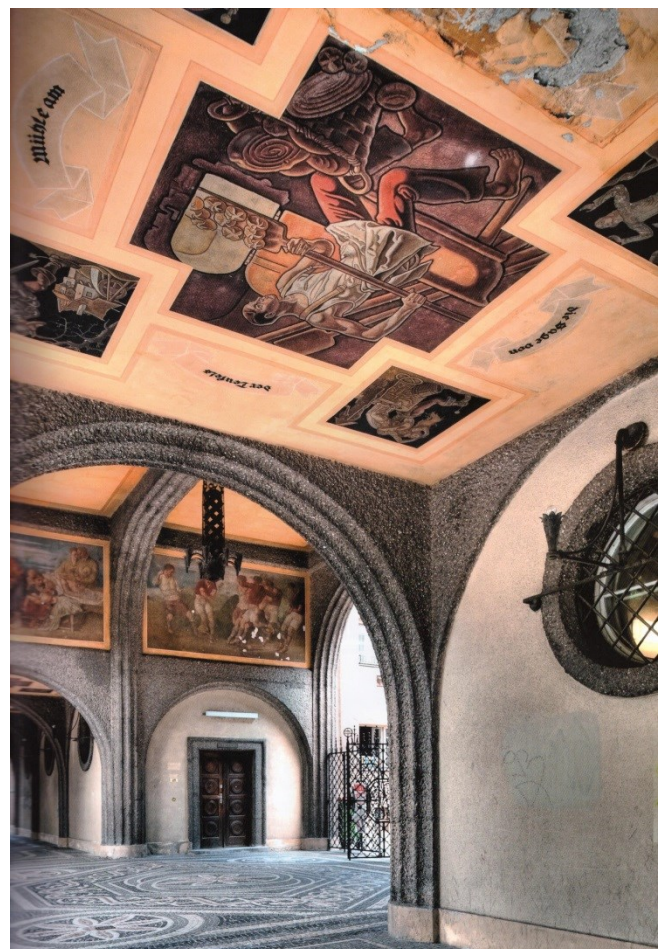
Karl Marx Hof
προσωπικό αρχείο Αλεξάντερ Κάντζια - Ρόντε

Engelsplatzhof
(Jahn 2014: σ. 200)

**δημοτική βιβλιοθήκη στο συγκρότημα
Sandleiten (1924 – 28)**
(Jahn 2014: σ. 178)

Vogelweidhof (1926 – 27)
(Jahn 2014: β' τόμος σ. 113)

Αστικοί οικισμοί/κηπουπόλεις

οικισμός Lockerwiese (1928 -1932)

(Jahn 2014: σ. 242)

Am Flötzersteig (1922 – 25, 1926 – 29)

(Keller 2011: σ. 149)

οικισμός Hoffingergasse (1921 – 24)

(Keller 2011: σ. 149)

Werkbundsiedlung (1929 – 32)

(Jahn 2014: σ. 230)

Am Heuberg (1921 – 24)

(Keller 2011: σ. 150)

οικισμός Hermeswiese (1924, 1928 – 29)

(Keller 2011: σ. 155)

Ο Φεβρουάριος του 1934

ο στρατός κανονιοβολεί τα συγκροτήματα
(Repre 1993 σ. 73)

βομβαρδισμένη κουζίνα στο συγκρότημα Karl Marx Hof
(Kriechbaum 2007: σ. 21)

Karl Marx Hof

«ως πρώτοι στην Ευρώπη οι Αυστριακοί εργάτες αντιπαρατέθηκαν με γενναιότητα στον φασισμό παλεύοντας για ελευθερία, δημοκρατία και κοινοβουλευτισμό»

προσωπικό αρχείο Αλεξάντερ Κάντζια - Ρόντε

καταστροφές στο συγκρότημα Karl Marx Hof
(Repre 1993: σ. 84)

Η σοσιαλδημοκρατική Arbeiterzeitung της 25 Φεβρουαρίου 1934. Ακόμα επικρατεί η αντίληψη ότι η μάχη δεν έχει χαθεί και ότι πολύ σύντομα ο Dollfuß θα λογοδοτήσει στο επαναστατικό δικαστήριο.

Βιβλιογραφία

- Autengruber Peter, Schwarz Ursula: Lexikon der Wiener Gemeindebauten. Namen, Denkmäler, Sehenswürdigkeiten. Βιέννη, Γκρατς, Κλάγκενφουρτ: εκδόσεις Pilcher 2013
- Baier Walter: Das kurze Jahrhundert. Kommunismus in Österreich. KPÖ 1918 bis 2008. Βιέννη: εκδόσεις Edition Steinbauer 2009
- Βάϊου Ντίνα, Χατζημυχάλης Κωστής: Ο χώρος στην αριστερή σκέψη. Αθήνα: Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, εκδόσεις νήσος 2012
- Bakk Krejcs Stefanie: „Erziehungs und Bildungstheorie in der sozialdemokratischen Monatsschrift ‚Der Kampf‘ (1907 β 1934). Διπλωματική εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2011
- Bauer Kurt: Die Opfer des Februar 1934. Auszug aus dem Projektbericht „Die Opfer des Februar 1934. Sozialstrukturelle und kollektivbiografische Untersuchungen“ (Zukunftsfondsprojekt Nr. P12-1307).
www.kurt-bauer-geschichte.at 21.07.2017
- Baumann Natalie: Die Entwicklung der Wiener Gemeindebauten im Kontext ihrer Architektur. Διπλωματική εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2012
- Becker Joachim, Novy Andreas: Divergence and emergence of national and local regulation. The case of Austria and Vienna. Βιέννη: Abteilung für Stadt- und Regionalentwicklung Wirtschaftsuniversität Wien 1999
<http://epub.wu.ac.at/800/1/document.pdf> 18.10.2016
- Beller Steven: Was nicht im Baedeker steht. Juden und andere Österreicher im Wien der Zwischenkriegszeit. στο: Stern Frank, Eichinger Barbara (εκδότες): Wien und die jüdische Erfahrung 1900 – 1938. Akkulturation – Antisemitismus – Zionismus. Βιέννη, Κολωνία, Βαϊμάρη: εκδόσεις Böhlau 2009.
- Βεν Πωλ: Ο Φουκώ φέρνει την επανάσταση στην ιστοριογραφία. στο: Βεν Πωλ, Βιλλάρ Πιέρ, Ζέη Ελευθερία, Νικολαΐδης Θεοδόσης, Σωτηρόπουλος Δημήτρης: Ο Μισέλ Φουκώ και οι ιστορικοί. Αθήνα: εκδόσεις νήσος 2008
- Benesch Markus: Die Wiener Christlichsoziale Partei 1910 – 1934. Geschichte der Zerrissenheit in Zeiten des Umbruchs. Βιέννη: Böhlau Verlag 2014
- Bercovic Gilberto: Κράτος και Μαρξισμός στη σοσιαλδημοκρατική συζήτηση των δεκαετιών 1920 και 1930 http://www.theseis.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=1109
21.10.2016
- Blau Eva: Rotes Wien. Architektur 1919 – 34. Stadt – Raum – Politik. Βιέννη: AMBRA|V 2014
- Bramhas Erich: Der Wiener Gemeindebau. Vom Karl Marx Hof bis zum Hundertwasserhaus. Βασιλεία: Birkhauser Verlag 1987

Brousek Karl: Wien und seine Tschechen. Intergration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert. Βιέννη: Verlag für Geschichte und Politik 1980

Bühler Karl, Bühler Charlotte: Gleiche Bildungschancen für alle: Der Schulreformer Otto Glöckel Das Epstein war auch Wirkungsstätte.

https://www.ots.at/presseaussendung/OTS_20070514_OT50098/gleiche-bildungschancen-fuer-alle-der-schulreformer-otto-gloeckel-das-epstein-war-auch-wirkungsstaette-von-karl-und-charlotte-buehler 21.07.2017

Γεωργαντάς Ηλίας, Γκιούρας Θανάσης (επιμέλεια): Χώρος, πόλη και εξουσία στην Νεοτερικότητα. Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, εκδόσεις Σαβάλλας 2010

Chappel James: Slaying the Leviathan: Catholicism and the Rebirth of European Conservatism 1920 – 1930. Summited in partial fulfillment of the Requirements for the degree of Doctor of Philosophy In the Graduate School of Arts and Sciences. Columbia University 2012

Csender Peter, Opll Ferdinand (εκδότες): Wien. Geschichte einer Stadt. Von 1790 bis zur Gegenwart. Βιέννη: Böhlau Verlag 2006

Demirovic Alex: Rätedemokratie und das Ende der Politik.

<http://www.prokla.de/wp/wp-content/uploads/2009/07/demirovic.pdf> 22.04.2017

Der mühsame Weg der Frauen in die Politik.

<https://www.parlament.gv.at/PERK/FRAU/POL/> 08.07.2017

Duma Veronika, Lichtenberger Hanna: Das rote Wien. Sozialistische Stadt im konservativen Staat <http://www.zeitschrift-luxemburg.de/das-rote-wien/> 20.10.2016

Eigner Peter, Matis Herbert, Resch Andreas: Sozialer Wohnbau in Wien- eine historische Bestandsaufnahme

http://www.demokratiezentrum.org/fileadmin/media/pdf/matis_wohnbau.pdf 14.10.2016

Engels Friedrich: Beschreibung der in neuerer Zeit entstandenen und noch bestehenden kommunistischen Ansiedlungen.

http://www.mlwerke.de/me/me02/me02_521.htm 05.06.2017

Ενγκελς Φρίντριχ: Για το ζήτημα της κατοικίας. Αθήνα: εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή 1987

Ζώη Ευρυδίκη (επιμέλεια): Με τα φτερά μιας μεγάλης αρχιτεκτονικής! Η παραγωγή του χώρου στην επαναστατική Σοβιετική Ένωση. Διάλεξη για το τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης Ακαδημαϊκό έτος 2011 – 2012.. Ξάνθη, 1 - 3 – 2012. http://www.greekarchitects.gr/site_parts/doc_files/43.12.2012.06.pdf 01.10.2017

Februarkämpfe 1934: Der österreichische Aufstand

<http://arbeiterinnenstandpunkt.net/?p=2009> 21.07.2017

Frei Alfred Georg: Rotes Wien. Austromarxismus und Arbeiterkultur. Sozialdemokratische Wohnungs- und Kommunalpolitik 1919 – 1934. Δυτικό Βερολίνο: εκδόσεις DVK 1984

«Freiraum Superblock». Das «Rote Wien» und die Wiederaneignung von Gemeinschaftsräumen. Ein Gespräch von Jochen Becker mit Michael Zinganel über sein Projekt «Freiraum Superblock. Leerstellen im sozialen Wohnungsbau.

<http://www.zinganel.mur.at/leerstellen.pdf> 14.10.2016

Garstenauer Michael: Marginalisierung in der Vorstadt: Sozioökonomische Entwicklung Wiens und Madrits im 19. Jahrhundert. Διπλωματική εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2007

Gruber Helmut: Red Vienna. Experiment in Working – Class Culture 1919 – 1934. Νέα Υόρκη: Oxford University Press 1991

Häberlin Udo W.: Der öffentliche Raum als Bühne. Öffentlichkeit im städtischen Raum. Am Schottentor. Nutzungsanalyse und Rezeption.

<https://htu.at/~haeberlin/raum/schottentor.pdf> 21.10.2016

Hatherley Owen: Vienna's Karl Marx Hof: architecture as politics and ideology - a history of cities in 50 buildings, day 24

<https://www.theguardian.com/cities/2015/apr/27/vienna-karl-marx-hof-architecture-politics-ideology-history-cities-50-buildings> 21.10.2016

Harvey David: Εξεγερμένες πόλεις. Από το δικαίωμα στην πόλη στην επανάσταση της πόλης. Αθήνα: εκδόσεις ΚΨΜ 2013

Hirsch Albert: Die Ursachen der Februarkämpfe und die Folgen. Vom Austrofaschismus zur Annexion Österreichs durch Nazi-Deutschland 1934 bis 1938

<http://www.secarts.org/index.php?id=827&&lang=de> 21.07.2017

Hobsbawm Eric: Συναρπαστικά χρόνια. Μια ζωή στον 20ο αιώνα. Αθήνα: εκδόσεις Θεμέλιο 2004

Holtmann Everhard: Zwischen Unterdrückung und Befriedung. Sozialistische Arbeiterbewegung und autoritäres Regime in Österreich 1933 – 1938. Μόναχο: εκδόσεις R. Oldenburg 1978

Ιωακείμογλου Ηλίας: Η πόλη του κεφαλαίου.

<https://barikat.gr/content/i-poli-toy-kefalaiou> 18.10.1016

Ιωακείμογλου Ηλίας: Από την πόλη του κεφαλαίου στην πόλη της εργασίας.

<https://barikat.gr/content/apo-tin-poli-toy-kefalaiou-stin-poli-tis-ergasias> 18.10.1016

Ιωακείμογλου Ηλίας: Αυτό δεν είναι μία πόλη. Για έναν μαρξιστικό ορισμό της πόλης.

<https://barikat.gr/content/ayto-den-einai-mia-poli-gia-enan-marxistiko-orismo-tis-polis> 18.10.1016

Jahn A. Harald: Das Wunder des roten Wiens. Zwischen Wirtschaftskrise und Art Deco. Βιέννη: Phoibos Verlag 2014

Jahn A. Harald: Das Wunder des roten Wiens. Aus Mitteln der Wohnbausteuer. Βιέννη: Phoibos Verlag 2014

Janke Pia: Politische Massenfestspiele in Österreich zwischen 1918 und 1938. Βιέννη, Κολωνία, Βαϊμάρη: εκδόσεις Böhlau 2010 σ. 67

Jeffery Charlie: Social Democracy in the Austrian Provinces 1918 – 1934. Beyond red Vienna. Λονδίνο: Leicester University Press 1995

Kalnoky Stefan: Ringstraße des Proletariats? Zum Wandel der Sozialstruktur der Bewohner fünf ausgewählten Gemeindebauten im Kontext der Wiener Stadtentwicklung des 20 Jahrhunderts. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο της Βιέννης: 2010

Καστέλις Μανουέλ: Πόλη και κοινωνικοί αγώνες. Αθήνα: εκδόσεις Αγώνας 1980

Keller Dagmar: Superblock versus Gartenstadt Studien zur Diskussion über den Wiener Wohnbau der 1920er Jahre. Διπλωματική Εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2011

Keller Fritz: Die Arbeiter und Soldatenräte in Österreich 1918 – 23. Versuch einer Analyse. Βιέννη: Sozialistische Links Partei 1998

Kriechbaum Gerald: Der Karl Marx Hof. Versailles der Arbeiter. Wien und seine Höfe. Βιέννη: Holzhauser Verlag 2007

Krula Willy: Die Geschichte der österreichischen Gewerkschaftsbewegung von den Anfängen bis 1945. Βιέννη: έκδοση της αυστριακής συνδικαλιστικής ομοσπονδίας 2002

Langewiesche Dieter: Die Freizeit von Arbeiterinnen. Zeitbudgets Wiener Arbeiterfamilien in den 1920er Jahren

<http://library.fes.de/gmh/main/pdf-files/gmh/1980/1980-11-a-705.pdf> 19.10.2016.

Leppin Eleonore: Jüdische Lebenserinnerungen. Rekonstruktionen von jüdischer Kindheit und Jugend im Wien der Zwischenkriegszeit. στο: Stern Frank, Eichinger Barbara (εκδότες): Wien und die jüdische Erfahrung 1900 – 1938. Akkulturation – Antisemitismus – Zionismus. Βιέννη, Κολωνία, Βαϊμάρη: εκδόσεις Böhlau 2009

Levy – Vroelant Claire, Reinsprecht Christoph, Wasseberg Frank: Learning from history: Changes and Path dependency in the social housing sector in Austria, France and the Netherlands (1889 – 2008)

http://www.iut.nu/Literature/History_AustriaFranceNL_2008.pdf 05.10.2016

Lichtblau Albert: Antisemitismus 1900 – 1938. Phasen, Wahrnehmung und Akkulturationseffekte. στο: Leppin Eleonore: Jüdische Lebenserinnerungen. Rekonstruktionen von jüdischer Kindheit und Jugend im Wien der Zwischenkriegszeit. στο: Stern Frank, Eichinger Barbara (εκδότες): Wien und die jüdische Erfahrung 1900 – 1938. Akkulturation – Antisemitismus – Zionismus. Βιέννη, Κολωνία, Βαϊμάρη: εκδόσεις Böhlau 2009

Ludwig Gundula, Sauer Birgit, Wöhl Stefanie. Staat und Geschlecht: Grundlagen und aktuelle Herausforderungen. Eine Einleitung

http://www.nomos-shop.de/assets/downloads/9783832950347_Lese01.pdf 13.10.2016

Mackenthun Gerald: Die Zusammenarbeit von Individualpsychologie und Sozialdemokratie im „Roten Wien“ 1919–1938

<http://geraldmackenthun.de/aufsätze/> 10.10.2016

Marboe Isabella: Facettenreiches jüdisches Stadtleben <http://david.juden.at/kulturzeitschrift/61-65/63-Marboe.htm> 06.10.2016

Mauch Uwe: Stiege 8/Tür 7: Homestorys aus dem Wiener Gemeindebau. Βιέννη: εκδόσεις Metroverlag 2014

Mc Lellan David: Ο Μαρξισμός μετά τον Μαρξ. Αθήνα: εκδόσεις Σαββάλας 2014

Meret Juen Kristina: Hubert Gessner als Erfinder des Wiener Gemeindebaustils der Zwischenkriegszeit und Initiator des Volkswohnpalasts, seine Gemeindebauten im Roten Wien und seine und deren Relation zur Schule Otto Wagners. Διπλωματική εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2012

Μπελαντής Δημήτρης: Το εγχείρημα του «ειρηνικού δρόμου». Όψεις του αριστερού κυβερνητισμού στο 20ο αιώνα.

http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1051&Itemid=29
23.09.2016

Μπυσί – Γκυλσμάν Κριστίν: Ο Γκράμσι και το κράτος. Για μια υλιστική θεωρία της φιλοσοφίας. Αθήνα: εκδόσεις Θεμέλιο 1984

Opratko Benjamin, Probst Stefan: Sozialismus in einer Stadt
<http://www.perspektiven-online.at/2010/05/04/sozialismus-in-einer-stadt/> 30.09.2016

Papathanasiou Maria: Zwischen Arbeit, Spiel und Schule. Die ökonomische Funktion der Kinder ärmerer Schichten in Österreich 1880 – 1939. Βιέννη: Böhlau Verlag 1999

Patzer Franz: Streiflichter auf die wiener Kommunalpolitik (1919 – 1934). Veröffentlichungen aus der Wiener Stadt- und Landesbibliothek. Βιέννη, Μόναχο: Jugend und Volk Verlag 1978

Pfabigan Alfred: Der Austromarxismus und das “Austriacum” στο περιοδικό: Deutsche Zeitschrift für Philosophie. Τεύχος 49 Ιούνιος 2001

Pfeiffle Horst: Otto Glöckels gescheiterte Schulreform (Ein Überblick) στο συλλογικό: Otto Glöckel Mythos und Wirklichkeit. Βιέννη: Verein Förderer der Schulhefte, Schulheft 37/1985

Pfeiffle Horst: Bildungsreform in der 1-Republik – ein Rückblick.) στο συλλογικό: Otto Glöckel Mythos und Wirklichkeit. Βιέννη: Verein Förderer der Schulhefte, Schulheft 37/1985

Pfeiffle Horst (εκδότης): Drei Briefe Otto Glöckels aus der Gefangenschaft. στο συλλογικό: Otto Glöckel Mythos und Wirklichkeit. Βιέννη: Verein Förderer der Schulhefte, Schulheft 37/1985

Pfefferle Roman: Schule macht Politik. Schulbücher als Gegenstand politischer Kulturforschung am Beispiel politischer Erziehung in Österreich in der Zwischenkriegszeit. Διατριβή. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2009

Pinol Jean – Walter Francois Luc: Η σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη. Έως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αθήνα: εκδόσεις Πλέθρον 2007

Πουλαντζάς Νίκος: Το κράτος η εξουσία ο σοσιαλισμός. Αθήνα: εκδόσεις Θεμέλιο 2001

Πουλαντζάς Νίκος: Φασισμός και δικτατορία. Η τρίτη Διεθνής αντιμέτωπη με τον φασισμό. Αθήνα: Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, εκδόσεις Μεταίχμιο 2006

Reppe Susanne: Der Karl Marx Hof. Geschichte eines Gemeindebaus und seiner Bewohner. Βιέννη: εκδόσεις Picus 1993

Rumpfhuber Andreas: Story of cities #18: Vienna's 'wild settlers' kickstart a social housing revolution
<https://www.theguardian.com/cities/2016/apr/08/story-cities-18-vienna-austria-cooperative-self-build-settlers-social-housing-revolution> 21.10.2016

Saage Richard: Arbeiterbewegung, Faschismus, Neokonservatismus. Φρανκφούρτη επί του Μάιν: Suhrkamp Verlag 1987

Sack Manfred: Die Wiener Superblocks. In Köln gezeigt: eine politisch-architektonische Tat.
<http://www.zeit.de/1977/45/die-wiener-superblocks/komplettansicht> 23.09.2016

Sander Günter: Sozialdemokratie in Österreich. Von den Anfängen der Arbeiterbewegung zur modernen Sozialdemokratie. Βιέννη: Ινστιτούτο Karl Renner 2012

Sander Günter: Austromarxismus und Multikulturalismus. Karl Renner und Otto Bauer zur nationalen Frage im Habsburgerstaat.
<http://www.kakanien-revisited.at/beitr/fallstudie/GSandner1.pdf> 12.10.2016

Sandkuhler Hans Jörg, De la Vega Rafael (εκδ): Austromarxismus. Texte zu ‚Ideologie und Klassenkampf‘ von Otto Bauer, Max Adler, Karl Renner, Sigmund Kunfi, Bela Fogarosi und Julius Leoggel. Φρανκφούρτη, Βιέννη: Europäische Verlagsanstalt Frankfurt, Europa Verlag Berlin 1970

Savage Mike, Warde Alan: Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα. Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση 2005

Seliger Maren, Ucker Karl: Wahlrecht und Wählerverhalten in Wien 1848- 1932. Βιέννη, Μόναχο: Jugend und Volk Verlag 1984

Serloth Barbara: Käthe Leichter (1895 – 1942). στο: Frauen im Umkreis des Austromarxismus. Mittelungen des Instituts für Wissenschaft und Kunst. 50. Jahrgang 1995, NR5 σ.20

Sertl Michael: Vom Mythos zur Wirklichkeit. Annäherungen and die Realität der zwanziger Jahre. στο συλλογικό: Otto Glöckel Mythos und Wirklichkeit. Βιέννη: Verein Förderer der Schulhefte, Schulheft 37/1985

Σκουλάς Γιώργος: Εννοιολόγηση της θεωρίας του Γκράμσι για την Ηγεμονία και το Κράτος..
http://www.theseis.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=559 01.10.2016

Speiser Wolfgang: Paul Speiser und das rote Wien, Βιέννη, Μόναχο: Jugend und Volk Verlag 1979.

Σπουρδαλάκης Μιχάλης: Πολιτικά Κόμματα και Κομματικά Συστήματα.
<https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PSPA178/Spourdakis%20kommata%20kai%20kommatika%20systimata.pdf> 28.09.2017

Stadtplanung Wiener Stadt- und Landesarchiv: Die Stadtbauliche Entwicklung Wiens bis 1945. Βιέννη: Presse- und Informationsdienst der Stadt Wien 1978

Stein Jannon: The Propaganda of Construction. The workers of Red Vienna struggled to secure their basic needs — through militant organizing and political power.
<https://www.jacobinmag.com/2014/10/the-propaganda-of-construction> 02.03.2017

Tesar Eva: Politik im Schulalltag der Ersten Republik (Schulerinnerungen). στο συλλογικό: Otto Glöckel Mythos und Wirklichkeit. Βιέννη: Verein Förderer der Schulhefte, Schulheft 37/1985

Traverso Enzo: Η ιστορία ως πεδίο μάχης. Ερμηνεύοντας τις βιαιότητες του 20ου αιώνα. Αθήνα: εκδόσεις του εικοστού πρώτου 2016

Verlic Marc: Emerging Housing Common? Vienna's housing crises then and now.
http://www.rc21.org/en/wp-content/uploads/2014/12/E8_Verlic.pdf 22.09.2016

Χατζημιχάλης Κωστής: Ζητήματα γεωγραφίας κατάλληλα και για μη γεωγράφους. Αθήνα: εκδόσεις νήσος 2016

Χουτόπουλος Γιώργος: Ο Otto Bauer και ο «τρίτος δρόμος» της αυστριακής Σοσιαλδημοκρατίας. Διπλωματική εργασία. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης 2007

Wasserman Janek: Black Vienna. The radical Right in the red city 1918 – 1938. Νέα Υόρκη: Cornell University 2014

Weigl Andreas: Demographischer Wandel und Modernisierung in Wien. Βιέννη: εκδόσεις Pilcher 2000

Weihsmann Helmut: Das rote Wien. Sozialdemokratische Architektur und Kommunalpolitik 1919-1934. Βιέννη: εκδόσεις Promedia 2002

Werlitsch Doris: Denkmalsetzungen in Florisdorf. Der Bürgerkrieg im Februar 1934. Διπλωματική εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2009

Weiss Heinz: Das rote Schönbrunn. Der Schönbrunner Kreis und die Reformpädagogik der Schönbrunner Schule. Βιέννη: εκδόσεις echomedia 2008

Weissensteiner Friedrich: Der ungeliebte Staat. Österreich zwischen 1918 und 1938. Βιέννη: ÖBV Publikationsverlag/Wissenschaftsverlag 1990

Willmitzer Peter: Antifaschistischer Aufstand der Arbeiter Österreichs 12. Februar 1934
<http://www.marx-forum.de/geschichte/deutschland/osterreich01.html> 12.09.2016

Wolfgruber Gudrun: Fremdunterbringung zwischen Kontrolle und Partizipation. Ein historischer Abriss.
http://www.kinderanwalt.at/fileadmin/kija/res/Download/Veranstaltungen/Mensch_Buerger_Kinder/Wolfgruber_Vortrag.pdf 12.10.2016

Zinganel Michael: Οικονομία, Geschlecht und Architektur im Roten Wien. Das Wohnbauprogramm des Roten Wien (1921-34)

<http://www.trend.infopartisan.net/trd0101/t260101.html> 12.10.2016

Zwer Nephys: Otto Neurath und das rote Wien. Der Beitrag des GWMs zur Stadt- und Bildungspolitik der sozialdemokratischen Stadtregierung Wiens zwischen 1925 und 1934. Μεταπτυχιακή εργασία. Βιέννη: Πανεπιστήμιο της Βιέννης 2011

